

VIOLENCIES ESTÈTIQUES

La tirania de la bellesa

- Mirada històrica de l'evolució dels
ideals de bellesa femenins -

Pseudònim: J. V. R.

Per lluir, s'ha de patir.
Dita popular

ABSTRACT

Este trabajo de investigación estudia el concepto de violencias estéticas, en relación con la tiranía de los cánones de belleza. Primeramente se analiza el concepto de ideal de belleza femenino, entendido como el atractivo físico de una mujer que debe cumplir con las características establecidas por las creencias heteronormativas. Por otra parte, se entiende como violencia estética todo aquel impacto negativo producido por la divulgación de estándares de belleza impuestos por la sociedad, además del daño que se producen a sí mismas las mujeres al intentar ceñirse a estos.

El contenido teórico del trabajo consiste en analizar la evolución de los ideales de belleza femeninos, haciendo un recorrido histórico desde la prehistoria hasta la actualidad, poniendo especial atención en este último. En cada etapa histórica, además de analizar el canon femenino, es esencial la mención de las violencias estéticas a las que se sometieron las mujeres de estas épocas. Durante el Renacimiento, las imposiciones de belleza tienen una presencia destacable, considerando la época victoriana como el apogeo de las violencias estéticas.

El marco práctico se basa en un sondeo realizado a una muestra de individuos, analizando los resultados a través de gráficos y datos estadísticos. Este apartado final junto con el teórico nos sirve para esclarecer las hipótesis planteadas inicialmente, con lo que llegamos a la conclusión que las imposiciones de belleza afectan tanto física como psicológicamente la vida de las mujeres tanto a lo largo de la historia como en la actualidad.

This research work studies the concept of aesthetic violence, in relation to the tyranny of the canons of beauty. First, the concept of the ideal of feminine beauty is analyzed, understood as the physical attractiveness of a woman who must comply with the characteristics established by heteronormative beliefs. On the other hand, aesthetic violence is understood as any negative impact produced by the dissemination of beauty standards imposed by society, in addition to the damage that women cause themselves when trying to adhere to them.

The theoretical content of the work consists of analyzing the evolution of feminine ideals of beauty, making a historical journey from prehistory to the present, paying special attention to the latter. In each historical stage, in addition to analyzing the female canon, it is essential to mention the aesthetic violence to which women of these times were subjected. During the Renaissance, the impositions of beauty have a remarkable presence, considering the Victorian era as the heyday of aesthetic violence.

The practical framework is based on a survey carried out on a sample of individuals, analyzing the results through graphs and statistical data. This final section together with the theoretical one helps us to clarify the hypotheses initially raised, with which we come to the conclusion that the impositions of beauty affects physically and psychologically the lives of women both throughout history and today.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS	1
2. HIPÒTESIS I QÜESTIONS A RESOLDRE	3
3. METODOLOGIA	4
4. MARC CONCEPTUAL	5
4.1 LA BELLESA	5
4.2 IDEAL DE BELLESA FEMENÍ	7
4.3 VIOLÈNCIES ESTÈTIQUES	9
4.3.1 PER LLUIR, S'HA DE PATIR	11
5. MARC TEÒRIC	12
5.1 EVOLUCIÓ DELS CÀNONS DE BELLESA FEMENINS AL LLARG DE L'HISTÒRIA	12
5.1.1 PREHISTÒRIA (40.000-5000 a.C.)	12
5.1.2 ANTIC EGIPTE (2955-332 a.C.)	15
5.1.3 ANTIGA GRÈCIA (1200-146 a.C.)	18
5.1.4 IMPERI ROMÀ (753 a.C- 476 d.C.)	22
5.1.5 EDAT MITJANA (476-1492)	26
5.1.5.1 ALTA EDAT MITJANA (s. V-X)	26
5.1.5.2 PLENA EDAT MITJANA (s. XI-XIII)	40
5.1.5.3 BAIXA EDAT MITJANA (s. XIV-XV)	46
5.1.4 EDAT MODERNA (1492-1789)	49
5.1.4.1 EL RENAIXEMENT (XV-XVI)	49
5.1.4.2 EL BARROC I ROCOCÓ (XVII-XVIII)	54
5.1.5 EDAT CONTEMPORÀNEA (XVIII-XXI)	65
5.1.5.1 EL ROMANTICISME (XIX)	65
5.1.5.2 EL SEGLE XX:	87
5.1.5.3 EL SEGLE XXI:	99
6. ANÀLISIS DEL PROCÉS D'EVOLUCIÓ DELS CÀNONS DE BELLESA FEMENINS	101
7. CONSEQÜÈNCIES PSICOLÒGIQUES DERIVADES DE LA IMPOSICIÓ DELS CÀNONS DE BELLESA FEMENINS	107
8. LA PREOCUPACIÓ PER LA BELLESA AUGMENTA ENTRE LES DONES MÉS JOVES	110
9. LA INDÚSTRIA DE LA BELLESA - EL NEGOCI DELS IDEALS ESTÈTICS	111
10. MARC PRÀCTIC	113
10.1 SONDEIG	113
11. CONCLUSIONS	130
12. BIBLIOGRAFIA	132
13. BIBLIOGRAFIA WEB	132

1. INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS

Aquest treball neix del desig de conèixer més en profunditat l'origen dels ideals de bellesa femenins i com aquests han anat evolucionant fins avui dia. Aquest ideal de bellesa és una noció socialment construïda, és a dir, és una percepció subjectiva sobre l'atractiu físic d'una dona. Aquest ideal es concebut com les característiques més importants de les dones, per la que totes han d'esforçar-se en aconseguir i mantenir. Però des d'una perspectiva actual, ens podem adonar que aquests estan arrelats en creences heteronormatives que s'imposen sobre les dones. A més, el concepte de violències estètiques és essencial, ja que fa referència a tots aquells procediments estètics perjudicials per la salut, als que són sotmesos les dones, per tal d'assolir l'ideal estètic.

La inquietud personal que en va portar a escollir el tema del treball, es pot reflectir en una pregunta: "Per què muten tan ràpidament els cànons estètics femenins?"

Em vaig plantejar aquesta qüestió en adonar-me de la rapidesa amb que muten els ideals de bellesa femenins, sobretot analitzant els segles XX i XXI. Aquests últims, entorn la bellesa, es caracteritzen per evolucionar d'un cànon a un altre radicalment diferent en qüestió de dècades. Aquest aspecte senyala una important distinció entre les anteriors èpoques de la història, en les que els cànons permaneixen immutables durant diversos segles.

Inquietud persona

El meu objectiu principal amb aquesta recerca és donar un enfocament històric a l'evolució dels ideals de bellesa femenins i la relació d'aquests amb el terme "violències estètiques".

- Analitzar aquesta evolució des d'una perspectiva històrica, ja que el cànon de bellesa és una construcció social de cada època.
- Indagar la societat de cada època per entendre la relació que hi ha amb l'ideal d'allò considerat bell. En el context occidental, m'interessa inspeccionar les influències d'altres cultures.

- Conèixer els canals per on es transmeten aquestes imposicions estètiques, com poden ser l'art, la religió, la música, la moda, el mercat cosmètic i farmacològic, les celebritats, els mitjans de comunicació, entre d'altres.
- Analitzar la relació dels mitjans de comunicació amb la utilització massiva de productes perjudicials per a la salut, mitjançant els quals les dones tenen l'esperança de poder complir amb l'ideal de bellesa establert.
- Demostrar que la violència estètica existeix i que és una forma d'opressió de la dona que arrela des de temps passats.
- Conèixer i analitzar més a fons la relació dels cànons de bellesa femenins i de la violència estètica amb les creences heteronormatives i el sistema patriarcal, que ha tractat de devaluar la naturalitat del cos femení.

La meva intenció amb la recerca d'informació entorn el terme "violències estètiques" és conèixer més sobre el seu significat, origen, difusió i presència real al dia a dia de les dones al llarg de la història.

A més, tinc la intenció de qüestionar l'interès del negoci de la cosmètica i de les operacions estètiques, entre d'altres, on preval un criteri de bellesa de les dones fictici i que s'allunya de la naturalitat humana.

Finalment, des d'un marc pràctic, tinc la missió d'aconseguir que la meva recerca adquireixi una naturalesa divulgativa en la missió de concienciar i transmetre al meu entorn els efectes psicològics que produeixen les imposicions estètiques dels cànons de bellesa sobre les dones. Alhora, m'interessa mencionar els riscos per a la salut als quals s'han vist pressionades a exposar-se al llarg de la història, també a causa de la desinformació.

L'objectiu de l'enquesta és conèixer l'opinió d'una mostra d'individus sobre aquest tema, i així comprovar si es verifica la hipòtesi de la influència dels cànons de bellesa femenins actuals sobre la majoria de persones.

2. HIPÒTESIS I QÜESTIONS A RESOLDRE

1. Els cànons de bellesa femenins van en contra de la salut de les dones.
2. La definició de la paraula bellesa recau més sobre la subjectivitat individual o sobretot és fruit de la influència dels estàndards socials?
3. Els ideals de bellesa femenins estan arrelats en creences heteronormatives.
4. Quina etapa històrica es considera l'apogeu de la violència estètica?
5. Com ha evolucionat l'opinió pública en relació a les violències estètiques?
6. Com ha influenciat la indústria de la moda, el cinema, els mitjans de comunicació, l'art o la religió en els cànons de bellesa femenins al llarg de la història, també promovent pràctiques perjudicials per a les dones?
7. La societat actual presenta major consciència pel que fa a les imposicions dels cànons de bellesa femenins.
8. Quin paper tenen actualment les xarxes socials entorn els cànons de bellesa? I els influencers?
9. Cada vegada els cànons estètics muten més ràpidament.
10. Com influencien les imposicions socioculturals sobre els ideals de bellesa a la salut física i psicològica de les dones?
11. Les imposicions dels ideals de bellesa al llarg de la història han afectat més a les dones que als homes
12. En quin grau la indústria de la bellesa (la moda, la cosmètica, les clíniques estètiques) s'ha beneficiat de la influència sobre les dones que tenen els ideals de bellesa imperants?

3. METODOLOGIA

El meu treball de recerca es divideix en tres apartats principals.

El primer consisteix en el marc conceptual, en presentar els conceptes clau que cal definir per comprendre la perspectiva del treball, com poden ser la definició i l'etimologia de *bellesa*, la definició del concepte de "*ideal de bellesa femení*" i la definició del concepte de *violències estètiques*'.

El segon apartat és un marc teòric sobre els cànons de bellesa femenins predominants a les diferents etapes històriques, centrant-me en la cultura occidental, des de la prehistòria fins a l'actualitat. Això inclou els factors que han influenciat en la construcció d'aquests ideals i les seves violències estètiques associades, parant especial atenció a les conseqüències psicològiques i físiques característiques del present.

El tercer apartat es construeix a partir del marc pràctic, per tal de demostrar la naturalesa divulgativa del treball. Aquest consistirà en un sondeig, un qüestionari realitzat a una mostra d'individus, els resultats dels quals s'exposaran a través de gràfics i dades estadístiques. En últim terme, gràcies a les conclusions obtingudes del marc teòric i als resultats del marc pràctic, podré optar a corroborar les hipòtesis plantejades inicialment.

4. MARC CONCEPTUAL

4.1 LA BELLESA

La bellesa és una característica pròpia d'una persona, animal, lloc, objecte o idea, que proporciona una percepció plaent generalment visual, de valor personal i cultural, o de satisfacció. És una experiència subjectiva. La bellesa és objecte d'estudi en l'estètica, la sociologia, la psicologia social, i la cultura. La finalitat de la bellesa no és altra que agradar i ser un ideal estètic a perseguir.

Encara que és un concepte abstracte, la bellesa està estretament lligada amb les sensacions i amb la percepció d'objectes harmònicament construïts, que guarden proporcions i simetria. Tanmateix, aquesta posició estètica limita la bellesa només a les obres d'art excloent a la naturalesa. Existeixen altres posicions que afirmen la possibilitat de la bellesa com a qualitat en la naturalesa, com és el cas dels éssers humans.¹

La paraula bellesa, etimològicament fa referència a la qualitat de ser bella, i aquest significat prové del sufix *-esa* (qualitat) sobre la paraula "bella" i aquesta prové del llatí *bellus* que vol dir bonic. En principi, el terme de *bellesa*, en referència als humans estava reservat per a nens i dones, i només s'utilitzava per a referir-se a homes amb una intenció irònica.

En canvi, en la koiné grega, etimològicament prové de la paraula ὥρα ('hora'), ja que la bellesa estava relacionada amb el moment d'arribar a madurar el fruit. Es considerava per aquest motiu, com una condició per a posseir la bellesa, que una persona no volgués aparentar ni més ni menys que l'edat cronològica que tingués.

Fent referència en específic a la bellesa humana, aquesta s'utilitza per designar la bellesa física. Els cànons o ideals estètics han variat al llarg del temps. Els estàndards de bellesa canvien segons el que una cultura considera més valuós. Si s'analitzen pintures de diferents períodes de la història, s'observa una àmplia gamma de patrons diferents per a expressar la bellesa.

¹ Ca.wikipedia.org. 2021. *Bellesa - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure*. [online] Available at: <<https://ca.wikipedia.org/wiki/Bellesa>> [Accessed 23 August 2021].

Gràcies a l'observació de 1883 de Francis Galton, cosí de Charles Darwin, es va poder determinar que un clar indicador de la bellesa física és la "mitjania", o koinophilia. Quan es fa una mitjana superposant imatges fotogràfiques de rostres humans i a partir d'aquestes es genera una imatge composta, el resultat és una aproximació progressiva a la imatge "ideal" i es percep com a més atractiva que qualsevol imatge individual.

Els investigadors en temps més actuals, han replicat el resultat en condicions més controlades. S'han trobat que la imatge generada per ordinador, que era la mitjana aritmètica d'una sèrie de cares, era més favorable que els rostres individuals.

Des del punt de vista evolutiu, té la seva lògica que, des de la perspectiva sexual, els individus s'han de sentir més atrets per les persones en els quals predominen les característiques comunes o més a prop de la mitjana.

Encara que des del meu punt de vista, s'ha demostrat al llarg de la història, sobretot des de la perspectiva dels ideals estètics femenins, que aquesta norma no sempre s'ha complert.² Els cànons de bellesa s'han anat allunyant del que hauria de ser el natural i amb proporcions simètriques i proporcionals. És així que arribo a la conclusió que a cada etapa històrica el que es considera bell ha anat evolucionant i transformant-se en una imatge irreal del que hauria de ser el natural al cos d'una dona segons el moment històric en què es trobi.

² Definiciona.com. 2021. *Significado y definición de belleza, etimología de belleza*. [online] Available at: <<https://definiciona.com/belleza/>> [Accessed 23 August 2021].

4.2 IDEAL DE BELLESA FEMENÍ

L'ideal de bellesa femení és la noció socialment construïda que "l'atractiu físic és una de les característiques més importants de les dones, i alguna cosa que totes han d'esforçar-se per aconseguir i mantenir". Els ideals de la bellesa estan arrelats en creences heteronormatives, i influeixen fortament a dones de totes les orientacions sexuals. Aquests ideals, els quals inclouen a la forma corporal femenina, que varien de cultura a cultura. La pressió per conformar a una certa definició de "el bell" pot portar efectes psicològics, com la depressió, els trastorns alimentaris, i la baixa autoestima, començant des de l'adolescència i continuant cap a l'adulthood.³

Els cànons de bellesa femenins imposats per la societat han variat segons la història. Per a donar només un exemple, passem de veure cossos amb proporcions similars al de les escultures de Botero, al de dones extremadament primes, sense corbes i poc bust; de dones rosses voluptuoses, a les 'petite', dones baixes en alçada, però amb cossos definits. Té una estreta relació amb la cultura, ja que l'ideal de bellesa ha mutat segons l'època de la història i el país, i pel qual mai ha sigut estàtica ni absoluta.

Des d'un punt de vista evolutiu, els ideals de bellesa femenina poden tenir origen en característiques que tenen correlació amb la fertilitat i la salut. Aquestes característiques inclouen una figura on hi ha més distribució del greix corporal en els malucs i cuixes, i varia entre diferents cultures. Dins de les cultures occidentals, tenir un maluc més petit i malucs més grans té una gran influència. Això difereix en cultures orientals.

El cànon de bellesa pot estar sensiblement distorsionat de la realitat i per aquest motiu hem de fer una distinció entre realitat i representació fictícia. Molt més quan es tracta de cànons o prototips de bellesa, els quals informen del caràcter del món en què s'han creat.⁴

³ Es.wikipedia.org. 2021. *Ideal de belleza femenina* - Wikipedia, la enciclopedia libre. [online] Available at: <https://es.wikipedia.org/wiki/Ideal_de_belleza_femenina> [Accessed 26 August 2021].

⁴ Heraldo, E., 2021. *Belleza femenina, más allá de los prototipos*. [online] EL HERALDO. Available at: <<https://www.elheraldo.co/informes-comerciales/belleza-femenina-mas-alla-de-los-prototipos-605258>> [Accessed 26 August 2021].

La història ens mostra que el cànon de bellesa ha canviat amb el temps, que cada època n'ha tingut el seu i, per tant, els gustos han estat molt diferents d'unes èpoques a d'altres, ja que tots els prototips que han existit i existiran responen a mentalitats diferents, a altres necessitats, a altres formes d'entendre la vida, a altres models de món que afecten la nostra concepció de la bellesa, és a dir, convencions culturals.

Per veure reflectit com ha anat fluctuant el cànon de bellesa hem d'acudir a la literatura, a l'escultura i la pintura, ja que d'aquestes dues arts tenim testimonis més antics i variats sobre el cànon de bellesa.

El psiquiatre Luis Rojas Marcos no dubta a assenyalar que el prototip de bellesa de la dona prima, causant dels trastorns d'anorèxia i bulímia, està promogut per la indústria de la bellesa, que genera milions d'euros i que està controlada per homes. L'obsessió per la imatge. Ha anat impedit en molts casos que la dona pugui desenvolupar-se socialment i cultural, de manera que és la moda el que provoca la tirania de la bellesa a la qual està sotmesa, sobretot, la dona.⁵

Analitzant de quina manera s'han promogut els ideals de bellesa femenins en l'actualitat hem de començar des de la influència d'aquests en la societat des de la infantesa. L'ideal de bellesa femení és mostrat en els contes de fades de molts nens. Era una característica comuna en els contes dels germans Grimm que l'atractiu físic dels seus personatges femenins fos guardonat. En aquells contes, "la bellesa estava usualment associada amb ser blanca, econòmicament privilegiada, i virtuosa.

Començant gairebé 100 anys després que els germans Grimm van escriure els seus contes de fades, els Estudis d'Animació de Walt Disney van adaptar aquests contes a llargmetratges animats. Pel fet que la majoria de personatges són blancs, "l'expectativa és que totes les persones són o haurien de ser així." Altres trets comuns dels personatges femenins de Disney són cossos prims amb proporcions corporals impossibles, cabell llarg i fluid, i ulls grans i rodons. L'èmfasi constant en la

⁵ Ca.wikipedia.org. 2021. *Bellesa - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure*. [online] Available at: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Bellesa#C%C3%A0non_de_bellesa> [Accessed 26 August 2021].

bellesa femenina i què constitueix com "ser bella" contribueix a l'ideal de bellesa femení general.⁶

4.3 VIOLÈNCIES ESTÈTIQUES

Una altra forma de violència contra la dona

Aquesta violència contra la dona referida és la violència estètica, la qual és d'ordre psicològic, però que tindrà efecte en l'aspecte físic de les dones, en una societat que estableix la bellesa com a element constitutiu de la identitat i valoració femenina.

Aquesta violència estètica s'inicia amb el procés de definició de manera arbitrària de models i patrons de bellesa mitjançant l'imperialisme cultural, és a dir, la violència estètica consisteix en la promoció per part dels mitjans de comunicació i difusió massiva, la indústria de la moda, de la música i el mercat cosmètic, d'uns cossos "perfectes", els quals no són més que cossos ficticis, irrealis, concebuts com a ideal, com haver de ser, com a patró a seguir, i on les particularitats físiques de les dones són denominades "imperfeccions", que d'acord amb els criteris de bellesa reproduïts i transmesos necessàriament han de ser intervingudes i suprimides, o en el menor dels casos corregides.

Però la violència estètica és també, aquella que exerceix el sistema patriarcal quan els homes desvaloren la naturalitat del cos femení, quan assumeixen com a criteri de valoració de bellesa les dones fictícies, és a dir, el cànon imposat pel sistema, és violència estètica quan els homes, promouen en les dones que formen part de la seva vida la transformació dels seus cossos per a lluir més atractives, quan són desqualificades i humiliades. És violència estètica quan l'home avergonyeix a la dona, critica amb afany la seva imatge i aparença física per no lluir com aquesta nina de perfectes trets i mesures exactes que li ha estat promesa pel mercat.

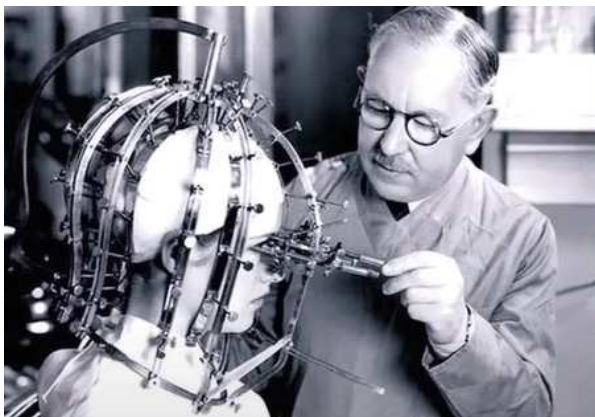
La violència estètica és la violència que exerceix el mercat de la salut a través de mèdics sense escrúpuls que perceben a les dones com a objectes, com a clients, com a negoci, és violència estètica quan els professionals de la salut realitzen procediments en condicions inadequades, quan introdueixen en els cossos de les dones substàncies prohibides per l'incompliment de la normativa de salut i alta perillositat com els biopolímers, és violència estètica quan les dones no són

⁶ Es.wikipedia.org. 2021. *Ideal de belleza femenina - Wikipedia, la enciclopedia libre*. [online] Available at: <https://es.wikipedia.org/wiki/Ideal_de_belleza_femenina> [Accessed 26 August 2021].

informades detalladament, assessorades i advertides sobre els riscos associats a la realització de procediments quirúrgics o ambulatoris dirigits a modificar la seva imatge, és violència estètica la implementació d'instruments inadequats, materials vençuts, com també la reutilització d'implants per a abaratir els costos i incrementar els seus guanys a costa de la integritat física de les dones.

Però fonamentalment és violència estètica aquella que exerceixen les dones contra si mateixes, en avaluar-se i valorar-se a partir dels criteris imposats per un mercat capitalista que ha cosificat, mercantilitzat i comercialitzat els seus cossos, és violència estètica aquella que cometen les dones contra si en sotmetre's a cirurgies invasives, restriccions alimentàries, procediments agressors de la seva integritat i la seva naturalesa, així com, tot el conjunt d'elements constitutius de la tirania de la bellesa, com a mitjà d'adequació a l'expectativa social estètica i estereotípica de la societat.

És violència estètica la que exerceixen les dones contra si mateixes en esborrar la seva identitat, les seves particularitats i sotmetre els seus cossos al motlle imposat de la bellesa.⁷

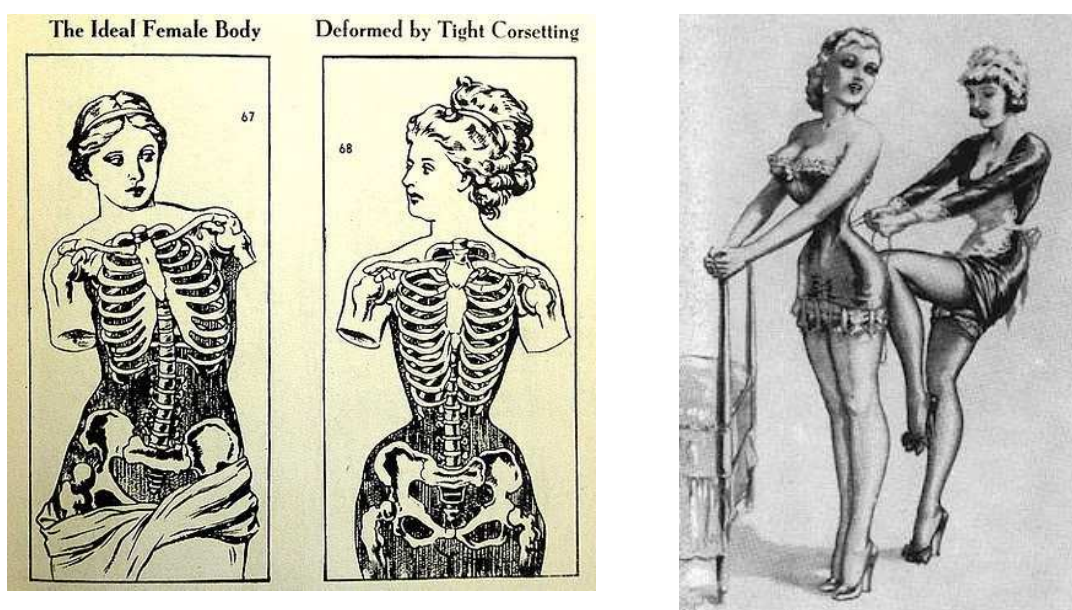
⁷ Mujerdelmediterraneo.heroinas.net. 2021. *La violencia estética: otra forma de violencia contra la mujer*. [online] Available at: <<http://mujerdelmediterraneo.heroinas.net/2012/11/la-violencia-estetica-otra-forma-de.html>> [Accessed 27 August 2021].

4.3.1 PER LLUIR, S'HA DE PATIR

Moltes vegades hem escoltat l'expressió "per lluir, s'ha de patir" de les nostres mares o àvies quan hem hagut de passar per un procés dolorós o incòmode per a ajustarnos a les diferents tendències, com pot ser la depilació o portar tacons. No obstant això, al llarg de la història han existit modes que feien perillar la vida d'aquelles persones que les portaven per seguir un determinat cànon estètic.

Aquest refrany fa referència a un patiment físic i en fem un ús actual, generalment referit a la vestimenta de les dones.

Aquest refrany transmet el missatge de qui vulgui anar arreglat, ha de estar disposat a patir algunes molèsties. S'utilitza de manera específica per recomanar a les dones que portin tacó alt. En un sentit general s'utilitza per advertir que s'ha de patir per aconseguir allò que es desitja posseir. És així que en el cas de les dones se'ls vol tranmpetre que per aconseguir complir amb el cànon estètic marcat i amb les expectatives femenines esperades pels homes, han d'assumir que s'ha de patir.⁸

⁸ Cervantes, I., 2021. CVC. Refranero Multilingüe. Ficha: Para presumir hay que sufrir.. [online] Cvc.cervantes.es. Available at: <<https://cvc.cervantes.es/lengua/refranero/ficha.aspx?Par=59280&Lng=0#:~:text=Se%20dice%20de%20modo%20muy,lo%20que%20se%20desea%20poseer.>> [Accessed 27 August 2021].

5. MARC TEÒRIC

5.1 EVOLUCIÓ DELS CÀNONS DE BELLESA FEMENINS AL LLARG DE L'HISTÒRIA

5.1.1 PREHISTÒRIA (40.000-5000 a.C.)

A la època prehistòrica i més concretament en l'edat de pedra ja existia un cànon de bellesa sobre les dones, ja que en aquells temps el més important per a les persones era la supervivència i el creixement dels assentaments nòmades.

Gràcies a unes certes mostres escultòriques que han perviscut d'aquells temps avui podem dir que possiblement els homes prefereixen a les dones amb els òrgans reproductors molt marcats (pits, ventre, malucs amples...) perquè a l'hora de la naixença els resulti més fàcil i no morissin durant el part ni dona ni el nen.

Això se sap gràcies als estudis i els descobriments arqueològics de les diferents escultures denominades Venus o deessa de la fertilitat femenina que s'han trobat en nombrosos descobriments arqueològics. Una d'aquestes escultures on podem apreciar tots aquests trets anatòmics és la Venus de Willendorf (Imatge 1) o el relleu de la Venus de Laussel o Dama del Cuerno (Imatge 2).⁹

La representació d'aquesta «Venus» de Willendorf suposa una bellesa ideal, ja que el seu abdomen, vulva, natges i pits són bastant voluminosos. No té una cara visible i els seus braços, prims, es dobleguen sobre els sins. L'inflat pubis s'expandeix sobre unes grans cuixes i les seves cames són anatòmicament molt encertades. Els genolls estan junts i els peus no han estat representats o s'han perdut. Sobre aquesta escultura existeix la hipòtesi que podria ser inserida en la vagina, per a rituals de fertilitat.

⁹ Es.slideshare.net. 2021. *Canon de belleza prehistórico, egipcio y del mundo clásico*. [online] Available at: <<https://es.slideshare.net/bibliofloriani/canon-de-belleza-prehistrico-egipcio-y-del-mundo-clasico>> [Accessed 29 August 2021].

Alguns historiadors creuen que la Venus de Willendorf no pot tractar-se d'una Venus, ja que comparant-la amb la Venus de Milo i la bellesa ideal clàssica, se surt una mica d'aquests cànons de bellesa. A diferència d'ells, creiem que sí que pot ser una Venus, en cada època hi ha una gran diferència en la bellesa ideal, en una època la bellesa és en la dona alta i prima com a la Grècia clàssica, en una altra una dona grassa, amb sins abundants i grans natges com per exemple podem veure en Les Tres Gràcies de Rubens.

Tanmateix, els romans van posar la seva bellesa «ideal» en la qual intentava representar als emperadors el més realistes, amb petites subtileses ideals, possibles. I així successivament fins als nostres temps on podem veure en desfilades de models una bellesa molt diferent a tota la història de la bellesa ideal. Per tot això creiem que es tracta d'una Venus prehistòrica, en la qual se'ns mostra i se'ns dóna a entendre un tipus de bellesa que, com s'ha pogut constatar, amb el pas del temps canviaria radicalment.¹⁰

¹⁰ Le Miau Noir. 2021. *Venus de Willendorf ¿De verdad es una Venus? Le Miau Noir.* [online] Available at: <<https://www.lemiaunoir.com/venus-de-willendorf-de-verdad-es-una-venus/>> [Accessed 30 August 2021].

LES VENUS PALEOLÍTIQUES

Les venus paleolítiques són estatuetes femenines d'os, asta, ivori, pedra, terracota, fusta o fang, datades en el Paleolític Superior, dins del qual constitueixen la principal categoria d'art moble o mobiliar.

*Imatge 1: Venus de Willendorf
(27 500 y 25 000 a. C.)*

La seva corpulència representaria un elevat estatus social en una societat caçadora-recol·lectora i que, a més els forats de la menstruació simbolitzarien de l'òbvia referència a la fertilitat, la imatge podia ser també un símbol de seguretat, d'èxit o de benestar.

Imatge 2: Venus de Laussel

Representa a una deessa de la fertilitat, a una dona embarassada, la banya representa la cornucòpia de l'abundància, els forats de la menstruació el cicle de la naturalesa, i la dona ofereix el seu ventre, els seus sins i la seva vulva com a generadors de vida.

Venus de Lespugue

Representa la concepció de la Gran Deessa Mare, donadora de la vida, protectora i símbol de fecunditat, de manera que no són representacions d'un model o cànon de bellesa.

Dama de Brassempouy

És un fragment d'estatueta femenina d'ivori de mamut. Es data en el Paleolític Superior i és una de les més antigues representacions detallades del rostre humà. Es tracta d'una dona representada de forma més esquemàtica que realista, de rostre triangular, amb el nas i les celles ben perfilades, però sense boca ni ulls.

5.1.2 ANTIC EGIPTO (2955-332 a.C.)

Els cànons de bellesa a Egipte, en general es basaven en que les dones havien de ser primes i esveltes amb ulls i celles marcats amb maquillatge. Per al maquillatge utilitzaven òxid de ferro amb una base d'oli vegetal i resines. (Imatge 3) A vegades s'enfosquia afegint-li una mica de kohl (Imatge 4). L'ocre vermell també s'utilitzava per a maquillar-se els llavis, encara que a vegades ho feien també amb color groc. El maquillatge dels ulls era molt important a més d'un símbol religiós els protegia.

El rostre havia de ser blanquinós amb cabells tenyits i arrissats. Les seves cures estètiques es basaven en la depilació extrema i l'ús d'olis perfumats després del bany.

Existeix evidència que els egipcis es depilaven gairebé tot el cos, el bell púbic i el cap, i ho feien amb pedres esmolades o amb cera. També utilitzaven cremes depilatòries fetes amb sang d'animals o el greix d'hipopòtam, pinces formades amb petxines marines i closques de tortuga, pedres tosques i ceres d'abella barrejades amb sucre, aigua, llimona i mel.

El cos humà havia d'estar harmònicament proporcionat, utilitzava el puny com unitat de mesura, així van codificar l'alçada perfecta de les persones en 18 punys: 2 per al rostre, 10 des de les espatlles fins als genolls i els 6 restants per a les cames i els peus. (Imatge 5)

Segons el cànon de bellesa egipci una dona havia de ser prima, amb pits membres però de malucs amples i pits petits i arrodonits, solien enaltir la seva bellesa mitjançant joies i bijuteria.

La higiene corporal era un sinònim de bellesa, per la qual cosa donada la climatologia del país es dutxaven diverses vegades al dia, el que portava amb si un ritual de bellesa abans, durant i després del bany mitjançant la utilització d'olis i ungüents.¹¹

¹¹ Es.slideshare.net. 2021. *Canon de belleza prehistórico, egipcio y del mundo clásico*. [online] Available at: <<https://es.slideshare.net/bibliofloriani/canon-de-belleza-prehistrico-egipcio-y-del-mundo-clasico>> [Accessed 29 August 2021].

Les dues figures femenines més importants de la cultura egípcia, a més de marcar els cànons de bellesa de la civilització; van ser Nefertiti i Cleopatra.

Nefertiti va ser l'esposa del faraó Anemofis I; la qual va tenir tota l'autoritat sobre l'imperi. Dona decidida, de gran personalitat i considerada la més bella. El seu perfil conservat en un bust és conegut per tot el món i mostra el coll de cigne, un nas poc harmoniós i uns llavis carnosos i ben definits. (Imatge 6)

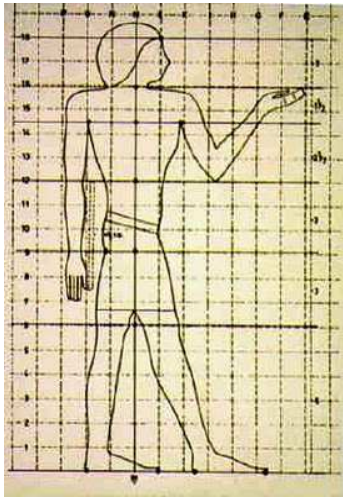
La reina representava perfectament el cànon de bellesa de l'època; figura i coll esvelt i crani allargat. A Egipte, la grandària del coll era molt important per a poder definir el tipus de persona; així si es tenia un coll llarg i esvelt es considerava una persona intel·ligent i inquieta; en canvi si el coll era curt i ample significava una persona irritable.

Cleopatra, reina amb tan sols 17 anys i casada amb el seu germà seguint la tradició egípcia. Dona culta que parlava 10 idiomes. La reina egípcia va trencar els cànons de bellesa fins ara existents; ja que no complia amb els requisits físics però sí amb un gran poder de seducció. El seu rostre es caracteritzava per un nas aguilenc i una mica de goll, que es va convertir en un tret estètic a Egipte.(Imatge 7)¹²

¹² Ruiz, N., 2021. *La cultura egípcia: los cánones de belleza*. [online] Blog de DSIGNO. Available at: <<https://www.dsigno.es/blog/disenno-de-moda/cultura-egipcia-canones-de-belleza>> [Accessed 30 August 2021].

Imatge 3: Maquillatge

Imatge 5: Proporcions cos humà

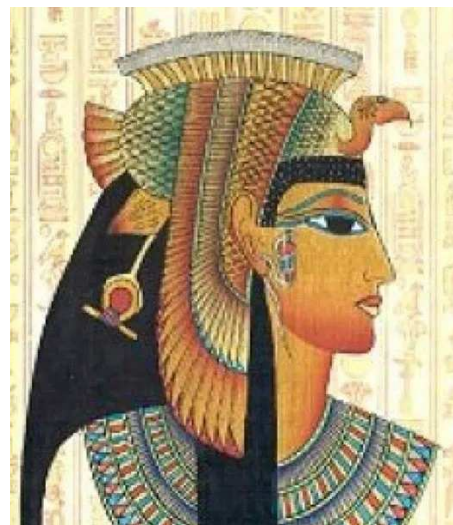
Imatge 6: Nefertiti

Imatge 4: Khol

S'utilitzava per la seva funció antisèptica i per tractar-se d'un ritual màgic i d'un codi de bellesa. Totes les classes socials s'aplicaven kohl en els ulls.

L'ingredient principal la galena o sulfur de plom. Els antics egipcis desconeixien ue els compostos de plom poden produir una intoxicació crònica

Imatge 7: Cleopatra

5.1.3 ANTIGA GRÈCIA (1200-146 a.C.)

El cànon de bellesa de l'Antiga Grècia es basava principalment en l'harmonia i les matemàtiques. De fet, per als antics grecs la simetria era el símbol de la bellesa i la perfecció.

Precisament basant-se en les matemàtiques, l'escultor Policeto (famos per les seves escultures d'atletes) va desenvolupar l'ideal de bellesa conegut com la 'divina proporció'. Aquesta regla marcava que el cos havia de mesurar set vegades el cap perquè tingués les proporcions perfectes. Més endavant, el també escultor Lisip va canviar aquesta mesura, indicant que el cos havia de mesurar vuit vegades el cap. Aquest canvi es va veure reflectit en les escultures a partir del segle IV a. C., que van començar a ser més estilitzades. (Imatge 8 i 9)

Les dones ideals en l'Antiga Grècia eren de membres petits, primes però amb malucs amples i cuixes generoses, cabell ondulat, sins petits i tornejats, ulls grans, nas esmolat i galtes, boca i mentó ovalats. (Imatge 10)

Els grecs cuidaven molt el seu cos, raó per la qual no toleraven el greix ni els sins voluminosos. També es tenia en compte la destresa física, la delicadesa i la consonància en les formes.¹³

Consideraven fonamental esforçar-se per tenir una bona figura i aconseguir la perfecció estètica d'aquesta, es buscava tenir un coll fi i esvelt, un perfil perfecte i espatlles proporcionades.

Podem relacionar la seva obsessió per mantenir una bona forma física amb la rectitud moral que en volien reflexar. La rectitud és un atribut, una manera de viure i de ser, és senyal de coherència; és la fermesa del caràcter i la disposició de la consciència. Aquest terme sol indicar la integritat i la serietat presents en una persona. La rectitud moral, implica que una persona, no sols sàpiga reconèixer que ha fallat en la seva procedir, sinó que també reconeix quina és la via correcta a

¹³ Belleza.ideal.es. 2021. *El canon de belleza griego y el actual* | Belleza IDEAL. [online] Available at: <<https://belleza.ideal.es/2019/11/el-canon-de-belleza-griego-y-el-actual/?ref=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>> [Accessed 31 August 2021].

seguir a fi de rectificar, acceptant amb això tots els sacrificis personals que ho acompanyen. En aquest sentit es pot dir que la rectitud és saber redreçar una mala actitud cap a un comportament bo, com pot ser cuidar la teva aparència física.¹⁴

Tant homes com dones eren amants de la bellesa i l'estètica i els agradava utilitzar cosmètics i perfums, per a cuidar la seva pell. Tots dos sexes decoraven els seus ulls amb verd de malaquita en les parpelles inferiors i amb sulfur d'antimoni enfosquien les seves pestanyes i les seves parpelles superiors. Posteriorment, utilitzarien barretes molt primes de carbó per a acolorir els seus ulls, o de safrà per a pintar les celles.

Les dones utilitzaven pasta de plom blanca per a tornar el seu rostre més pàl·lid, ja que la consideraven més atractiva que aquella més rosada; els ulls els pintaven en negre i blau, les galtes amb "carmín" i acolorien les seves ungles i els seus llavis amb la mateixa tonalitat. (Imatge 11 i 12)¹⁵

El maquillatge utilitzat pels grecs buscava, principalment, un cutis blanc. Per aquest motiu, utilitzaven solucions a base de ceres i albayalde (carbonat de plom) per a intentar aconseguir una pell perfecta. L'únic problema és que aquesta barreja era bastant tòxica. Així, encara que al principi els resultats eren bons, amb el temps el rostre podia arribar a enfosquir-se moltíssim a causa del sol en contacte amb aquest producte.

Els llavis eren acolorits amb algun tipus de pasta barrejada amb ferro oxidat, ocre o cera d'abelles. Els ulls eren acolorits amb Khol, alguna cosa que ja havien utilitzat els egipcis molt abans. Així és que, utilitzaven colors negres, blaus i grisos per a aquesta part del rostre.

Hi havia una part del cos a la qual paressin esment, era el seu cabell. Tant homes com dones intentaven que les seves cabelleres lluïssin perfectes, perfumant-les de manera que fessin olor diferent a la resta del cos. Els cabells rossos causava furor, i tenint en compte que la majoria de la població comptava amb un cabell fosc, no és d'estranyar que les hi ideessin per a obtenir diferents tractaments que poguessin

¹⁴ Concepto de - Definición de. 2021. *¿Qué es Rectitud? » Su Definición y Significado [2021]*. [online] Available at: <<https://conceptodefinicion.de/rectitud/>> [Accessed 12 October 2021].

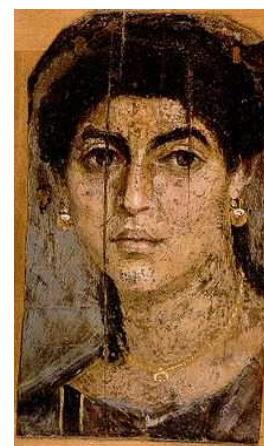
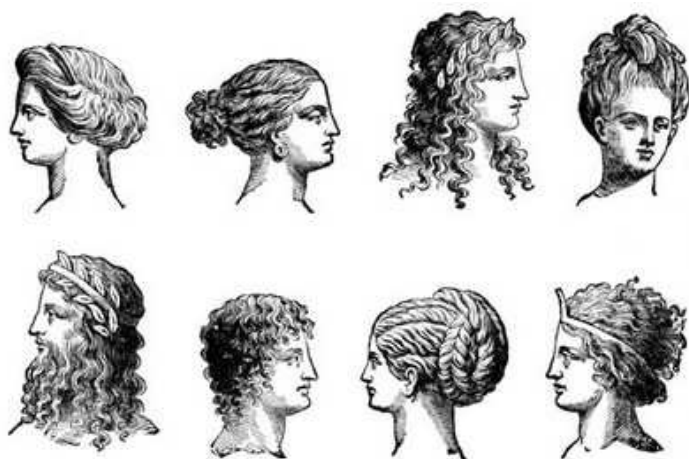
¹⁵ Cosas de Belleza. 2021. *Cosas de Belleza » Cánones de belleza griega* Cosas de Belleza. [online] Available at: <<https://www.cosasdebelleza.com/canones-de-belleza-griega/>> [Accessed 31 August 2021].

aclarir les seves cabelleres. Així, a Grècia s'utilitzaven vinagre, camamilla mòlta o una barreja a de pètals de flors grogues amb una solució de potassi.

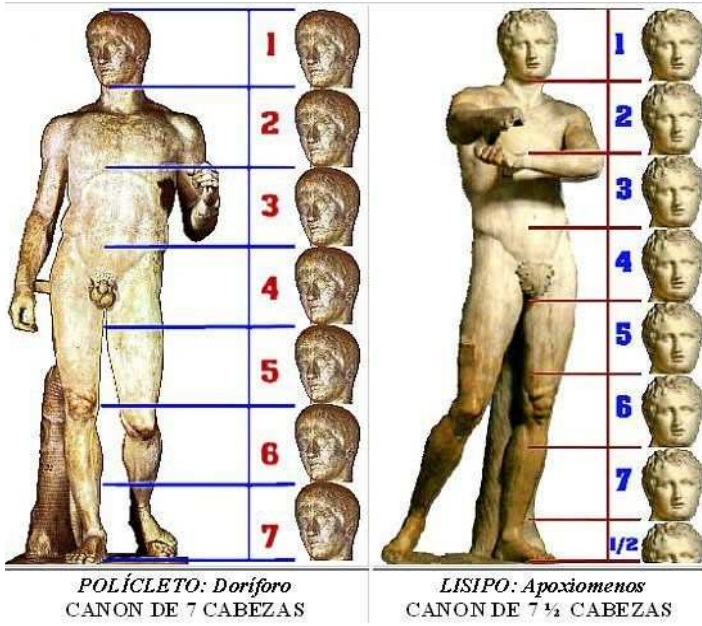
Les esclaves portaven els cabells curts, mentre que les dones lliures el portaven llarg. A més, les dames solteres podien deixar el seu cabell solt a l'aire, mentre que una vegada casades, s'inclinaven a recollir-lo amb un gran desplegament d'accessoris.

Així mateix, la depilació estava bastant estesa, tant en homes com en dones. Tots dos es depilaven les cames amb pastes especials o amb un llum d'oli, perquè les fulles no sorgirien fins una mica més tard. El que demostra clarament que la preocupació per seguir un determinat ideal de bellesa, que ja existia molt abans que els anuncis comercials i les grans marques de cosmètics.

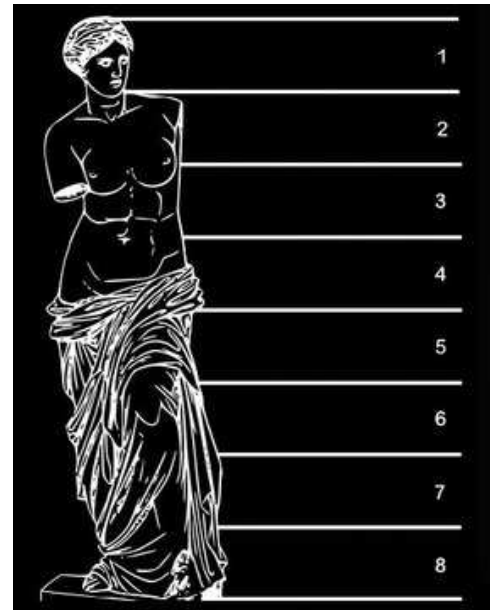
El ritual del bany era, encara així, un moment per a gaudir i cuidar-se per a tot el poble grec. Els grecs acostumaven a prendre un bany abans de sopar, en el primer període no utilitzaven sabó sinó argiles o solucions de fada o potassa. Després del bany s'aplicaven, cremes, olis i perfums. Els olis perfumats s'obtenien de plantes i flors com el gessamí, la rosa o la farigola.¹⁶

¹⁶ recia, H. and Grecia", 1., 2021. *Historia del Maquillaje (II). La Antigua Grecia*. [online] My Celebrity Skin. Available at: <<http://www.mycelebrityskin.net/2011/02/historia-del-maquillaje-ii-la-antigua.html>> [Accessed 3 September 2021].

Imatge 8: Proporcions de Policleto i de Lisipo

Imatge 9: Proporcio femení

Imatge 10: Ideal de bellesa femení

Imatge 11 i 12: Maquillatge

5.1.4 IMPERI ROMÀ (753 a.C- 476 d.C.)

La bellesa en l'antiga Roma era un ritual de summa importància, sobretot en les classes altes i adinerades. El cànon de bellesa masculí corresponia a homes alts, musculosos en la seva justa mesura i amb rostres perfectes. S'apreciava que les dones fossin de constitució petita, primes però robustes, amb espatlles estretes, malucs pronunciats, cuixes amples i pits petits (Imatge 13). En el rostre prevalien els ulls grans ametllats, el nas esmolat, la boca i les orelles de grandària mitjana, les galtes i la barbata ovalades i les dents regulars.(Imatge 14)¹⁷

Els romans tenien estàndards de bellesa clarament definits en els quals prevalia la simetria i l'harmonia. Es buscava la proporció en la forma del cos, en les extremitats i en les faccions de la cara. Avui dia conservem multitud d'escultures en les quals pot comprovar-se l'ideal de bellesa romà.

En tots dos casos, havien d'estar preocupats per l'estètica, la cosmètica i la perruqueria. Seguien modes, realitzaven rituals de cura facial i corporal i li donaven importància a l'aparença i la salut.

En l'antiga Roma la venda de cosmètica era un negoci en tota regla. Era una autèntica obsessió tant per a homes com per a dones i tots dos es maquillaven i pentinaven, fins a l'exageració en alguns casos. S'utilitzava molt la lanolina, una substància grassa de color groc que s'obté de la llana del xai o dels cavalls. En els nostres dies, aquesta substància també s'utilitza en cosmètica i en la indústria farmacèutica. Per a blanquejar la pell utilitzaven substàncies blanques com a creta o cerussa i substàncies vermelles i comí per als tons rosats. No sols es maquillaven la cara, també es s'empolvaven l'escot i els braços, per a unificar el to de pell.

Els cànons de la bellesa romana aconsellaven a la dona una pell lluminosa, rosada i, sobretot, blanca. La blancor de la pell era el suprem tret de distinció. Ovidio, que

¹⁷ elperiodic.com. 2021. *Belleza a través de las edades: mujeres en la antigua roma - Columna de opinión Arte en la estética, por Julio Terrén*. [online] Available at: <https://www.elperiodic.com/opinion/artestetica/belleza-traves-edades-mujeres-antigua-roma_6101> [Accessed 2 September 2021].

va ser autor d'un breu llibre en el qual donava consells per a conservar la bellesa del rostre, va escriure en el seu Art d'estimar: «Sabreu també procurar-vos blancor en el rostre empolsant-vos» (imatge 15)¹⁸

Els pentinats seguien modes igual que ocorre en l'actualitat i també eren una manera de diferenciar tant classes social com estat civil. D'aquesta manera, les dones casades portaven sempre o gairebé sempre un pentinat, el pèl recollit en sis trenes. No obstant això, les dones solteres es feien pentinats senzills, amb el cabell recollit en trosses, trenes o cues de cavall (Imatge16).

Tenyir el cabell també estava de moda en l'antiga Roma. Abans de l'arribada dels esclaus gals, els tons caoba o pèl-rojos eren els més comuns, però després les classes altes van començar a preferir els tons rossos. Per a poder aconseguir aquests colors de cabell, es tenyien amb vinagre, safrà i pols d'or. També va començar a estendre's l'ús d'excrements de colom, de sabó càustic per a descolorir el pèl i greix de cabra.

Les dones solien passar les nits amb una màscara per a eliminar les taques i pigues i obtenir el més blanquinós dels tons. Una de les màscares més comunes per a eliminar les taques era una composta per fonoll, mirra, encens, pètals de rosa, suc d'ordi i sal.

Els utensilis indicats per al maquillatge de les dones eren variats: espàtules, pinces, pintes i agulles per al cabell. Comptaven també amb flascons de perfums i maquillatges líquids i unguentaris. En el Museu Arqueològic Nacional de Nàpols es conserva una "alabastroteca", una caixa de maquillatge de fusta i ivori amb utensilis pertanyent a un període comprès entre els segles III i II a. de C. (Imatge 17)

Va ser a l'època de l'emperador Agripa quan es van popularitzar les cases de bany i les termes públiques. En tots dos espais s'utilitzaven les aigües termals per a cuidar

¹⁸ historia.nationalgeographic.com.es. 2021. *Espejo de bronce*. [online] Available at: <https://historia.nationalgeographic.com.es/a/arte-maquillaje-antigua-roma_6851/4> [Accessed 12 October 2021].

la pell i el cos, rebre massatges i, sobretot, establir una profusa vida social. Allí es realitzaven tractaments de pell i massatges amb olis essencials.

Sorprenentment, la utilització de la cirugía estètica estava molt de moda a l'època. En el cas de les dones, eren molt freqüent les operacions de nas ja que les adúlteres o lladres tenien com a càstig perdre el nas. Amb les reconstruccions evitaven la vergonya davant els altres ciutadans. També eren molt comuns les operacions d'ulls, dentadura i llavis. Per a la dentadura tenien peces d'os o ivori que podien substituir a les dents originals.

Les influències dels rituals de bellesa de l'Antiguitat perviuen fins als nostres dies malgrat haver passat més de 2.000 anys. Continuem tractant la pell segons ens indica la moda, anant a balnearis i utilitzant els beneficis de la cirurgia estètica (Imatge 18).

En el cas de les dones es depilaven amb pedra tosca o pasta de resina. Hi havia una excepció: les ancianes no es depilaven, era considerat de mal gust, ja que es considerava la depilació i arranjament corporal com una preparació per a trobades sexuals.¹⁹

La romana és, juntament amb l'egípcia, la cultura més presumida de tota la humanitat. Les dones estaven sotmeses a molta pressió per a mantenir-se joves i belles. L'estàndard de bellesa era alt: els homes exigien amants i esposes ben cuidades, de pell clara i galtes rosades. Descurar la imatge no era una opció.

Luciano va escriure que les dones recentment aixecades semblaven micos i que no havien de deixar-se veure en públic sense abans tapar «els seus desastrosos rostres».

¹⁹ Caldaria Hoteles y Balnearios en Galicia. 2021. *Secretos de belleza en la Antigua Roma* | *Caldaria Hoteles y Balnearios en Galicia*. [online] Available at: <<https://www.caldaria.es/belleza-roma/>> [Accessed 2 September 2021].

Imatge 13: Ideal de bellesa femení
femení

Imatge 14: Cànon del rostre

Imatge 15: Pell lluminosa

Imatge 16: Codi de pentinats

Imatge 17: Alabastroteca

Imatge 18: Rituals de bellesa

5.1.5 EDAT MITJANA (476-1492)

El xoc de civilitzacions entre cristianisme i islamisme, va tenir també la seva part de fèrtil intercanvi cultural que va ampliar els horitzons intel·lectuals d'Europa, fins llavors limitada a les restes de la cultura clàssica salvats pel monacat altmedieval i adaptats al cristianisme.

Aquesta mateixa Europa Occidental va produir una impressionant successió d'estils artístics (preromànic, romànic i gòtic), que en les zones frontereres es mestizaron també amb l'art islàmic (mudèjar, art andalusí, art àrab-normand) o amb l'art bizantí.

Considero important definir i distingir les diferents cultures existents durant l'Edat Mitjana per poder entendre la seva relació i influències sobre la societat. Aconseguint conèixer el paper de la dona en cadascuna d'aquestes i com s'inspiren en els models de vida i bellesa de les cultures més desenvolupades en aquest sentit.²⁰

5.1.5.1 ALTA EDAT MITJANA (s. V-X)

L'Alta Edat mitjana és el període de la història d'Europa i Orient Mitjà . Es va caracteritzar per la convivència en tensió, de 3 grans espais diferenciats política i ideològicament: l'Europa cristiana llatina, en la qual va predominar el feudalisme; l'Imperi bizantí, continuació del que havia estat l'Antic Imperi romà d'Orient, i l'espai musulmà, també dit l'islam, que a partir del sorgiment d'aquesta religió s'havia expandit des de la península aràbiga cap a l'oest, fins a ocupar gran part del Mediterrani, i cap a l'Est fins a l'Índia.

²⁰ Es.wikipedia.org. 2021. *Edad Media - Wikipedia, la enciclopedia libre*. [online] Available at: <https://es.wikipedia.org/wiki/Edad_Media#Es_impropio_hablar_de_Edad_Media_en_otras_civilizaciones> [Accessed 28 September 2021].

L'europa cristiana

Durant les primeres dècades de l'Edat mitjana la preocupació pels rituals de bellesa va quedar a banda i va sorgir un nou concepte sobre la dona connectat amb el cristianisme. Es basava en el fet que la dona només havia de preocupar-se per la salvació de la seva ànima i oblidar-se d'aspectes frívols com la moda del vestir o la cura del cos i del cabell.

Durant aquesta època, l'Església governada per homes va anar elaborant a través dels seus escrits i sermons orals el prototip femení amb base en la història cristiana. La fe i la moralitat cristianes van imposar una cautela en les vestimentes i la pràctica del maquillatge, que es considerava contrari a la moral cristiana en tant que desfigurava el que Déu havia creat, la qual cosa contrasta amb l'ús de maquillatges excessius utilitzats en èpoques anteriors com l'egípcia.

El cànon de bellesa d'aquesta època es basava en dones amb pell molt blanca (representava la puresa), cabells llargs i rossos, ulls petits però riallers, nas petit, llavis i galtes rosats amb carmín, un cos prim amb mans blanques i primes, pits petits i malucs estrets. (Imatge 19,20, 21)²¹

La censura del cristianisme a l'art

Però si hi ha una cosa comuna i que dirigeix tota la vida de l'Edat Mitjana és que és un període completament relacionat i dominat pels dogmes catòlics. Era una època controlada per l'Església catòlica, per l'escolàstica i per la filosofia aristotèlica, que pensava que tot estava en unitat amb Déu i que qualsevol cosa brollava de la seva divina provisió. Així, la bellesa, també provenia de Déu.

²¹ Media, C., 2021. *Cánones de belleza en la Edad Media*. [online] Eldiariodeanabolena.com. Available at: <<https://www.eldiariodeanabolena.com/2011/06/canones-de.html>> [Accessed 28 September 2021].

En relació amb el concepte estètic, les vestimentes femenines durant l'Edat Mitjana eren extremadament pudoroses. El cos, només i en l'exclusiu cas de la dona, es converteix en un instrument de provocació i de pecat. Encara que les verges siguin adorades, les dones de carn i os havien de viure dominades per uns extrems codis de vestimenta que estaven enllaçats amb la tradició judeo-cristiana del pecat, del pudor i de les creences religioses que són la base d'aquestes, creant una gran identitat moral que havia de ser respectada sota tota regla, perquè si no portava al càstig i a la condemna eterna.

En l'Edat mitjana a més es tenia el pensament que la bellesa física era una qualitat, però també era etèria i s'acabava per marcir al llarg del temps i que en realitat el que romania en el temps era la bellesa espiritual, la puresa de l'ànima.

Cal comentar que encara que la influència judeo-cristiana en qualsevol aspecte de l'Edat Mitjana és palesa i innegable, el cànon de bellesa femení de l'època, tenia una clara inspiració bàrbara. Les dones, en les seves representacions artístiques, se'ns presentaven com a dones rosses, de rostre extremadament pàl·lid, i d'extremitats llargues i primes.

També es destaca el complet desús del maquillatge, ja que l'home de l'Edat mitjana rebutjava qualsevol tipus de manipulació a la naturalesa, encara que fos simplement per pintar la cara de la dona, perquè la naturalesa és un àmbit que depèn per complet de Déu, i l'home no té cap dret a modificar-la. A més la pell és especialment significativa, ja que el rostre blanc és un dels símbols d'aquest cànon estètic, i es converteix en un dels símbols de la puresa de la dona.(Imatges 22 i 23)²²

²² D., S., G., A., D., S., B., M., D., S., G., A., B., M., B., M. and D., S., 2021. *triángulo magazine*. [online] triángulo magazine. Available at: <<https://triangulomag.wordpress.com/>> [Accessed 30 September 2021].

Imatge 19

Imatge 20

Imatge 21

Imatge 22

Imatge 23

Simbolisme de l'adorn femení entorn el cristianisme i l'humanisme- "El cuerpo indispensable" de Maria-Milagros Rivera Garretas

L'autora n'opina que parlar de l'adorn femení pot semblar de primeres una frivolitat, ja que per molts no ocupa un lloc significatiu en la ciència ni a la societat. Però no obstant això, es tracta d'un tema recurrent i conflictiu de vegades, a la història d'Europa.

Per aquest motiu, la qüestió de l'adorn de les dones és un indicador significatiu del sentit innegable de viure en un cos sexuat en la societat i en la història. Maria-Milagros arriba a aquesta conclusió per la reflexió de Luce Irigaray (lingüista, filòsofa i psicoanalista feminista):

"La dona pel fet de no estar situada, de no situar-se en el lloc que li correspon, està nua. Els vestits, les joies, són allò amb el que intenta donar-se un embolcall. Ella no disposa de l'embolcall que és per si mateixa i ha de buscar-los artificialment."

A l'Europa de la Queretta, les dones fortes que conservem donen testimoniatge d'aquesta duplictat de col·locacions simbòliques quan es tracta la qüestió de l'adorn femení. Des de l'ordre patriarcal es veu l'adorn com un atemptat contra l'obra divina des de l'ordre 'matern. El sentit de l'adorn femení es 'dirimeix doncs, és una qüestió de la competència entre Déu pare i la mare: en torn o a l'autoria de la vida humana.

Durant els primers segles del Cristianisme, els pares de l'església van condemnar amb violència l'adorn femení. Aquests pensadors i polítics van associar l'adorn femení amb la desobediència a Déu, amb què les dones volien modificar i millorar l'obra divina, l'obra d'un Déu suposadament creador, que hauria creat el cos femení sense res sobre la seva pell.

També es deia que les dones s'adornaven exclusivament per a seduir als homes. En representació d'aquest debat, va escriure Tertulià:

"Els àngels rebels, que recordaven el lloc del qual havien caigut, considerant que aquell mateix bé de la bellesa natural de les dones havia sigut a causa de la seva desgràcia, s'ho van pagar fent que la seva felicitat no els fos profitosa, sinó que, separant-se de la simplicitat i de la sinceritat, elles acabessin oferint a Déu com els àngels rebels. Perquè sabien amb certesa que tot desig d'agradar segons la carn disgusta a Déu.

Les dones que s'adornen són, des de llavors, presentades com a rebels, com desafiants de l'obra divina, com pecadores. I, sobretot, són presentades com pròximes a la carn, aquesta que les vincula amb el cos matern, també representat negativament. Aquests mateixos autors presenten a les dones que s'adornen com a éssers no lliures en la decisió d'adornar-se, ja que aquesta decisió no tindria un altre objectiu que el d'atreure o seduir als homes. No tindria, doncs, res a veure amb el seu plaer personal ni amb el seu amor propi, ni amb el seu cos ni amb la seva història: També els homes són, presentats en aquest context ideològic com no lliures, ja que la capacitat de seducció del cos femení adornat tindria sobre ells uns efectes imaginats com automàtics, com de resposta incondicional.

Durant l'Humanisme, i el Renaixement, el projecte d'igualtat entre els dos sexes no fou concebut com a igualtat legal, sinó com a igualtat en l'accés al coneixement. I és precisament aquí on prenen sentit les novetats en el debat entorn l'adorn femení. Una part important dels humanistes van rebutjar l'adorn femení. Ho van rebutjar perquè ho van considerar una via que, en la seva opinió, portava a les dones a l'esclavitud. En dir esclavitud s'estan referint a la vida de les dones casades de l'època, que es veien portades a dedicar pràcticament tota la seva vida adulta a l'exercici de la maternitat; maternitat convertida pel patriarcat, en funció social, no lliure. Per això, els humanistes van reivindicar la castedat i l'austeritat en l'aparença física amb la finalitat de no resultar seductores per als homes; i sobretot van sostenir que les dones no havien de perdre el temps a ornar-se sinó, que havien de dedicar aquest temps a alguna cosa que elles consideraven molt més rellevant: l'estudi i l'aprenentatge. No sols perquè adornar-se era, en la seva opinió, una frivolitat insulsa pròpia de gent feble (a més de portar a les dones a, l'esclavitud, que és el més important), sinó també perquè l'estudi els obria a les que pensaven com elles, un camí cap a la immortalitat (el que en termes cristians deien la vida eterna).

Aquestes autores de l'Humanisme van negar, doncs, el seu cos femení, van intentar emancipar-se, alliberar-se d'ell com si fos i una nosa, i dedicar en canvi tota la seva energia al treball intel·lectual, que és on elles, van entendre que estava la veritable llibertat.

Laura Cereta, una humanista nascuda a Brescia que va viure entre 1469 i 1499, una puella docta molt reconeguda en la seva època va escriure una carta titulada "Maledicció contra l'ornamentació de les dones":

"Algunes suspenen un collar des del seu coll fins al pit, quasi ofegant-se per l'opressió del collar de perles; nascudes lliures, s'enorgulleixen de ser captives." La qüestió de l'adorn ofereix doncs, una manifestació de llibertat femenina en la història, una manifestació d'amor femení de la mare que "ignora que tot allò que, neix, és obra de Déu", com deia Luisa Sigea de Vélaseos. Una instància de llibertat femenina, en la història que el patriarcat tracta de reconduir cap a ell l'amor heterosexual i el matrimoni, allò que les humanistes anomenaven esclavitud"

El cos sense contracte sexual parentiu i espiritualitat femenina a l'europa feudal-*"El cuerpo indispensable"* de Maria-Milagros Rivera Garretas

És sabut que, a l'Europa feudal, van aparèixer reiteradament entre les dones formes d'espiritualitat i de religiositat separades o marginals a les institucions del poder eclesiàstic. Formes a través de les quals les dones, van expressar públicament sentiments i opinions femenines diferents de les dominants entorn de qüestions tant fonamentals per a la vida social de llavors com la família, la sexualitat o les relacions amb el que és diví. Tradicionalment, degut potser al pes indubtable de l'Església cristiana, però degut també al fet que la historiografia s'ha resistit a percebre qualsevol significat propi (és a dir, no predefinit pel sistema de gèneres, que és discurs viril) en l'experiència històrica de les dones fins i tot quan aquestes van fer tota mena de gestos per a fer-se visibles i perceptibles, aquestes formes marginals o separades de religiositat i d'espiritualitat femenines han estat interpretades en el marc comú del cristianisme. Se'ls ha classificat d'ortodoxes o d'heterodoxes, se'ls ha emparentat amb un corrent o una altra de vida cristiana i

se'ls ha negat sistemàticament qualsevol pretensió de genealogia separada o separable de la qual molt gràficament van denominar en l'edat mitjana la successió apostolorum; és a dir, una cadena d'homes que ascendien ininterrompudament, com l'escala de Jacob, dels sacerdots als bisbes, d'aquests als apòstols i dels apòstols a Crist i al mateix Déu pare.

Contra quina forma de control i contra quines definicions del que era el cos femení es van manifestar aquelles dones? La principal forma de control del cos de les dones pels homes en les societats patriarcals la van constituir els sistemes de parentesc, en el centre del qual se situa la família heterosexual desigual.

L'heterosexualitat obligatòria explica dues construccions sociosimbòliques molt importants històricament per a les dones en el marc de la família: la virginitat i la "nuesa" del cos femení. Dues construccions socials i simbòliques que, segons recerques de l'etnologia i de l'antropologia, apareixen persistentment i amb gran protagonisme cultural en societats patriarcals molt diverses. Dues construccions que són fonamentals per a entendre les formes de religiositat i espiritualitat femenina medievals.

La virginitat afecta exclusivament al cos femení. Té a veure amb la presa de possessió d'un cos femení per un home de fora o de dins del seu sistema de parentiu que no hagi estat classificat de parent prohibit. La posició d'una dona davant la virginitat està definida per l'accés sexual al seu cos. Però no per un accés sexual qualsevol, sinó per un accés definit pel desig viril tendent a la paternitat. La construcció cultural anomenada virginitat està, per tant, estretament lligada amb el contracte sexual; que, al seu torn, és la base oculta dels sistemes de parentesc. La virginitat és, per tant, cosa d'homes, com ha escrit Lluèix Irigaray en investigar sobre el "misteri oblidat de les genealogies femenines". Els homes -ha escrit Irigaray- comercien amb la virginitat de les dones, se serveixen d'ella per a establir aliances o per a justificar guerres entre llinatges o entre pobles, perquè és als homes als qui pertany la virginitat femenina així entesa.

La construcció de la virginitat codifica, doncs, en l'ordre simbòlic patriarcal, el tipus o el grau de pertinença del cos d'una dona a un o més homes: la "donzella" és del pare (que és, en principi, un parent prohibit), i el pare negocia amb la virginitat d'ella

fins a instal·lar-la en el centre d'un nou grup de parentiu a través del matrimoni; les casades són del seu marit; les monges són de Crist; les prostitutes són de tots els homes. Sorgeix així el mite de la maternitat verge; un mite del qual la manifestació més coneguda a Occident és la de la Mare de Déu, "

Com la virginitat, el problema de la "nuesa" afecta únicament al cos femení. Més específicament, afecta el cos femení adult; és a dir, al cos femení definit com a heterosexualment accessible.

Tant en la cultura greco-romana-cristiana com en l'Islam medieval, el cos femení codificat com a nu és entès com sexualment agreïble, la qual cosa no ocorre amb el cos masculí nu. En l'Islam i en les cultures àrabs que li van precedir, s'entén per cos femení nu el de la dona que no porta vel, aquest famós vel que cobreix el cap i el rostre menys els ulls, però que cobreix sempre la boca, i que continua sent avui motiu de controvèrsia internacionalment. Ho explica de la següent manera Fatima Mernissi:

"Si el hijab (vel) és una resposta a l'agressió sexual, és també la seva imatge especular. Reflecteix aquesta agressió en dir que el cos femení és literalment "nuesa", un cos vulnerable i indefens. Per a les dones, el hijab és en realitat un reconeixement del carrer com un espai en el qual l'acte sexual està permès."

El cos femení està "nu" perquè desproveït de cobertura simbòlica pròpia, perquè no pensat per si mateix. Es tracta d'una "nuesa obscena" que el patriarcat desitja inaudible i coberta. La desitja inaudible i invisible perquè manca de codis autèntics per a llegir aquest cos sexual, i la manca de codis descobreix en la cultura buida que són font d'ansietat i de vertigen."

Queden així formulades algunes de les relacions socials i construccions simbòliques que, en el patriarcat, articulaven la subordinació de les dones als homes: el contracte sexual, el sistema de gèneres fundats en l'heterosexualitat obligatòria, la virginitat i la nuesa del cos femení. Resulta d'això que ha quedat fora o en els

marges del sistema patriarcal el sexe femení entès com a relació social construïda per a les mateixes dones.

Algunes dones van trobar en unes certes formes de religiositat i d'espiritualitat vies d'accés al control del seu cos i vies de codificació del seu cos sexual en femení. Quines formes concretes va prendre llavors la seva existència lliure i la seva resistència contra les formes del patriarcat vigents en la seva època?

La forma més generalitzada es va centrar en el rebuig del sistema de gèneres basat en la parella heterosexual desigual. Les dones es neguen a integrar-se en aquests sistemes i manifesten la seva decisió en llenguatge espiritual. Quan aquesta decisió no condueix a la vida monàstica, aquestes dones s'aparten del contracte sexual; quan ingressen en un monestir, elles adopten una forma de parentiu sense sexualitat, l'anomenat parentiu espiritual. Rebutgen així mateix la codificació patriarcal de la virginitat, ja que surten fora de les aliances entre llinatges i de les xarxes de circulació entre homes en renunciar al matrimoni; elles, en realitat, es defineixen habitualment com a castes, més que com a verges. I és la castedat una constant en el projecte de vida de totes aquestes dones. La castedat s'entén, en principi, com a allunyament de l'heterosexualitat.

Ignoren el codi de la "nuesa" del cos femení quan prenen la paraula des del seu cos sexual. Aquesta presa de la paraula és sempre pública, és sempre compartida, encara que sense oblidar que les vies de publicitat de la veu femenina solen ser diferents de les vies de publicitat de la veu masculina.

S'ha demostrat que el monacat va poder representar per a les dones una via d'alliberament de rols de gènere imposats, ja que els permetia rebutjar la sexualitat dominant, la maternitat no lliure i l'obligació d'alimentar a uns altres; i els permetia rebutjar aquests rols des de la mateixa cultura hegemònica, és a dir, sense posar a prova l'energia i la força que exigeix un funcionament des dels espais liminars de la societat. El monestir va ser moltes vegades, a més de tot això, un espai en el qual algunes dones van poder dedicar-se a l'estudi i al treball intel·lectual: Eloísa. Isabel

de Villena. Teresa de Jesús i Juana Inés de la Creu són exemples que destaquen entre molts altres.

Mutilació sacrificial-“*El cuerpo indispensable*” de Maria-Milagros Rivera Garretas

Des dels orígens del monacat femení fins a, almenys, el segle XII, hi ha dades reiteratives d'un fenomen en el qual convergeixen la resistència femenina a l'heterosexualitat obligatòria, el desig de construir un llenguatge espiritual i la falta de signes convencionals satisfactoris amb què expressar aquesta resistència i aquest desig. Es tracta d'un fenomen exclusivament femení, que Jane Schulenburg ha denominat "mutilació sacrificial". Consisteix a deformat-se el cos (preferiblement el rostre) amb la finalitat d'evitar el desig i l'accés heterosexuals. Sembla que una manifestació freqüent d'aquest fenomen va ser la d'amputar-se el nas amb la finalitat d'evitar (quan no bastava la paraula) el matrimoni o la violació. Es va produir entre dones que no desitjaven casar-se i entre monges el convent de les quals no els proporcionava seguretat suficient contra la violació, especialment en el marc de guerres interiors o d'invasions estrangeres. Entorn d'aquest fenomen es desenvolupen sempre formes diverses de llenguatge espiritual i un desig radical de construir el cos com a seu d'intimitat femenina autònoma.

Precisament una dona que es va mutilar la cara per a no casar-se és Oda de Rivreulle (m. 1157), qui ha estat considerada com una de les inspiradores originàries d'un dels grans moviments d'espiritualitat femenina de l'Europa feudal: les beguines. Les beguines eren dones el model de vida de les quals estava definida per la castedat, la mobilitat, la no subjecció a una regla, la reflexió espiritual i l'establiment de xarxes de relació amb altres dones en espais no claustrats. Els seus models i guies espirituals van estar unes vegades en la heterodoxia, unes altres en l'ortodòxia, ja que elles degueren triar segons les seves necessitats. Com en el cas

de les cèlibes actives, a penes sabem d'elles més que el que van deixar dit els seus detractors. ja que també aquest model de vida va ser creat per les pròpies dones des de la pràctica social, responent a necessitats i a desitjos materials i espirituals immediats, sense que ni la institucionalització ni el testimoniatge escrit es comptessin entre les seves propietats. Les constants fonamentals de rebuig del sistema de parentiu/sistema de gèneres són, no obstant això, les mateixes, encara que les vies d'acció social siguin molt diferents en el segle II que en el segle XIII.²³

Influències de l'islam sobre l'Europa cristiana

Les dones cristianes van començar a utilitzar maquillatge i olis influenciades per la cultura musulmana; la qual sí que es preocupava de la cura del cos.

La cultura musulmana molt influent en aquesta època va imposar una estètica més cuidada on les dones cuidaven amb cura els seus rostres, cos i mans que després cobrien amb el vel. Els ulls els ressaltaven i engrandien amb khol i els pintaven amb indi en tons negres. Les mans i el front eren tatuades amb henna.

En la cultura musulmana eren molt importants l'ús de perfums i les dones solien usar-los de delicades aromes. A més duïen a terme cures estètiques com la depilació, massatges reparadors o terçaven la seva pell amb guants de crinera. També cuidaven les seves ungles.

En canvi, els europeus van substituir forts perfums pels banys i per a ells la seva filosofia de vida era tenir el mínim d'higiene personal.²⁴

La cultura àrab era una gran desconeguda pel continent europeu en l'antiguitat, encara que en l'edat mitjana tindria una gran influència en els costums occidentals en arribar a través dels següents punts:

Els punts principals de la transmissió del coneixement islàmic a Europa estaven a Sicília i Espanya. A Sicília, després de la conquesta islàmica de l'illa l'any 965 i la seva reconquesta pels normands en 1091, es va desenvolupar una intensa cultura àrab-normanda. Les Croades també van intensificar els intercanvis entre Europa i el Llevant.

²³ Ribera Garretas, María-Milagros. (1996). *El cuerpo indispensable*. Horas y horas la editorial.

²⁴ Ruiz, N., 2021. *Edad Media y los cánones de belleza* | *Blog de DSIGNO*. [online] Blog de DSIGNO. Available at: <<https://www.dsigno.es/blog/disenno-de-moda/edad-media-canones-de-belleza>> [Accessed 28 September 2021].

Estètica:

La dona dedicava llargues hores a l'envelliment. Cuidaven el seu cos amb banys perfumats, massatges i olis. El rostre era cobert amb un vel mentre que en el cabell utilitzaven sedes i pedres precioses.

Aplicaven maquillatge en el rostre, coloretts i ulls emmarcats amb kohl negre, al mateix temps que realitzaven dibuixos a les mans amb genna vermellosa. Aquests productes han estat d'ús comú i continu fins avui dia.²⁵

El paper de la bellesa en la tradició islàmica:

L'Islam té en la seva mateixa medul·la una profunda i clara vocació per la bellesa, amb la qual cosa, l'art no és un afegit extern al contingut religiós ni una manera de donar culte i honorar a Déu sinó una manera de viure en profunditat la religió mateixa.

Doncs bé, dins d'aquest context, l'important és donar amb l'articulació i claus internes d'aquesta bellesa tan palesament proclamada, enfront d'altres formes religioses on la bellesa mundana és a vegades rebutjada per considerar-la un obstacle per a arribar a Déu.

²⁵ Janire Viguri. 2021. *Historia del maquillaje - Israel, Mesopotamia, Arabia y Asia - Janire Viguri*. [online] Available at: <<https://janireviguri.com/historia-del-maquillaje-israel-mesopotamia-arabia-y-asia/>> [Accessed 11 November 2021].

La bellesa física, formal, en l'Islam exigeix una operació mental, sobretot practicada i fomentada pel sufisme, com és la de revelar, un interior, la qual cosa s'agotzona després de les formes externes, i que és el que les fa autènticament belles, al marge moltes vegades de la correcció purament proporcional i matemàtica. I això ocult que es descobreix no sols amb la raó sinó amb totes les potències anímiques de l'home és el que fa a l'art islàmic diferent d'altres estils i arts fins i tot els integrats dins d'altres religions monoteistes. Diu Ibn Abi Hayala de Tremecén el següent:

"La bellesa té dues parts, una manifesta i una altra oculta, una efímera i una altra permanent. La bellesa oculta és lloable per si mateixa, com el saber i la destresa, com la generositat i la valentia. La bellesa manifesta és la fresca branca del seu nucli constitutiu que es mostra.

Perquè hi hagi autèntica bellesa segons Ibn Iazm ha d'haver-hi un interior que es manifesti externament, fins i tot al marge que hi hagi perfecció purament formal. I no solament això, sinó que aquest interior ha de ser captat pel més íntim de l'ànima: no n'hi ha prou amb la pura impressió sensorial.

I el primer ocult que l'art musulmà haurà d'expressar externament i que, per tant, l'home haurà de descobrir i revelar després de les formes serà la unitat absoluta de Déu.²⁶

La contraposició del feminisme i l'Alcorà:

Les dones islàmiques han estat limitades socialment per la seva religió i cultura, relegades a l'espai privat. No obstant això, per a algunes d'elles l'Alcorà sorgeix com a alternativa de lluita i integració a l'espai públic.

El rol que juga la dona en l'islam és tema de controvèrsia i aquest versa, la major part de les vegades, sobre els qüestionaments que es fan de la religió i cultura musulmana des d'Occident. Per això, les mirades que tenen tant el món occidental com el musulmà sobre la dona en la societat són oposades.

Des de la visió occidental, la dona en la societat musulmana és privada dels seus drets fonamentals, polítics i socials a causa dels tractes discriminatoris, d'inferioritat,

²⁶ Lomba Fuentes, J., 2000. *El papel de la belleza en la tradición islámica*. Ediciones Complutense Universidad de Zaragoza.

sotmetiment a l'home i a la vida familiar, privant-la de participar en els espais públics, i tot això es justifica en nom de la religió i la tradició. En contraposició, per al món musulmà i principalment per a l'islamisme radical, la dona és l'element generador de la família. La família, al seu torn, és la base de la societat, l'origen dels valors i la seva solidesa constitueix l'únic mitjà per a garantir una societat regida per la rectitud moral. Per tant, la dona és garantia de la puresa en la societat, sent necessari aïllar o sancionar a les dones que la vulneren.

Totes dues cultures, tant l'occidental com la musulmana, poden extreure els arguments un en contra de l'altre, que no sempre estan relacionats amb la defensa dels drets de la dona, sinó amb lluites de caràcter polític, econòmic, social i també cultural. Per això moltes vegades l'opinió menys coneguda és la de la pròpia dona musulmana.²⁷

5.1.5.2 PLENA EDAT MITJANA (s. XI-XIII)

La justificació de l'ús del terme «Plena Edat mitjana» és l'excepcional del desenvolupament cultural, demogràfic, econòmic i social d'Europa que va tenir lloc en aquest període,

La Plena Edat Mitjana és el període central de l'Edat Mitjana que abasta els segles XI al XIII. El concepte també té una problemàtica localització espacial, ja que solament és aplicable en la Història d'Europa, la del Pròxim Orient i la de la resta de l'àrea mediterrània, tenint poca o cap validesa per a altres zones del món.

La renda feudal es distribueix pels senyors fora del camp, on s'origina: les ciutats i els burgesos creixen amb l'augment de la demanda de productes artesanals i del comerç a llarga distància, neixen i es desenvolupen les fires, les rutes comercials terrestres i marítimes i institucions com l'Hansa. Europa Central i Septentrional entren en el cor de la civilització Occidental. L'Imperi bizantí es manté entre l'islam i els croats, estesa la seva influència cultural pels Balcans i les estepes russes on es resisteix l'embranchida mongola.

²⁷ Ibacache, V., 2021. *Feminismo y Corán: la lucha de las mujeres musulmanas*. [online] Política Crítica. Available at: <<https://politicacritica.com/2014/03/10/feminismo-y-coran-la-lucha-de-las-mujeres-musulmanas/>> [Accessed 11 November 2021]

La cura de la bellesa sorgeix en l'Edat mitjana a partir del segle XI. Venedors ambulants recorrien castells i estatges d'aquells que podien permetre's els seus productes carregats de bàlsams i altres articles de tocador. També proveïen als seus clients de bullis medicinals i ungüents que utilitzaven per a cuidar el seu aspecte.

La pell blanca i sense cicatrius era fonamental per a les dones de l'època, així que el seu principal objectiu era protegir-se del sol. Però això no sempre era suficient. Malalties com la verola moltes vegades marcaven els rostres de les dames que arribaven a aplicar-se cerusita o blanc de plom, un producte tòxic amb la qual moltes es van enverinar, per a ocultar aquestes cicatrius.

El blanc de plom és tòxic, pel fet d'estar fet a base d'un metall pesant (el plom), i pot causar algunes formes de saturnisme. Per això el seu comerç ha estat prohibit i progressivament s'ha anat substituint per altres pigments.

Entorn la higiene, la teoria més estesa és que el bany no es trobava entre els costums de la societat de l'Edat mitjana. De fet es diu que Isabel La Catòlica, que va regnar en els últims anys de l'època, només s'havia banyat dues vegades i que la seva olor era bastant desagradable. No obstant això, altres històries contenen que no era tan exagerada la falta d'higiene, encara que per descomptat res a veure amb els hàbits d'avui dia. El que sí va arribar a la fi del segle XIV van ser els perfums amb base alcohòlica i olis essencials que es coneixia com a aromes.

Abans d'aquesta data, ja existien diferents fragàncies, de fet els perfumistas van ser reconeguts com a gremi en el 1190, però no va ser fins a finals del segle XV quan va començar a estendre's el seu ús. L'Edat mitjana va ser un període particular també en el que a bellesa es refereix, encara que no ens deixés una herència tan rica com els costums romans o egipcis.²⁸

²⁸ Caldaria Hoteles y Balnearios en Galicia. 2021. *La belleza en la Edad Media: de tez de porcelana a pelucas esculpidas* | Caldaria Hoteles y Balnearios en Galicia. [online] Available at: <<https://www.caldaria.es/belleza-edad-media/>> [Accessed 28 September 2021].

Bellesa en l'estètica i mentalitat de la plena edat mitjana-“*Arte y belleza en la estética medieval*” de Umberto Eco

Aproximació al concepte de bellesa en la donzella durant la Plena Edat Mitja del segle XII.

La bellesa és un concepte que es troba present de manera transversal en la història de la humanitat. Durant l'Edat mitjana, aquesta es troba present de manera particular, tant en la vida dels homes, com en la seva espiritualitat i cosmovisió, de manera que podem considerar-la com un element fundante d'aquesta cultura, és a dir, que a partir d'ell, s'elabora un conjunt de manifestacions que tindran relació amb la preservació del bell, és així com ens podem trobar amb fonts de diferent naturalesa i forma, que ens informen de la importància d'aquest element per als diferents personatges d'aquesta societat.

La íntima relació entre els homes i la religió durant aquest període, és un fet que es manifesta en tots els aspectes de la vida d'aquestes persones, destacant de manera particular, la forma en com la seva quotidianitat es troba supeditada als principis espirituals difosos per l'Església. En aquest sentit, la bellesa no es troba exempta, de manera, que en la producció literària dels Pares de l'Església i filòsofs del període, és un tema de constant reiteració i preocupació. La bellesa era considerada un terme de naturalesa transcendent, una estètica que es troba al servei de la divinitat i que s'inspira en el seu misteri. Però en quina mesura aquest principi de caràcter místic és aplicable al nostre estudi de bellesa en les donzelles medievals?

La resposta a aquesta interrogant la podem trobar en indagar sobre el propi concepte de bellesa per a l'Edat mitjana, i és que en aquest sentit, el concepte té un caràcter integrat, perquè d'una banda, és un mitjà que permet elevar-se a l'espiritual, la qual cosa clarament el dota d'un sentit abstracte, però d'altra banda, la bellesa en la vida quotidiana dels homes i dones és un tema al qual dediquen molta atenció. Per a aquests homes, la corporalitat és el reflex de l'ànima, de manera que s'esforcen per realçar aquelles bondats que els han estat donades per naturalesa. I és en aquest punt, on tots els elements accessoris es converteixen en vies d'accés

al problema: les receptes mèdiques, descripcions de fisonomies i indumentària, ens permeten donar compte de la forma en com totes dues concepcions espiritual i corpòria presents en la bellesa, conflueixen cap a la creació d'un concepte integrat.

La donzella és un personatge que durant l'Edat mitjana, i especialment a partir del desenvolupament de les novel·les de cavalleria, es converteix i reafirma un ideal que representa la bellesa i la bondat. Tals són els valors i virtuts que són destacats pels Pares de l'Església i intel·lectuals del període. Perquè trobem la concepció àmpliament difosa en l'època que té relació amb el valor de la castedat i la seva directa relació a la Verge Maria en contraposició a Eva que representa la luxúria i la maldat. Sota aquesta premissa, les joves majors de dotze anys hauran de cenyir-se, en la mesura que sigui possible, a aquest ideal col·lectiu proposat a nivell social: model de virtut i bellesa que tota donzella ha de buscar; tasca en la qual destaca de manera important la preocupació per la indumentària, que contribuirà a dotar d'un caràcter sublim la imatge d'aquestes dones, permetent-los aconseguir aquella dimensió mística i divina que tant propugnen els eclesiàstics.

La bellesa durant el període medieval, és un tema que ha estat treballat des de diferents perspectives d'estudi, com la literatura, l'estètica o la teologia, no obstant això manquem de mirades que ens aportin informacions des del punt de vista historiogràfic.²⁹

És per això, que podem recórrer a autors que les seves metodologies corresponen a la història de les mentalitats i al treball interdisciplinari.

El primer d'ells és el doctor en filosofia i lletres Umberto Eco, autor d'Art i bellesa en l'estètica Medieval' i Història de la Bellesa. En el primer text, l'autor dóna compte del significat del concepte de bellesa per a l'època i resulta clarificador entendre la forma en com el terme s'insereix dins del context intel·lectual. Així mateix, Eco proposa que durant l'Edat mitjana, el model de religió no sols va oferir als homes una dimensió de la divinitat, sinó que els va proporcionar una mirada essencial sobre ells mateixos i el seu món, aquests aspectes es manifesten en una estètica ampliada que s'expressa en les diferents dimensions de la vida. En aquest sentit, el

²⁹ Scribd. 2021. *Ensayo Arte Medieval | PDF | Edades medias | imperio Bizantino*. [online] Available at: <<https://es.scribd.com/document/535370701/Ensayo-arte-medieval>> [Accessed 17 November 2021].

sensible ocupa un rol transcendental, perquè és el mitjà d'aconseguir el transcendent, de manera que la bellesa ha d'estar en funció d'aquesta premissa.

En la Història de la Bellesa, l'autor ens informa que a partir del desenvolupament de les novel·les de cavalleria és possible distingir un ideal de bellesa femenina i una educada passió amorosa, en la qual el desig es fa major a causa de la prohibició, d'aquí ve que el concepte de bellesa es transfiguri, a l'ésser un element d'admiració però restringit al moment d'intentar sadollar els desitjos sexuals.

Durant aquest període, la concepció sobre la bellesa es troba basada en el fet que aquesta és una propietat objectiva de les coses, la percepció de les quals s'adquireix per mitjà d'experiències concretes que formen part de l'esfera subjectiva de l'home. De manera, que el camí que ha de seguir la persona per a conèixer de manera total aquest gaudi estètic, comença per mitjà de la contemplació de les formes, les quals indueixen a deixar-se arrossegat cap a un delit de caràcter místic, que converteix a l'objecte 'bell' en un mitjà pel qual és possible aconseguir la veritable bellesa.

Aquestes característiques elementals ens permeten fer un primer pas per comprendre la manera en com una idea es converteix en part essencial de la vida d'una societat.

La història de la indumentària i la seva varietat de manifestacions, constitueixen una porta d'entrada a l'estudi de la societat de diferents moments, perquè ens revela per mitjà de teles, colors i adorns, no sols necessitats, sinó que centellejos de com l'home desitja ser representat, d'acord amb els diferents patrons de cada època. Encara quan la dinàmica de la moda sigui molt més ràpida, que altres processos, ens revela codis col·lectius que donen forma a les idees que circulen en la mentalitat dels homes.

Durant l'Edat mitjana es modela el concepte de la bellesa, que s'expressa en dues dimensions, la primera d'elles, és proclamada i defensada pels homes del clergat, i ens parla d'una bellesa incorpòrea que es manifesta per mitjà de les actituds i d'una disposició de l'ànima cap a la bondat divina, en tant, la literatura ens presenta una

bellesa que emana dels cossos i és agradable a la vista d'uns altres. De manera, que ambdues en confluència l'una amb l'altra, donen forma a la idea que circula entre els homes i dones medievals.

D'aquesta manera, ens trobem enfront d'un estereotip idealitzat i que ha de ser el cànon que guïï a les donzelles durant molt de temps.

"La donzella era molt gentil, perquè la Naturalesa, la mateixa naturalesa es va meravellar més de cinc-centes vegades per haver pogut fer una criatura tan bella d'una sola vegada [...] En veritat us dic que Iseo la rossa no va tenir el cabell tan ros ni lluent, de manera que no va haver-hi mai ningú semblant a aquesta. Tenia el rostre i el front més clars i blancs que la flor de lis; respecte al seu color, meravellosament, la seva cara estava il·luminada d'un fresc color vermell que li havia concedit la naturalesa. Els seus ulls irradiaven tan gran claredat que semblaven dues estrelles [...] I per a què parlar de la seva bellesa? en veritat que aquesta va ser feta per a ser contemplada, perquè un pogués mirar-se en ella com en un mirall.

Aquesta bellesa corporal destacada pels poetes cortesans coincideix amb el cànon establert per l'església i altres autors del període, la qual cosa revela un desig o bé necessitat d'assignar a un personatge particular característiques ideals, que siguin una manifestació tangible de les bondats interiors. No obstant això, seguint l'argument de Vito Fumagalli, aquesta bellesa també hauria estat, la imatge creada per aquests homes per a representar precisament allò de què mancaven, perquè no hem d'oblidar que la major part de les persones, tenia una vida físicament intensa, caracteritzada pel contacte amb un ambient natural, fins i tot molt primitiu i perillós"; de aquí sorgeix que aquesta també ha de ser una característica representativa dels nobles, en contraposició a la lletjor dels vilans.

En síntesis, la donzella és posseïdora d'una bellesa que li és pròpia i natural, per la seva condició virginal, la qual es revela als homes per mitjà de característiques ideals que tenen com a funció sublimar aquests dons naturals. Entorn d'això, la literatura crea a una donzella que destaca per la seva aparença i virtuosisme: una pell

blanca, lluminosa i lliure d'imperficcions, de fi coll que proporcioni distinció, així com un cos esvelt i harmoniós. En tant, els cabells de preferència són els que reflecteixin els raigs del sol (rossos). Les virtuts, per la seva part són elements essencials en l'articulació d'aquest estereotip, ja que acompanyen i realcen la bellesa natural.

La indumentària que acompanya a les donzelles és un altre dels elements mitjançant els quals s'expressa la bellesa, concretament les vestimentes i adorns compleixen el rol de realçar les bondats del cos que descriuen línies més amunt, per la qual cosa el compte amb què els autors han de tractar aquest aspecte és de gran importància per a poder establir i comprendre aquest concepte que s'articula per mitjà de diferents mecanismes.³⁰

5.1.5.3 BAIXA EDAT MITJANA (s. XIV-XV)

Es pot dir que la Baixa Edat Mitjana es va iniciar amb les croades a Terra Santa, mentre que els fets que marquen la seva finalització varien segons diferents autors: la invenció de la impremta (1440); la presa de Constantinoble pels turcs otomans (1453) o l'arribada dels europeus a Amèrica (1492).

El culte a la verge de lallet

Els canvis culturals de la Baixa Edat mitjana es van manifestar en una nova forma de religiositat, caracteritzada pel culte a la Mare de Déu i l'expansió dels ordes mendicants, com els franciscans i els dominics.

La representació de la Mare de Déu alletant al nen Jesús és una imatge recurrent dins de la iconografia cristiana. Se la coneix normalment amb el nom de Verge de la Llet. Verge del Repòs, Verge Nodriça o Verge de Betlem. En la tradició bizantina, on la seva representació té especial rellevància,

³⁰ Eco, U. and Lozano Miralles, H., 2012. *Arte y belleza en la estética medieval*. Barcelona: Random House Mondadori.

la denominen Galactotrofusa. En el llatí medieval va tenir el nom de Virgo Lactans o Madonna lactans. En la part occidental d'Europa la difusió de les Virgo Lactans es relaciona amb l'explosió del culte.

Centrant-nos en la dona medieval, cal apuntar que aquesta en el si de la seva pròpia societat va ser objecte d'idees contraposades. D'una banda, era objecte de lloança i adoració tal com es feia amb la Mare de Déu; mentre que, d'altra banda, se la detestava, culpava i odiava, com es feia amb Eva. I heus aquí els dos grans models que a ulls de la historiografia tradicional les dones medievals haurien d'haver seguit, d'una banda, la perfecció de la Mare de Jesús, una dona lluitadora, sofridora i, sobretot, honorada, Verge, abans de res; mentre que la seva antítesi seria Eva, ideal del mal, pecadora, sobre la qual requeia el pecat original. Aquests ideals de la dona medieval s'inserien en una societat eminentment patriarcal el millor aliat de la qual va ser l'Església.

Concepció de la dona, l'amor cavalleresc i la seva presència a la societat

En el període en el qual les classes urbanes estaven en el cim de la seva prosperitat i influència, finals del segle XIII i XIV, van veure llanguir els més purs ideals de l'amor cortesà i ressorgir, en les famoses històries rimades conegudes a França com fabliaux, en un antifeminisme secular tan brutal com el que els pares de l'Església havien proposat.

En el món medieval, les classes treballadores silenciades, tenien una visió diferent de la dona, l'home del camp acostumava a veure a dones treballant en tallers i en les terres, una realitat contraposada al que es predicava els diumenges en les misses a les quals aquests assistien; se'ls deia des del púlpit que la dona era la porta de l'infern i Maria la porta del cel (Eileen Power, 1975). L'Església considerava a la dona com un mal per a l'home, com a raó explicava que: en el paradís hi havia només presència de dos homes i una dona, i que aquesta dona, Eva, no va descansar fins a aconseguir que Adán fos expulsat del Edén.

Aquestes concepcions de la dona passen a formar part de la mentalitat quotidiana de l'època. La dona com a dimoni, una mica inferior al mateix temps que pèrfid. A més de l'Església, que important paper juga amb la predicació d'aquests

plantejaments en una societat temorosa de Déu, seran també aristòcrates i laics els qui adquireixin aquesta visió de la dona, es consolida la idea d'inferioritat femenina.

Trobem en l'amor cavalleresc, molt possiblement sorgit de l'estimació que se li fa a la Verge, la concepció de la dama mundana, a la qual el cavaller professava autèntic amor, un amor molt diferent al del matrimoni. En aquestes visions, que com ja s'ha citat, apareixen reflectides en novel·les i poemes cavallerescos, trobem a una dona depravada, descarada, ximple, a més d'unes altres que apareixen com a bruixes malicioses, situant sempre enmig d'elles a l'amor, valgui el terme platònic, cap a un cavaller.

Respecte a l'educació femenina, podríem començar fent una divisió en tres del sexe femení, d'una banda les dones dedicades a la vida religiosa, d'altra banda dones de l'aristocràcia i per l'últim la dona pertanyent al poble pla. Cada grup rebia un tipus d'educació diferenciada, la dona aristòcrata era educada en grans senyorius; la dona religiosa en col·legis conventuals i, finalment, la dona plana, l'educació de la qual era precària, es duia a terme en escoles elementals, les quals es trobaven a la ciutat, podent donar-se també algunes d'elles en el camp. L'educació es referia sobretot a assimilar bo modals, religió i labors de llar; en l'àmbit intel·lectual poc aprenien. La dona cortesana hauria de preparar-se per a un bon posicionament en la societat; estava mal vist que sabessin llegir o escriure, tret que fossin monges.³¹

Una vegada casades la seva vida era la següent. La doctrina del matrimoni defensada per l'Església no va aconseguir imposar-se al repartiment de poder sancionat per la societat. Aquesta deia que com l'Església estava subjecta a Crist les dones als seus marits en tot.³²

³¹ Diario16. 2021. *La mujer: su concepción y educación en la Edad Media - Diario16*. [online] Available at: <<https://diario16.com/la-mujer-concepcion-educacion-la-edad-media/>> [Accessed 18 November 2021].

³² Www2.ulpgc.es. 2021. *LA MUJER EN LA BAJA EDAD MEDIA*. [online] Available at: <<http://www2.ulpgc.es/hege/almacen/download/16/16613/mujerbaj.htm>> [Accessed 18 November 2021].

5.1.4 EDAT MODERNA (1492-1789)

5.1.4.1 EL RENAIXEMENT (XV-XVI)

El Renaixement és una època artística, i per extensió cultural, que dóna inici a l'edat moderna i en què es reflecteixen els ideals del moviment humanista que va desenvolupar-se a Europa el segle XVI. El mot «renaixement» es va utilitzar perquè aquest corrent reprenia els elements de la cultura de l'Antiguetat clàssica. El terme simbolitza la reactivació del coneixement i el progrés després de segles de predomini d'un tipus de mentalitat dogmàtica establerta en l'Europa de l'edat mitjana. Aquesta nova etapa va plantejar una nova forma de veure el món i l'ésser humà, l'interès per les arts, la política i les ciències, revisant el teocentrisme medieval i substituint-lo per un cert antropocentrisme.³³

Fent referència a la inspiració, el Renaixement té un cànon de bellesa semblant al del món clàssic, que es basava principalment en l'armonia i la proporció.

En aquesta època Itàlia passa a ser el referent artístic de tot el continent, ja que totes les arts van reflectir aquest cànon de bellesa de la mateixa manera.

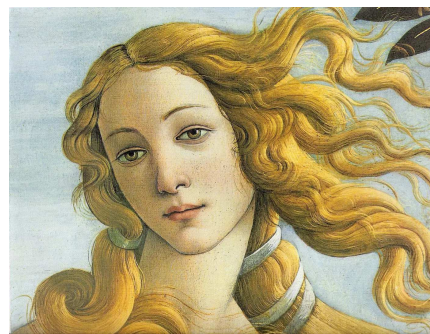
Dins de les produccions artístiques, han quedat com a emblemàtiques en la història el David de Miguel Ángel com a cànon de bellesa masculina (encara avui referent publicitari) i El naixement de Venus de Sandro Botticelli en quant al femení.

³³ Es.wikipedia.org. 2021. *Renacimiento* - *Wikipedia, la enciclopedia libre*. [online] Available at: <<https://es.wikipedia.org/wiki/Renacimiento>> [Accessed 7 December 2021].

Cànon de bellesa femení del Renaixement

Les característiques femenines eren una pell blanca, rosada en les galtes, cabell ros i llarg, àmplia front, ulls grans i clars; (Imatge 26,27 i 28) espatlles estretes, com la cintura; malucs i estómacs arrodonits; mans primes i petites, en senyal d'elegància i delicadesa; els

peus prim i proporcionats; dits llargs i fins; coll llarg i prim; maluc lleument marcat; sins petits, fermes i tornejats; llavis i galtes vermells o rosats. Aquest ideal es pot veure representat en l'obra del Naixement de Venus de Botticelli. (Imatge 29)

En l'època tan sols usaven maquillatge com el coloret i el carmín per a aquests tons roses de la cara. Encara que on si trobem diferències amb èpoques anteriors és en el vestit ja que eren bastant ostentosos. Malgrat això als renaixentistes, en el seu afany per mostrar la perfecció corporal, els agradava mostrar la nuesa dels cossos en moltes de les seves obres.³⁴

Bellesa i maquillatge en el renaixement

En el Renaixement la tendència era portar celles fines i rostre molt blanc fent també ús dels colorets. Les dones depilaven el front per a donar-li amplitud i les celles al punt de fer-les desaparèixer. Es maquillaven els ulls, es delineaven amb negre, mentre que les parpelles eren acolorides amb blau o verd i als llavis portaven colors vermells intensos en forma de cor. També solien pintar-se lunars, ja que es consideraven estètics. Es tenyien el cabell de color ros i adornaven els seus tocats. Es va continuar mantenint la poca higiene corporal, però s'aplicaven perfums per a ocultar-ho.

En el Renaixement van retornar els cosmètics amb inusitada força. L'estètica femenina embolica la vida de la Itàlia renaixentista. En el segle XVI els monjos de Santa María Novella, creen el primer gran laboratori de productes cosmètics i medicinals.

³⁴ EL RENACIMIENTO. 2021. *El canon de belleza*. [online] Available at: <<http://renacimientoitaliano.weebly.com/el-canon-de-belleza.html>> [Accessed 7 December 2021].

Les venecianes, a més del rostre es maquillaven els pits, usaven perfums portats d'Àsia i van imposar a Europa el gust pels cabells vermells. Per a aconseguir aquest to es realitzaven mescles de sulfur negre, mel i alum i s'exposaven els cabells al sol. També es podien triar el ros cendra, el «fil d'or» i el safrà. Les mans se suavitzen amb mel i llimona.

Els primers tractats de cosmètica i bellesa van aparèixer a França i Itàlia durant aquests segles. En 1573, a Itàlia en el llibre de Catalina de Sforza «Experiments» hi ha tota classe de receptes de cosmètica i perfumeria, escrits sobre maquillatge i per a corregir defectes del cos. A París, Catalina Galigai, amiga de Catalina de Mèdicis va obrir el primer Institut de bellesa. En la cort d'Isabel I d'Anglaterra, es van popularitzar la sàlvia per a blanquejar dents, els pètals de gerani com a vermell de llavis. També utilitzaven productes perillosos com el albayalde per a blanquejar la pell del rostre i l'escot, productes a base de mercuri per a acolorir els llavis o eliminar taques, tintures per al cabell amb sulfur de plom, calç viva i aigua.

Les dones hispanes de l'època es mostren interessades per l'aspecte físic, malgrat les directrius de moralistes i religiosos. Era una època marcada pel pes social que es concedia a la imatge dels altres, especialment de les dones. L'exterior manté l'atenció amb la finalitat d'aconseguir reconeixement; l'honra es reflecteix en el vestit, el tren de vida i la qualitat social heretada.

El segle XVII va posar de moda ser jove rossa de llargs cabells; les dames s'aclarien el pèl amb lleixiu, es pintaven les celles amb sulfur d'antimoni i es blanquejaven la cara, l'escot i les mans amb soliman (sublimat corrosiu) i es pintaven els llavis en forma de minúscul cor. La francesa d'Aulnoy compta en Relació del viatge d'Espanya, publicada en 1691, els detalls del quefer que duu a terme una senyora del moment per a endreçar-se una vegada aixecada: coloret per als dits, front, espatlla, galtes, mentó, nas, orelles, mans. El cabell es pentinava, arriassava i ondulava, i se li conferia major volum amb profusió de postissos fins a formar torres fantàstiques. Seguidament, s'empolsava en diversos colors: blau, rosat, violeta, groc, blanc... perquè cadascun va tenir el seu moment de moda.³⁵

³⁵ Marketing y Comunicación perfumería y cosmética. 2021. *Belleza y maquillaje en el Renacimiento*. [online] Available at:

Entorn la depilació, el borriçol en el cos femení mai ha gaudit de molta popularitat en la societat; avui dia la dona compta amb recursos fàcils i higiènics per aconseguir una depilació perfecta però les dones del Renaixement havien de recórrer a mètodes que posaven en perill la seva salut, per tal de desfer-se de l'indesitjable pèl. Les dones tractaven d'eliminar el borriçol de totes les maneres possibles i heus aquí una recepta de 1532 usada per les dones renaixentistes:

“Bullir una solució de litre d'arsènic junt una vuitena part de calç viva, anar a una habitació o bany clant i aplicar l'ungüent a la zona a tractar. Quan senti que la pell està calenta retirar ràpidament amb aigua calenta perquè la carn no s'aixequi.”

Encara que aquesta tècnica es va quedar enrere i va començar a ser substituïda per la utilització de benes impregnades amb vinagres i olis. I van començar una vegada més a depilar-se algunes parts del cos amb pinces i navalles.

Les dones del Renaixement donaven molta importància al cabell, per la qual cosa també existien fórmules per donar vida i lluentor a un cabell apagat que consistia en una barreja de fem de gat i vinagre, també sofre, ceba i altres unguents per aconseguir el to ros.

Igualment el to de pell pàl·lid que desitjaven, només podien aconseguir-lo amb perillosos blanquejadors com òxid de plom, hidròxid i molts altres compostos que a vegades posava la vida en perill de les dames.

Els ulls tampoc es deslliuraven de la moda; la mirada vidriosa al costat de la pal·lidesa del rostre era el sumum de la bellesa. Per a això utilitzaven gotes de belladona per a dilatar les pupil·les.

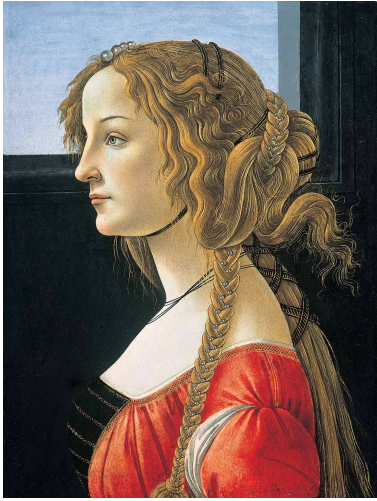
L'atropina, un dels principis actius de la belladona, dilata les pupil·les i enrojola la pell, produint coloretos naturals. L'origen del nom és precisament aquest, de l'italià “dona bella”. L'atropina en petites dosis provoca al·lucinacions, deliris i, en excés, pèrdua de memòria, paràlisi i fins i tot la mort.³⁶

<<https://marketingcosmeticaperfumeria.wordpress.com/2013/03/12/belleza-y-maquillaje-en-el-renacimiento/>> [Accessed 7 December 2021].

³⁶ 2021. [online] Available at:

<<https://www.bezzia.com/arsenico-y-cal-viva-asi-se-depilaban-las-mujeres-del-renacimiento/>> [Accessed 7 December 2021].

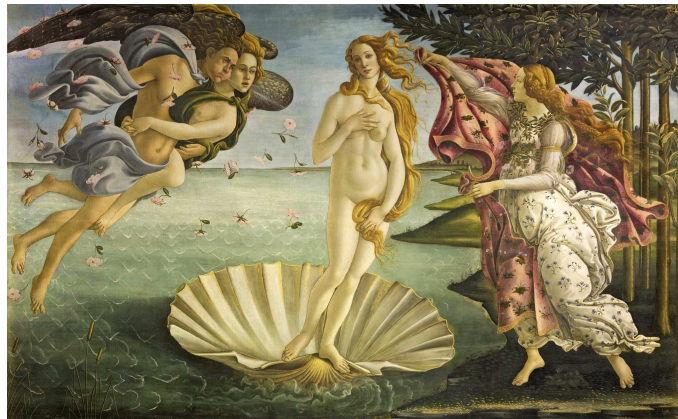
Imatge 26: Simonetta Vespucci «*La bella Simonetta*»
Va ser una musa i model dels artistes del
Renaixement italià

Imatge 27: Ideal petrarquista
Dama de l'unicorn de Rafael
Sanzio

Imatge 28: La dama de l'ermini
Els erminis s'associaven puresa, equilibri
i tranquil·litat, pels seus cabells blancs; de
manera que Leonardo estaria transferint
aquestes virtuts a Cecilia Gallerani.

Imatge 29: El naixement de Venus
La representació de la divina proporció
de l'època.

5.1.4.2 EL BARROC I ROCOCÓ (XVII-XVIII)

El Barroc va ser un període de la història en la cultura occidental originat per una nova manera de concebre l'art i que, partint des de diferents contextos històric-culturals, va produir obres en nombrosos camps artístics que van promoure al seu torn el cànon estètic de l'època: literatura, arquitectura, escultura, pintura, música, òpera, dansa, teatre, etc. Es va manifestar principalment a l'Europa occidental, encara que a causa del colonialisme també es va donar en nombroses colònies de les potències europees, principalment a Llatinoamèrica. Cronològicament, va abastar tot el segle XVII i principis del XVIII, amb major o menor prolongació en el temps depenent de cada país. Se sol situar entre el Manierisme i el Rococó, en una època caracteritzada per fortes disputes religioses entre països catòlics i protestants, així com marcades diferències polítiques entre els Estats absolutistes i els parlamentaris, on una incipient burgesia començava a posar els fonaments del capitalisme.³⁷

Cànon de bellesa femení del Barroc

Les representacions artístiques de l'època, principalment la pintura, servien com a mitjà de promoció d'un cànon estètic representant la figura de les dones de forma realista. La figura femenina era de formes voluptuoses i abundants, amb la pell d'un color claríssim.

Els malucs eren amples amb una cintura estreta, braços arrodonits i carnosos i pits arrodonits amb una mica més de volum en comparació amb altres èpoques.

A més, la figura femenina s'embelleix amb les populars perruques, els perfumes, les pigues postisses o pintades, les cotilles d'infart, els encaixos. A més cal tenir en compte que la paraula 'maquillatge' data d'aquesta època i això ens transmet l'importància d'aquest a la societat de l'època.

El model de dona ideal era representat per la pintura de Les tres Gràcies, de Rubens. En aquest, l'escena es caracteritza per un dinamisme contingut i elegant. A més representaven l'impuls positiu de la vida, l'afabilitat, la simpatia, la delicadesa i eren associades a la bellesa. (Imatge 30)

³⁷ Es.wikipedia.org. 2021. *Barroco - Wikipedia, la enciclopedia libre*. [online] Available at: <<https://es.wikipedia.org/wiki/Barroco>> [Accessed 8 December 2021].

Ideal estètic entorn la moda del Barroc

Aquest corrent de moda mostra peces extravagants en la indumentaria com és la presència de l'or i la plata sobre negre. Els teixits brillants o detalls com a brodats o pedreries són l'estètica fonamental d'aquest estilisme, mostrant així una imatge luxosa i carregada, inspirada en èpoques passades però amb grans dosis d'elegància i sofisticació que mostren un estil romàntic i "chic".

Per aquesta època es destaquen les fabricacions de bells brocats velluts i sedes.

Per a la dona el "verdugado" va créixer i va prendre grans dimensions mantenint una forma cilíndrica des de la cintura, es va usar la cotilla o pitrera que era un artefacte d'acer amb frontisses d'un costat i tancat amb ganxos o cordons a l'esquena. Estava folrat en vellut i es col·locava sobre un cosset de vidre pesat. El "verdugado" era un tipus de saya de la indumentària femenina cortesana a partir del segle XVI i serien el model per a altres 'invents', com el guardainfante, el panier, el tontillo, el mirinyac o la crinolina. Es diu "guardainfante" a una espècie de tontillo rodó molt buit fet de filferros amb cintes utilitzat en la cintura per les dones espanyoles dels segles XVI i XVII que servia per a fer més àmplia la faldilla. L'ús del "guardainfante" es reflecteix clarament en els quadres pintats per Velázquez a la família reial com *Les Meninas*. (Imatge 31 i 32)

A partir del 1600 es van usar pentinats alts amb rínxols i amb pedres precioses com a adorn. També era un costum típic l'ús de guants perfumats. Predominava l'ús de colors vius brocats de seda i encaix la part davantera de la faldilla estava partida deixant veure les sinagües. El cabell per la seva part s'emportava recollit a capes amb un filferro anava decorat i amb adorns.

El maquillatge se centrava principalment en dos tons el negre i l'or s'aplicava una base en el rostre mostrant el bell i sense imperfeccions.³⁸

³⁸ Es.wikipedia.org. 2021. *Verdugado* - *Wikipedia, la enciclopedia libre*. [online] Available at: <<https://es.wikipedia.org/wiki/Verdugado>> [Accessed 9 December 2021].

Imatge 30: Les tres gràcies

Màxima representació de l'ideal de bellesa al Barroc

Imatge 31 i 32: "Guardainfante"

Ideal estètic entorn la moda del Rococó

D'altra banda, el Rococó és un moviment artístic nascut a França i es desenvolupa de manera progressiva entre els anys 1730 i 1760 aproximadament. És definit com un art individualista, antiformalista i cortesà.

Es caracteritza pel gust dels colors lluminosos suaus i clars . Predominen les formes inspirades en la naturalesa, la mitologia, la representació dels cossos nus, l'art oriental i especialment els temes amorosos. És un art bàsicament mundà sense influències religioses que tracta temes de la vida diària i les relacions humanes. L'estil busca reflectir el que és agradable, refinat, exòtic i sensual. (Imatge 33)

Per a les dones l'esperit essencial de la moda Rococó residia en l'elegància el refinament i la decoració així com en elements capritxosos i extravagants com a coqueteria.

Respecte a les vestimentes femenines a principis del segle XVIII, va aparèixer el vestit de volants compost per un cosset amb grans plecs a l'esquena i ajustats per la cotilla i el vestit de les franceses. Aquest últim va ser el vestit d'etiqueta a la cort. Els elements bàsics an ser un vestit amb faldilla i sobre ella un peto triangular que cobria el pit i l'estómac sota l'obertura frontal del vestit. Eren prenes que es portaven damunt de la cotilla i són les estructures encarregades de donar forma a la silueta.

Les sabates femenines d'aquest període es caracteritzen pel seu elevat taló situat en la corba dura del peu per a donar major estabilitat. (Imatge 34 i 35)

Podem dir llavors que el Rococó és un descendent directe de l'estil Barroc, si bé la moda i el vestuari en tots dos moviments es va caracteritzar per l'ús de colors vius i brillants, excessius adorns, l'elegància, l'opulència i el desig de ressaltar les figures humanes.

Els vestits i la roba femenina es tornaven més refinada i detallada ressaltant els colors i les formes amb maquillatges molt més elaborats i accessoris summament decorats.³⁹

³⁹ Ca.wikipedia.org. 2021. *Rococó - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure*. [online] Available at: <<https://ca.wikipedia.org/wiki/Rococ%C3%B3>> [Accessed 9 December 2021].

Imatge 33: El gronxador (Fragonard)

Es tracta d'una escena galant que representa les diversions de l'època, representant a la perfecció la vida de la noblesa francesa que residia en la cort del monarca Lluís XVI, recullint l'esperit refinat, exòtic i sensual propi del rococó.

Imatge 34 i 35: Calçat femení

Les sabates de les dones eren similars als dels homes, però amb talons més alts. Les reines no van usar el tac vermell com els reis. La sabata comuna del poble era de cuir negre pesat amb talons mitjans i les cintes simples lligades sobre la llengüeta.

Ideal de bellesa femení del Rococó

Les dones d'aquest període destaquen com a delicades i lleugeres, sempre buscant la sensualitat.

A mitjans del segle XVIII, María Antonieta adquireix un paper preponderant, i es converteix en la figura que influirà i marcarà, fins a la revolució, no sols la moda francesa, sinó la de tota Europa. Principalment en la seva influència sobre el maquillatge i el pentinat del segle XVIII. (Imatge 36)

És a partir del 1770 que els tocats comencen a elevar-se de tal manera que les dones comencen a dependre de les perruques per a poder portar-los sobre els seus caps. Aquestes solien ser d'un elevat cost, per la qual cosa s'havia de comptar amb una bona posició econòmica i social per a costejar-les. Fins i tot s'havia de disposar d'un perruquer que les pentinés, ja fos una vegada a la setmana, al mes o fins i tot diàriament.

És així que la reina lluí una varietat inimaginable de pentinats en la cort, sent sempre la precursora dels estils i dels temes que formarien part de les cabelleres de la cort. Era habitual veure pentinats que incloguessin des de plomes, cintes, joies, fins a fruites i verdures. Fins i tot una cosa molt comuna, era crear pentinats temàtics d'acord amb els esdeveniments del dia, en forma d'homenatge. (Imatge 37)

La preferència en el segle XVIII era portar la pell el més blanca possible. Respecte als cosmètics que s'utilitzaven en aquesta època, el producte amb el qual es maquillaven el rostre a manera de base era la cera, i els llavis i les galtes vermelloses.

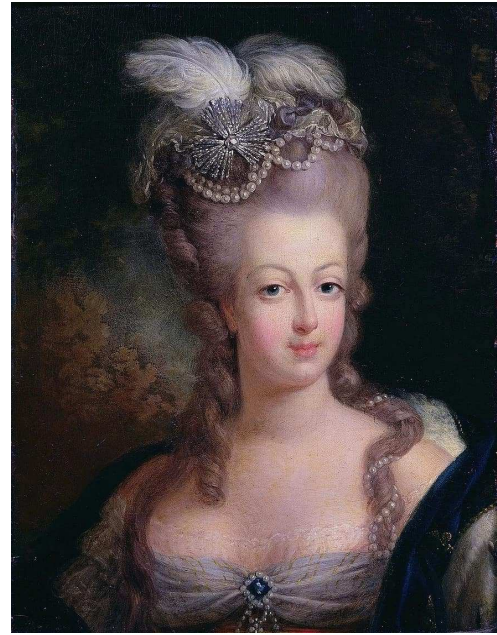
Després es va fer més complicada, Primer una capa de maquillatge blanc en el rostre, sobre la qual s'aplicava pols blanca i finalment els llavis ben acolorits i les galtes a to, per a això es disposava del rouge.

No sols el maquillatge ajudava a aconseguir una aparença perfecta, també comptaven amb les pegats per a dissimular imperfeccions de la pell com a cicatrius o erupcions. Aquesta barreja de plom i vinagre, encara que podria suavitzar diàriament la complexió d'una dona, a llarg termini podria causar despigmentació de la pell, pèrdua de cabell i podridura en les dents.

Analitzant les influències d'aquest període que van promoure el cànon estètic, fixem la mirada en el gran impacte que va tenir María Antonieta durant el seu regnat. És evident que els seus més admirables atributs van ser transmesos a través de la seva imatge física, més específic en el seu maquillatge i pentinats. María Antonieta va contribuir durant el seu regnat a les dones de França en l'aspecte físic i en una gran escala a les dones de tota Europa. i María Antonieta hauria influït en les dones contemporànies a ella, convertint-se en la figura a seguir a l'hora d'embellir-se.

Una del mètodes mes evidents per a determinar l'impacte que va tenir María Antonieta va ser l'ús de retrats de la mateixa o de diferents dones que es trobaven en sectors socials semblances a la reina. Algunes d'aquestes dones que pertanyien a l'aristocràcia i que es veu en els seus retrats que van copiar alguns estils de pentinats i maquillatge que usava María Antonieta van ser Madame du Barry (Imatge 38) i Madame Elisabeth (Imatge 39), les quals utilitzaven els voluminosos pentinats i maquillatges molt pàl·lids.⁴⁰

⁴⁰ Comignaghi, M., 2021. *Cosmética y peinados en el Rococó*. [online] Fido.palermo.edu. Available at: <https://fido.palermo.edu/servicios_dyc/publicacionesdc/vista/detalle_articulo.php?id_libro=37&id_articulo=9900> [Accessed 9 December 2021].

Imatge 37: Tocat de Maria Antonieta d'Àustria

Imatge 36: Maria Antonieta d'Àustria, retratada per Marie Louise Élisabeth Vigée Lebrun.

Maria Antonieta va ser una princesa arxiduquesa d'Àustria i regna consort de França i de Navarra.

Imatge 38: Madame du Barry, va ser una noble francesa i l'última amant oficial de Lluís XV de França.

Imatge 39: Madame Isabel, va ser la germana menor de Lluís XVI de França.

La figura reivindicativa de Marie Louise Élisabeth Vigée Lebrun durant el Rococó:

Marie Louise Élisabeth Vigée Lebrun va ser la pintora francesa més reconeguda del segle XVIII i una de les retratistes més demandades de la seva època. La seva obra inclou 900 pintures, entre elles 700 retrats —molts autoretrats, 30 retrats de la seva amiga María Antonieta.⁴¹

És un fet que el percentatge de dones artistes que han passat a la història de l'art és abismalment inferior al dels homes. Malgrat els condicionants socials, morals, familiars i fins i tot religiosos que dificultaven l'aprenentatge artístic, algunes van tenir l'oportunitat de dedicar-se a l'art si havien nascut en el si d'una família d'artistes, com és el cas de Vigée Lebrun.

En el context francès prerevolucionari es va viure un moment propici perquè moltes d'aquestes dones adquirissin fama, respecte i fins i tot un lloc en l'Acadèmia. Els que coneixen el seu nom poden evocar dues o tres pintures icòniques de la coqueteria femenina, no obstant això, continua sent una figura per explorar ja que la seva carrera va estar marcada pels esdeveniments històrics d'una Europa que estava deixant enrere l'Antic Règim i construiria els fonaments de la contemporaneïtat a partir de l'esclat de la Revolució Francesa i la lluita per la igualtat de classes.

És sabut que Vigée Lebrun no era del tot fidel al que veien els seus ulls ja que intensificava l'encant dels seus models per a contentar-los. De fet, si va tenir tant d'èxit amb María Antonieta va ser perquè va construir la imatge que volia donar la reina de si mateixa. Les dones de Vigée Le Brun es caracteritzen per una galanteria sensual i eròtica heretada de les models de llavis entreoberts i presumpta innocència de Fragonard.⁴²

⁴¹ Es.wikipedia.org. 2021. *Marie-Louise-Élisabeth Vigée-Lebrun - Wikipedia, la enciclopedia libre*. [online] Available at: <https://es.wikipedia.org/wiki/Marie-Louise-%C3%89lisabeth_Vig%C3%A9e-Lebrun> [Accessed 9 December 2021].

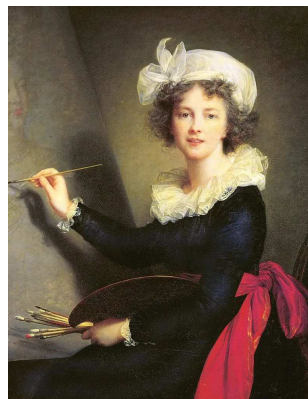
⁴² Diposit.ub.edu. 2021. [online] Available at: <http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/109427/1/TFG_Garc%C3%ADa_Val_Marta.pdf> [Accessed 9 December 2021].

Vigée Lebrun amb el seu autoretrat pretenia donar valor a la dona pintora, plena d'energia i talent creador, contràriament al que deien les normes masculines de l'Acadèmia:

“Encara que és plaent fomentar el talent en les dones admetent algunes d'elles en la nostra institució, no obstant això, aquestes admissions excepcionals en la nostra manera de procedir, no han de repetir-se amb massa freqüència. S'acordat que no es rebran més de quatre dones. Es rebran dones només en casos en els quals els seus extraordinaris talents condueixin a l'Acadèmia a desitjar, unànimement, coronar-les amb tal particular distinció. L'Acadèmia no pretén obligar-se a ella mateixa a tenir sempre completes les quatre vacants, reservant-se el dret a triar els talents veritablement distingits.”

Tindria, per tant, una funció reivindicativa del seu talent, així com una funció d'inspirar noves modes en el vestir:

“Vigée Le Brun va fer evolucionar la moda femenina de finals del regnat de Lluís XVI segons la seva pròpia estètica. Tenint predilecció per peces lleugeres - túniques amb cinturons sota el pit, xals i turbants sense ornaments superflus - va posar en valor la silueta alliberant el cos, va portar els cabells naturalment arrissats i sense empolsar i va lluitar contra la bellesa artificial a la qual va proscriure dels seus quadres.”⁴³

⁴³ José Antonio Molet Sancho. *Dossier “Barroc i Rococó”*. Història de l'Art 2n Batxillerat. Institut Ins Vila-seca. Curs 2021-2022.

5.1.5 EDAT CONTEMPORÀNEA (XVIII-XXI)

L'Edat Contemporània és el nom amb el qual es designa al període històric comprès entre la Declaració d'Independència dels Estats Units o la Revolució Francesa (1789), i l'actualitat. Comprèn, si es considera el seu inici en la Revolució francesa. En aquest període, la humanitat va experimentar una transició demogràfica, conclosa per a les societats més avançades i encara en curs.⁴⁴

5.1.5.1 EL ROMANTICISME (XIX)

El romanticisme va ser un moviment tant cultural com polític que s'originà a Alemanya a final del segle XVIII, inicialment com a moviment literari, però que ràpidament passà a influenciar totes les arts. Es podria concebre com una reacció al racionalisme de la Il·lustració i el neoclassicisme, donant-li importància al sentiment. El seu caràcter revolucionari i trencador amb les convencions socials de l'època és inqüestionable. La seva característica fonamental és la ruptura amb la tradició, amb l'ordre i la jerarquia dels valors culturals i socials imperants.⁴⁵

Ideal de bellesa femení del Romanticisme

L'ideal trenca amb el classicisme, amb les normes estrictes de l'art i bellesa grecs. Aquest moviment artístic i cultural és una manera de sentir i concebre la naturalesa, la vida i a l'home que es representa de manera diferent i particular en cada país on es desenvolupa.

La bellesa s'experimenta directament, no és una bellesa estètica i harmònica, sinó canviant. Bell pot ser tot, el lleig, el grotesc, l'extravagant, l'horrible... Va suposar un autèntic culte a la irracionalitat.

Des de temps medievals el rostre pàl·lid va predominar a Europa per ser considerada un signe de noblesa, perquè els nobles no s'assolellaven en el camp

⁴⁴ Es.wikipedia.org. 2021. *Edad Contemporánea* - *Wikipedia, la enciclopedia libre*. [online] Available at: <https://es.wikipedia.org/wiki/Edad_Contempor%C3%A1nea> [Accessed 11 December 2021].

⁴⁵ Ca.wikipedia.org. 2021. *Romanticisme* - *Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure*. [online] Available at: <<https://ca.wikipedia.org/wiki/Romanticisme>> [Accessed 11 December 2021].

juntament amb els serfs. En el Romanticisme les dones van portar a l'extrem aquesta qualitat, ja que amb l'aparició de la tuberculosi com a pandèmia del segle, i incurable per a llavors, es creia que la bellesa de la dona, a més de la seva pal·lidesa, radicava a semblar (i o patir) tuberculosa.

D'aquesta manera, la dona romàntica "maca" era aquella de rostre gairebé transparent, semblant malaltís (per al que es recorria des d'ingerir arsènic fins a maquillar-se amb pigments verds per a obtenir el desitjat color), ulleres marcades i prominents: (signe que la malaltia, i la malaltia de l'amor no permetien a la dama agafar el son), galtes ruboritzades (a causa de les febres), llanguiment i una primesa gairebé esquelètica (que la transformava en un ésser fràgil).

A propòsit del ballet, aquest segueix els cànons romàntics per a la dona, perquè el seu sorgiment neix amb la idea que la dona és un ésser tan delicat i eteri que pot sostenir-se en les puntes dels seus peus.⁴⁶

L'època victoriana (1837-1901

L'època victoriana va marcar la cúspide de la seva Revolució Industrial i de l'Imperi britànic. Encara que aquesta expressió s'usa comunament per a referir-se a l'extens regnat de Victòria (20 de juny de 1837-22 de gener de 1901), alguns acadèmics anticipen el començament del període, caracteritzat pels profunds canvis ocorreguts en les sensibilitats culturals.⁴⁷

Una època fascinant quant al món femení es refereix, que va ser un graó més en l'evolució històrica per a afavorir l'allibertat de la dona tant en sentit estètic com en el camp social i polític, però que té un regust decadent, encantador vist des d'una perspectiva actual una miqueta frívola, curiosa i sobretot envoltada de l'atracció i imagnetisme que comporta una llunyania en la línia temporal d'un període tan retratat pel seu inductible interès.⁴⁸

⁴⁶ Es.slideshare.net. 2021. *El Canon De Belleza*. [online] Available at: <https://es.slideshare.net/balerna2009/el-canon-de-belleza?next_slideshow=1> [Accessed 11 December 2021].

⁴⁷ Es.wikipedia.org. 2021. *Época victoriana - Wikipedia, la enciclopedia libre*. [online] Available at: <https://es.wikipedia.org/wiki/%C3%89poca_victoriana> [Accessed 11 December 2021].

⁴⁸ victoriana, L., 2021. *La belleza durante la época victoriana*. [online] My Celebrity Skin. Available at: <<http://www.mycelebrityskin.net/2014/10/la-belleza-durante-la-epoca-victoriana.html>> [Accessed 11 December 2021].

Cànon estètic de l'època victoriana

El concepte de l'estètica era un assumpte fonamental en aquesta època històrica. Tan particulars eren els seus cànons d'etiqueta, protocol i distinció, que sobre els vestits de l'època victoriana es deia que «una dama mai està més ben vestida que quan no pots recordar què vestia». Es tractava d'una autèntica oda a la més extrema delicadesa.

En aquesta època el cànon de bellesa era molt exigent, i a més bastant perjudicial per la salut de les dones. Totes estaven obsessionades amb ser belles i l'anorèxia estava de «moda». Moltes dones eren admirades per no menjar res durant tot el dia, i eren conegudes com «les dejunadores». Les tenien idolatrades, ja que disposaven de poders especials per a poder sobreviure sense alimentar-se durant llargs períodes. Algunes, per no dir totes, van morir de fam, només per demostrar que eren capaces de sobreviure sense menjar.

En relació amb això, les dones estaven obsessionades en tenir la coneguda «cintura de vespa». Una moda també molt perillosa, ja que això s'aconseguia utilitzant una atapeïdíssima cotilla que et deformava el cos fins a aconseguir la desitjada cintura. Utilitzar una cotilla durant 20 hores al dia pot provocar danys i problemes de salut irreparables.

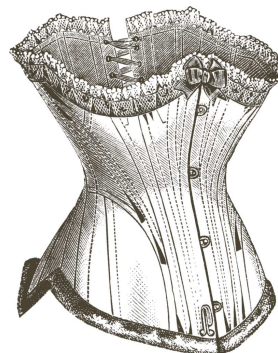
La vestimenta de la dona es caracteritzava per portar corts a la cintura amb faldilles llargues, amb moltes sinagües de cotó, llana o franel·la, fent que les faldilles semblessin més amples. Les dones podien portar fins a sis quilos de tela sota aquestes. (Imatge 40)

Tenia el cos molt cenyit, amb forma de rellotge de sorra, destacant el bust i la cintura amb cotilles per a provocar aquesta «cintura de vespa» i per a marcar-la el vestit es feia més ample en els malucs. El vestit era llarg i s'estrenyia als peus, la qual cosa feia difícil caminar. Anys més tard el vestit va augmentar de grandària i de llarg, i les

cotilles es van tornar encara més estretes, intentant aconseguir una figura gairebé impossible.

La cotilla: exemple de violència estètica

Una cotilla o cosset és una peça de roba interior femenina que va ser portada des del segle XVI al segle XX, reforçada amb costelles (també dites balenes) i destinada a modelar el bust tot seguint criteris estètics variables amb el pas del temps. Essencialment té dos efectes: per una banda afinar la cintura, d'altra sostenir el pit.

L'ús més comú i conegut és el fet de reduir la silueta i fer-la més atractiva. En les dones el seu ús és més freqüent per a ressaltar les corbes, reduint la cintura, marcant el bust i el maluc. La cotilla, a l'ésser una peça interior, serveix per a dibuixar la figura que es desitja aconseguir. (Imatge 40)

La talla idònia és la mesura de la cintura que es desitja aconseguir una vegada reduïda, i és habitualment entre 10 i 15 cm per sota de la mesura real. Les cotilles porten balenes de metall dissimulades en el teixit, i se solen ajustar per mitjà d'una llaçada a l'esquena.

Durant el Renaixement, la forma més característica era la cònica, feta amb capes de lli que en els de classe més alta podien recobrir-se amb seda o cotó estampat. Es podia cordar per davant o bé per darrera i per davant; en alguns casos no es tancava completament per davant i l'espai que quedava es tapava amb la «peça d'estómac», una peça triangular sovint extraïble, ricament ornamentada per davant.

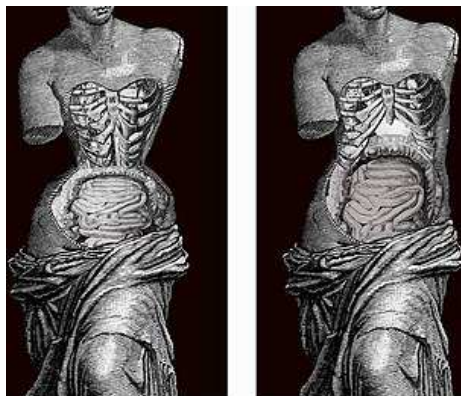
La part superior del «Gran vestit de cort» femení, un tipus de vestit molt formal, era una cotilla molt estreta i rígida incorporada en la construcció del propi vestit, de forma cònica i estreta, que comprimia fortament les costelles flotants (baixes); amb uns tirants que projectaven les espatles cap enrere, tot acostant els omòplats i fent una esquena molt dreta i una bella col·locació del cap. És potser la forma de cotilla més rígida mai portada.

Tot i així, en la majoria d'àmbits la cotilla era una peça independent. La compressió de la cintura era mínima i la il·lusió d'una cintura estreta s'aconseguia sobretot gràcies al contrast amb el gran volum de les faldilles. Així mateix, els pits quedaven aixecats, més que comprimits contra les costelles. (Imatge 41 i 42)

La cotilla va modelar inicialment el cos de la noblesa; se suposa que per remarcar la «honestetat» i la fermesa d'esperit i de maneres d'aquells que es volien diferents de la societat que regentaven. La moda va ser imitada ràpidament en medis burgesos; als segles XVI i XVII i en portava una bona part de la població, i fins i tot en els medis més populars, en versions més simples i amb menys barnilles. Les dones del poble que volien imitar les grans dames eren víctimes dels caricaturistes, però socialment acceptades. (Imatge 43)

Efectes de la cotilla sobre la salut

En primer lloc la constricció dels òrgans interns. Capacitat pulmonar i estomacal disminuïdes, ptosi i prolapse en els casos més greus, eren els seus majors inconvenients... Però també l'atròfia muscular, que es produïa amb l'ús continu d'any rere any, dels músculs abdominals i en menor mesura els dorsals, ja que, com que la majoria de l'esforç de suportar el tronc requeia sobre la

cotilla, quedaven en desús. També es descriuen irritacions de la pell provocades pel fregament continu de les barnilles, si bé la cotilla mai es portava directament sobre la pell, sinó sobre roba interior de lli que protegia en certa manera la pell contra el fregament de la cotilla i la cotilla contra la suor corporal.

De manera molt més sorprenent, la cotilla es feia responsable d'efectes molt fantasiosos, que mostren fins a quin punt va servir de boc expiatori: tuberculosi, tifus, cirrosi, mugrons invertits, histèria, envelliment accelerat de la pell de l'escot. Avui dia hom sap que les causes d'aquestes afeccions no tenen cap relació amb l'ús de la cotilla.

Un cert nombre de dones practicaven el *tightlacing*, és a dir, el fet d'estrényer molt la cotilla per tenir cintura de vespa, que podria tenir efectes més greus sobre la salut, tot i que això no era la norma. D'altra banda, la pràctica segons la qual les dones s'operaven per extreure's les costelles més inferiors suposava un gran risc, ja que en aquella època les cirurgies majors eren molt arriscades, doncs no hi havia antibiòtics per a tractar infeccions quirúrgiques, ni tècniques de suport vital durant la operació, i l'anestèsia era encara rudimentària. (Imatge 44)

En definitiva, la cotilla era un objecte més complex i amb més significats del que avui dia podem imaginar: no sempre «desposseïció» del cos per una autoritat (tot i que algunes noies hagueren pogut viure malament la imposició per part de llurs mares), sinó també, de vegades, represa de la possessió, contra les crítiques, de la sexualitat i del cos en general.

En tot cas, si portar cotilla era gairebé obligatori durant tot el segle XIX, i en menor mesura en els segles XVII i XVIII, no ho era més que com a «suport» físic i suposadament moral, com a manteniment d'una relativa esveltesa i dretura per oposició a una flongesa culpable.

Però és precisament el seu sentit més corrent, el de la dretura física associada a una rigidesa moral, la del manteniment de la dona dins dels bons costums i la submissió social.⁴⁹

⁴⁹ Ca.wikipedia.org. 2021. *Cotilla - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure*. [online] Available at: <<https://ca.wikipedia.org/wiki/Cotilla>> [Accessed 12 December 2021].

Imatge 40: La cotilla dibuixa la figura que es desitja aconseguir.

Imatge 41 i 42: La il·lusió d'una cintura estreta s'aconseguia sobretot gràcies al contrast amb el gran volum de les faldilles.

Imatge 43: Les dones de medis més populars també utilitzaven la cotilla, en versions més simples i amb menys barnilles.

YOUR CHILD MUST BE KEPT HEALTHY or she cannot be BEAUTIFUL.

SENSIBLE MOTHERS BUY GOOD SENSE Corset Waists. FERRIS' Pat.

King, flexible at hip. For those Supporters. Top-shoulder Buttons. Card-edge Bottom Hole. neatly covered.

BEST MATERIALS throughout.

BEST For Health, Comfort, Wear and Finish.

THOUSANDS now in use in the United States, England and Canada. For sale by Leading Retailers.

FERRIS BROS. - Mfg. 241 Broadway, N.Y.

J. RICHARD FRED & CO., Wholesale Agents, 125 Market Street, San Francisco, Cal.

Satisfaction Guaranteed or Money Refunded. TRY THEM.

FIT ALL AGES

Infants	1.00
Children	1.25
Misses	1.50
Women	2.00
Older Women	2.50
Matrons	3.00
Older Matrons	3.50
Older Women	4.00
Older Matrons	4.50
Older Women	5.00
Older Matrons	5.50
Older Women	6.00
Older Matrons	6.50
Older Women	7.00
Older Matrons	7.50
Older Women	8.00
Older Matrons	8.50
Older Women	9.00
Older Matrons	9.50
Older Women	10.00

AVOID inferior imitations. For those just coming in demand. **GOOD SENSE** is the best. **BEAUTIFUL CHILDREN** wear them.

SENSIBLE MOTHERS BUY GOOD SENSE Corset Waists. FERRIS' Pat.

PERFECT HEALTH CORSET SUPERIOR FOR CHILDREN

BEAUTIFUL CHILDREN

FERRIS' GOOD SENSE

FOR SALE by all Leading Retailers.

MISSIS, CHILDREN, MARSHALL FIELD & CO., Wholesale Western Agents.

Anunci de Cotilla per a nenes!

Imatge 44:Tightlacing, és a dir, el fet d'estrényer molt la cotilla per tenir cintura de vespa. Es tracta de l'hàbit o la pràctica d'usar una cotilla permanentment. Les persones que segueixen aquesta tendència solen usar la cotilla durant més de vint hores al dia, la qual cosa deriva en una modificació corporal.

WEBER BROS.

SOLE AGENTS IN OSHKOSH OF DR. SCOTT'S CELEBRATED **ELECTRIC HIGH BUST CORSETS.**

Probably never since the invention of corsets has so large a classed been created - a new class for the SCOTT'S ELECTRIC HIGH BUST CORSETS. Every day thousands of women in the city of New York alone are now wearing these corsets.

The corsets does not differ in appearance from those usually worn, and there is no substitution of the steel magnets in the place of ordinary spring bones. They are nearly all equally charged, differ only in quality and design. They are elegant in shape and finish, made after the best French pattern and warranted satisfactory in every respect.

In order to introduce this corset we **WILL PRESENT** Each purchaser with one of DR. SCOTT'S ELECTRIC HAIR CREAMS, which sells all over.

AN INSPECTION SOLICITED.

WEBER BROS.,
The Largest Dry Goods and Millinery House in Oshkosh Wis.

Corsets electrificats per tal d'alleujar el dolor que produïa la mateixa utilització dels cotilles:

Els corsets eren medicinals, reclamant alleujar el dolor de l'esquena, la lentitud i fomentar la salut general.

Bellesa de les dones victorianes

El maquillatge era propi de prostitutes, coristes i dones vulgars.

El conegut com a període victorià, canvia radicalment amb els costums cosmètics i els cànons de bellesa anteriors. Els homes deixen de maquillar-se i els productes cosmètics i de maquillatge s'associen al món de la prostitució, arts escèniques i dones considerades vulgars.

El prototip de bellesa de l'època era una dona pàl·lida, d'aspecte malaltís i fràgil, es considerava molt femenina la lividesa extrema, per la qual cosa les dones burgeses evitaven el contacte amb el sol protegint la seva pell amb barrets i ombrel·les. Arribaven fins i tot a beure vinagre per a conservar la seva blanca pell impol·luta aconseguint agreujar encara més aquest aspecte malaltís, ullerós i de pell gairebé transparent.

Llavors, entre els tractaments de bellesa que usaven les dones victorianes, es va popularitzar la purga de la sang. Gràcies al consum de carboni d'amoní i pols de carbó, les victorianes es provocaven vòmits de sang que, segons creien, alliberaven el cos de les impureses i els feien prendre un color tan al·lucinantment pàl·lid com el de la porcellana... o el d'un malalt terminal. També, obsessionades per lluir una cintura minúscula, les dones victorianes no sols es torturaven amb cossos i cotilles ajustades fins a l'asfíxia, sinó que a més consumien píndoles amb cucs solitaris, que els ajudaven a baixar de pes. Una vegada acabada la dieta, prenién una altra pastilla per a matar al paràsit, o s'induién al vòmit per a expulsar-lo per aquesta via.

Encara que el puritanisme d'aquest període veia amb bons ulls una estètica molt natural en la dona, sense maquillar, o amb uns tocs lleus de maquillatge pràcticament imperceptibles, les dones victorianes, com en totes les èpoques, volien veure's belles i sentir-se acaroades per cures cosmètiques pel que es van bolcar en la higiene i la salut per a suplir aquesta falta de productes de maquillatge en els seus tocadors. (Imatge 40)

Un cutis immaculat era sinònim de noblesa i alt bressol, sent la pell bronzejada pròpia de les classes baixes que treballaven en el camp i s'exposaven més al sol a causa del seu ritme de vida. Aquest era un altre dels motius perquè dones burgeses cuidessin el seu rostre pàl·lid, per a mai fer una impressió equivocada del seu estatus a més de per a seguir els cànons de bellesa que marcava aquesta societat encotillada. Per a aconseguir un lleu rubor natural de galtes es pessigaven la pell i així obtenien un coquet to rosat.

Les pólvores facials avancen en les seves composicions deixant a un costat els ingredients tòxics que s'inclouïen en anys anteriors en aquests articles, sent l'òxid de zinc l'element principal d'aquests productes amb els quals les dones victorianes empolsaven el seu rostre lleugerament per a ressaltar aquest rostre pàl·lid i vellutat. (Imatge 41)

No obstant, els productes per a llavis i galtes seguien contenint ingredients perillosos com el plom, el sulfur de mercuri i el sulfur d'antimoni. L'ús de la belladona, també tòxica, estava molt estès en aquest període com un peculiar colin d'ulls. La belladona feia embellir la mirada de la dona, d'aquí el seu nom, ja que aquesta tècnica era usada ja per les dones de l'antiga Roma, proporcionant lluentor, pupil·les dilatades i blanquejant l'escleròtica (la part blanca de l'ull). (Imatge 42)

Els elements naturals com a olis i ungüents a base d'extractes botànics són de gran popularitat entre les dones, oli d'ametlles, aigua de roses... eren habituals en les cures diàries de les dones victorianes. Comencen a aparèixer cremes específicament formulades per a la cura de la pell i ja en 1846 la que després va ser

la signatura Pond's llança al mercat una crema en NY la que es coneixeria com la seva famosa Cold Cream Pond.(Imagen 43)

Per a combatre els signes de l'edat com les arrugues, les dames fregaven la seva pell en la zona en qüestió a tractar amb tovallons secs. Les petites descàrregues provocades amb esponges i unes petites bateries estaven molt en voga i el que se suposava que veien era reafirmar la pell, un tractament que havia de mantenir cada cert temps, ja que els efectes en el múscul tenien una durada limitada.

La depilació va tenir una reculada presència també en aquest període degut una vegada més al puritanisme de l'època, ja que les dones anaven molt tapades així que la depilació se centra sobretot en el rostre, les celles es depilen acuradament per a emmarcar la mirada. A més de la cera de depilar, en moltes ocasions s'utilitzaven preparats per a evitar que el borri sol creixés. Un d'aquests unguents era la pasta depilatòria que contenia turcorum, originària de l'Índia, una mescla tòxica que contenia arsènic i, encara que la seva efectivitat era evident, els seus efectes secundaris eren devastadors, ja que en moltes ocasions provocava nafres i alteracions en la pell.

Cuidaven molt el seu cabell, sempre llarg i amb pudorosos recollits per a buidar el rostre, l'adornaven amb detalls com a forquetes, trenes i bucles. L'ús d'olis en el pèl per a aportar lluentor era molt habitual (el greix d'ós era altament demandada per a aquest propòsit) igual que els postissos per a afegir volum.⁵⁰

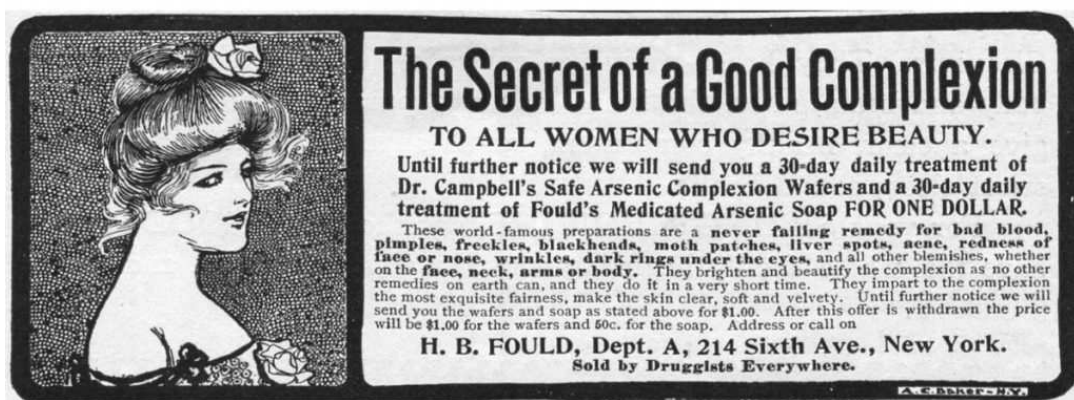
⁵⁰ victoriana, L., 2021. *La belleza durante la época victoriana*. [online] My Celebrity Skin. Available at: <<http://www.mycelebrityskin.net/2014/10/la-belleza-durante-la-epoca-victoriana.html>> [Accessed 11 December 2021].

Imatge 40: L'actriu Maude Fealy.

L'ideal de bellesa de la dona victoriana era el d'una dama fràgil, delicada, etèria, lànguida, sense vida, de pell clara i perfecta però amb galtes rosades com a roses i cabell llarg sempre recollit.

Pell blanca i perfecta, maquillatge natural, galtes rosades, llavis vermells, cabell llarg i perfums suaus i delicats.

Imatge 41: Anunci de tònic amb arsènic

No hi havia regulació per als anuncis, que moltes vegades prometien meravelles amb productes fabricats amb plom o sofre i altres ingredients de l'estil, en aquest cas arsènic.

Els anuncis de cosmètics prometien millorar la bellesa natural de les dames, alguns fins i tot per dins i per fora.

En el món de la bellesa van sorgir molts estafadors que venien productes fraudulents i perillosos a dones. Els venedors anunciaven coses tan estranyes com purificadors de sang o màscares per a la cara, cotilles per a totes les edats, a més de tònic que ajudaven a créixer al cabell.⁵¹

⁵¹ Aran Maza. 2021. *Belleza victoriana | Productos y tendencias de belleza | Aran Maza*. [online] Available at: <<https://www.aranmaza.com/epoca-victoriana/belleza-victoriana-productos-y-tendencias/>> [Accessed 11 December 2021].

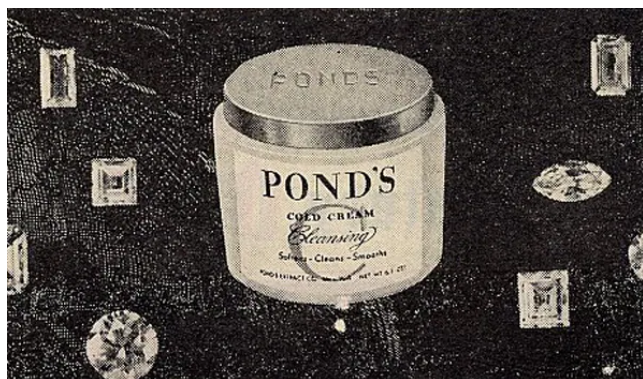
Imatge 42: Belladona

Un dels màxims de bellesa en la moda victoriana era semblar una dona malaltissa que sofria per amor, i per a aconseguir aquesta mirada absent, en la qual semblés que es pensava en aquest amor, les dones es tiraven gotes de belladona en els seus ulls.

El nom “belladona” procedeix de l’ús embellidor que se li va donar, ja que s’usava la belladona amb finalitats cosmètics per a dilatar la pupil·la artificialment. Això es deu al fet que la pupil·la es dilata en estats d’excitació

sexual, per la qual cosa els homes inconscientment perceben a les dones de pupil·la dilatada com sexualment receptives i, per tant, més atractives.

Els símptomes provocats pels alcaloides són molt cridaners, començant per la pèrdua completa de la veu i acabant per terrorífiques al·lucinacions fins a arribar a la mort.⁵²

Imatge 43: Cold Cream Pond. Pond's es convertiria en la primera marca mundial en la cura de la pell, i donaria pas a una història única de descobriments de la pell dedicats a ajudar les dones a mantenir la seva pell radiant i suau.⁵³

⁵² Cite This For Me. 2021. *Save Time and Improve your Marks with CiteThisForMe, The No. 1 Citation Tool*. [online] Available at: <<https://www.citethisforme.com/cite/website>> [Accessed 11 December 2021].

⁵³ Principal and Pond's, 2021. *Nuestra historia*. [online] ponds. Available at: <<https://www.ponds.com/us/es/acerca-de-ponds/nuestra-historia.html>> [Accessed 11 December 2021].

Productes i rutines

Durant l'època victoriana es va forjar la Revolució Industrial, la qual cosa va provocar la fabricació massiva de diferents productes, entre ells, de bellesa. Les farmàcies van fer que aquests productes fossin assequibles a gairebé totes les dones, independentment del seu poder econòmic. Alguns dels productes utilitzats contenien components perillosos per a la salut que podien fins i tot portar a la mort.

1. Pólvores facials de plom i òxid de zinc. L'òxid de zinc era l'ingredient principal per a ressaltar el rostre pàl·lid i donar-li un toc vellutat. També es barrejava la pols amb vinagre i plom per a donar una altra consistència i així tapar les imperfeccions.

A llarg termini, això podia causar despigmentació de la pell, podridura de la dentadura, i perduda de cabell.

2. Plom per a coloret i ombres. El plom s'usava en la creació del coloret i ombres d'ulls. Les dones que no estaven malaltes de tuberculosi, però desitjaven aquesta aparença malaltissa i fràgil, es dibuixaven venes falses amb pintura. Els ulls devien sempre lluir amb un to vermellós pàl·lid al seu voltant. El que no sabien era que l'ús de plom podia causar paràlisi, inflamació cerebral i ocular, calvícia, i la mort.

3. Arsènic per a la cura de la pell. Aquest verí era aplicat en sabons i cremes per a suavitzar la pell. També els ajudava a combatre l'acne, taques solars, i les pigues. Donava una lluentor especial a la teva pell que consideraven adorable. L'arsènic danya el sistema nerviós, et dona insuficiència renal, calvícia, i lesions cutànies.

4. Gotes de belladona per als ulls. Com la bellesa era d'aspecte fràgil, les dones aplicaven gotes de belladona per a dilatar la pupila i donar-li als ulls un aspecte inflat i plorós. A més, aplicaven el

to vermellós pàl·lid que vam dir o gotes de taronja i llima.L'ús de la belladona et deixava cega.

5. Greix d'ós per al cabell.El cabell era un símbol de bellesa i desig. Per a cuidar-ho, s'usava el greix d'ós perquè el cabell creixés .El color de moda era el ros, així que l'aconseguien usant peròxid d'hidrogen, el qual els cremava el pèl.

6. Bany elèctrics anti arrugues. Les dones eren submergides en banyeres amb sal i mitjançant una esponja s'aplicava electricitat amb una pila galvànica. Els metges deien que això reafirmacameva els músculs i, en conseqüència, les arrugues apareixien amb major lentitud.

7. Mercuri. Es feia servir mercuri per a ocultar les ulleres i els grans. D'aquí l'expressió i malaltia del barreter boig, ja que el mercuri causa tremolors, bogeria, actitud anti social, i enverinament

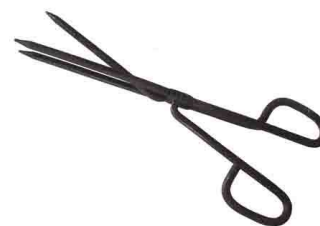
8. Aprimament. Les cotilles estrenyien les costelles inferiors per a fer les cintures estretes i donar aparença cadavèrica comprimint els òrgans i la columna vertebral.

Les dones seguien la moda i procuraven tenir cintura petita com símbol de bellesa.

No podien respirar bé i per això passaven la majoria del temps assegudes a més de menjar molt poc.

9. Rínxols.Els rínxols eren considerats com alguna cosa d'alt bressol o noblesa, però no va anar aquí quan es van inventar els arrissadors. Els arrissadors eren de metall i s'escalfaven sobre les flames del foc per a ser aplicats després. Això cremava i feia malve el cabell.⁵⁴

⁵⁴ Villegas, F., 2021. *La cosmética victoriana - Un maquillaje que dañaba la salud*. [online] Galakia. Available at: <<https://galakia.com/cosmetica-victoriana-cosmetica-danina/>> [Accessed 12 December 2021].

La depilació definitiva-Maria Barba

Depilació (definitiva) és l'assaig que destapa la (violenta) història de la croada contra el borrisol corporal femení.

Obres i discursos elaborats amb veu i mirada femenina (i amb perspectiva de gènere) sobretot allò amb prou feines meditat precisament per haver-se guanyat l'etiqueta de "coses de dones". És el cas de l'assaig de la fotògrafa i investigadora María Barba que aconsegueix publicar el llibre de la Depilació (definitiva): Un repàs per les tècniques depilatòries de finals del segle XIX i principis del segle XX,

Els mètodes depilatoris de llavors s'exhibeixen com a terribles pràctiques de tortura autoinfligides per les dones de l'època: de raspadors que exfolien la pell fins als extrems del gore, a compostos químics venuts sota la promesa d'obrar miracles, i que en realitat eren tremendament tòxics. Sobre cada anunci d'època dialoga amb ell una il·lustració de Calvache, que li fa un gir irònic i únic al resultat final. Les reflexions de Barba s'entrellacen en aquest discurs que explora amb els formats per a desconstruir un ritual de bellesa, el de la depilació, que tenim tan assimilat i que només ara (i no sense gran dificultat) comencem a qüestionar.

El borrisol corporal era una cosa molt més profunda que un concepte estètic o una opció personal, i que tenia relació directa en la manera en què construïm la nostra identitat de gènere, que és en el qual ens presentem en societat. El pèl té un significat concret, no sempre és una cosa arbitrària.⁵⁵

Finalment, el llibre de Maria Barba fa una reflexió transfeminista entorn de l'hàbit de la depilació a Espanya i les seves implicacions en la salut de les dones a través de l'estudi de les tècniques depilatòries i els seus corresponents anuncis en revistes femenines i periòdics de principis del segle vint. La publicació conté il·lustracions que intervenen sobre els anuncis seleccionats. Aquestes imatges dialoguen amb els anuncis sobre els mateixos conceptes que giren al voltant de l'assaig: el sistema binari del gènere, la subjectiva anormalitat en patrons de creixement del borrisol corporal i el desenvolupament d'aquestes tècniques, a cavall entre l'experimentació casolana i el desenvolupament de la clínica.

⁵⁵ Nast, C. (2021). 'Depilación (definitiva)': el ensayo que destapa la (violenta) historia de la cruzada contra el vello corporal femenino. Retrieved 13 December 2021, from <https://www.vogue.es/living/articulos/depilacion-definitiva-libro-maria-barba-melusina-historia-feminis mo/40415>

Prerafaelisme

El Prerafaelisme és un corrent artístic anglès, sorgit entorn un grup de pintors, poetes i crítics, fundat el 1848.

El Prerafaelites han estat considerats com el primer moviment artístic d'avantguarda; tanmateix ells van refusar aquesta etiqueta perquè continuaven acceptant com a elements centrals de l'art tant els conceptes de la pintura històrica com el de *mimesis*, o imitació de la natura. Malgrat això, els Prerafaelites es van definir clarament com un moviment reformista, creant un nom específic per al seu art i publicant el diari *The Germ* (el germen) per promoure les seves idees. Els seus debats van quedar registrats en el *Pre-Raphaelite Journal*.

Aquests principis no eren dogmàtics de manera deliberada, en tant que el grup volia emfasitzar la responsabilitat personal dels artistes individuals per tenir idees i mètodes de descripció propis.⁵⁶

Existeixen cànons de bellesa femenins que apareixen ingràvids en el temps perquè semblen transmetre un rerefons que els canvia de dimensió. Aquest és el cas de les dones sumides en el llanguiment que el poeta i il·lustrador, Dante Gabriel Rossetti va retratar a mitjans del segle XIX i que, sorprenentment, malgrat la gran evolució que ha experimentat la dona, continuen estant molt presents, sobretot en el món publicitari d'avui com a ideal femení.

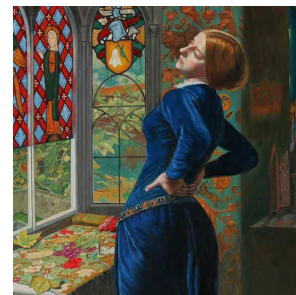
El terme «prerrafaelita» ens evoca imatges de criatures altes i esveltes, de rostre pàl·lid, cabells solts, llavis escarlata i expressions melancòliques. Les representacions d'aquestes models i muses, van desafiar els patrons de bellesa victorians i van desencadenar una gran controvèrsia.

Quan tres joves pintors d'esperit alegre van crear la Germanor Prerrafaelita en 1848, tenien l'objectiu de transformar l'art anglès. William Holman Hunt, John Everett Millais i Dante Gabriel Rossetti van acudir a la naturalesa per a buscar la inspiració

⁵⁶ Prerafaelisme - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure. (2021). Retrieved 12 December 2021, from <https://ca.wikipedia.org/wiki/Prerafaelisme>

estètica i a la literatura per a triar els temes. En la seva missió de representar en un intens realisme el que havien vist anteriorment. En aquest sentit, el famós escriptor John Ruskin va defensar a aquest grup d'artistes afirmant que «totes els figuris prerrafaelitas, atesa l'expressió, són un retrat fidel d'alguna persona» .

En una etapa primerenca de l'art victorià, a les dones se'ls proveïa d'una imatge dolça i fràgil que representés la seva condició humil i submisa: galtes rosades, rostres rodons i cossos maternals eren alguns dels requisits obligatoris. Quan els prerafaelites irrompen en l'escena artística amb els seves dones altes i esveltes, de mandíbules marcades, àmplies boques i mans grans, els seus detractors veuen en

aquest art una «lloança a la lletjor i la deformitat». Si contemplem en l'actualitat aquests retrats podem percebre, gràcies als mirades directes i confiades, la fortalesa i la seguretat d'aquestes dones, com en el quadre Mariana de Millais.

Enmig de tota l'agitació social que havia portat amb si la industrialització, la preocupació sobre el decòrum i la virtut estava en augment. La dona poc convencional prerrafaelita va contribuir a aquesta por generalitzada, perquè es percebia com una «protesta contra les respectades regles del decòrum i de saber estar».

Els prerafaelites creien fermament que l'art tenia una responsabilitat social, entorn el despertar de la consciència.

La pintura prerafaelita desborda simbolisme i, de manera clara, adverteix dels perills que li esperen a la dona.

Hunt i Rossetti pot ser que hagin importunat al "statu quo" amb la seva representació de la vida urbana moderna, però en última instància el seu art era un potent advertiment per als dones que es desviessin de l'estil de vida respectat i acceptat per la societat victoriana. Si bé pot ser que les dones prerafaelites fossin més atrevides i estiguessin més segures de si mateixes que les seves contemporànies, el seu objectiu continuava sent mantenir-se pures i obedients, en prop de la santa va unir del matrimoni.⁵⁷

⁵⁷ La mujer prerrafaelita. (2021). Retrieved 12 December 2021, from <https://wsimag.com/es/arte/20623-la-mujer-prerrafaelita>

La simbologia d'Ofelia entorn el Preraphaelisme

Ofelia, personatge en l'obra Hamlet de William Shakespeare, és una jove amb un tràgic final i una constant inspiració per als artistes. No és cap novetat que la figura femenina es converteixi en l'element principal d'una composició pictòrica. No obstant això, Ofelia va ser una mica més que un tema recurrent per a la pintura preraphaelita, va ser tota una icona. Pintors com John Everett Millais o Dante Gabriel Rossetti la van retratar recurrent a l'ideal de la figura femenina aparent en les obres de Botticelli o Ghirlandaio.

Ofelia, més que caure's i morir, es lliura a la vegetació i a l'aigua fusionant-se amb elles. Aquesta impressió tan espiritual de l'escena

La pintura de la germanor preraphaelita no segueix una sèrie de característiques fonamentals però sí que es podria dir que els pintors tenen punts de connexió els uns amb els altres.

S'aprecien uns certs patrons comuns a l'hora de retratar a la dona. Aquest gènere es troba plagat de belles joves d'ulls molt expressius i llargs cabells, amb un aire eteri i evanescent, amb la model fonent-se amb el fons floral. Totes aquestes dones desprenen un caràcter melancòlic que uneix el tràgic i el bell en una imatge. És el

simbolisme representatiu del tòpic de la dona fràgil o la donzella en dificultats. Aquesta idea es transforma en alguns dels pintors del col·lectiu, que plasmen el femení a través d'elements que evocuen matisos sexuals combinats amb una visió més andrògina de la model. Així els artistes abandonen l'aspecte més innocent dels representat, de manera que la dona mostra la seva sensualitat sense haver de ser feble i indefensa.

Tot això es materialitza en una atmosfera espiritual i naturalista que atorga a la pintura un caràcter d'un cert misticisme i fins i tot inquietud. El resultat és un retrat amb elements florals plagat d'incertesa, on l'espectador intueix que la dona representada compta amb una història o un final tràgics.⁵⁸

La tuberculosi: La malaltia romàntica

La primera meitat del Segle XIX és considerada l'època daurada del romanticisme, un moviment cultural i filosòfic que anteposava els sentiments a la raó. I és precisament en aquesta època quan una de les malalties infeccioses més devastadores de la humanitat, la tuberculosi, va aconseguir també el seu màxim apogeu.

Resulta curiosa la relació que es va establir entre la malaltia i la bellesa. L'estètica dels tuberculosos, amb la seva pell fina i pàl·lida, el seu rubor en les galtes i la intensitat dels seus llavis, a causa de la febre, va estar estretament enllaçada amb el cànon de bellesa que es va imposar en l'època. A més, l'alienació i els deliris provocats per la malaltia en els seus estadis finals es van associar amb la màxima expressió de la creativitat artística. Per això, en aquest temps, la malaltia va ser sinònim de romanticisme, i no hi havia aspiració major per a un escriptor, pintor o compositor romàntic que morir de tuberculosi.⁵⁹

⁵⁸ Ofelia y los prerrafaelitas | Le Miau Noir Revista Cultural. (2021). Retrieved 12 December 2021, from <https://www.lemiaunoir.com/ofelia-los-prerrafaelitas/>

⁵⁹ Por qué ya no es romántico morir de tuberculosis. (2021). Retrieved 12 December 2021, from <https://theconversation.com/por-que-ya-no-es-romantico-morir-de-tuberculosis-151033>

La tuberculosi i els romàntics

La tuberculosi era una malaltia elegant en el segle XIX i les grans heroïnes de la novel·la i del teatre solien morir bellament de tuberculosi. Per als romàntics, la malaltia era una forma superior de vida més espiritual i profunda. Representava el misteriós, l'angoixant, el sinistre, "el costat nocturn de la vida" segons Susan Sontag.

"La meua cara ha canviat iestic molt més bonica, la pell estirada, fresca, vellutada, els ulls desperts i brillants. En fi, és una cosa singular. ...Tusso contínuament, però la meravella és que en el lloc que jo m'enlletgeixi, em dóna un aire lànguid que em senta de meravella." Diari de María Bashkirtseff. | D.R.

La tuberculosi: “La malaltia com a metàfora”- Susan Sontag

"Fer lírica de la tuberculosi, propiciar-li morts decoratives, va ser tasca dels romàntics". Susan Sontag

Observem que metafòricament la tuberculosi és una malaltia associada al temps, una malaltia que espiritualitza al que la pateix i sobre la qual el pacient levita o galopa.

Sobretot a través de la literatura, la tuberculosi ha estat associada a les parts superiors del cos, als pulmons, a l'aire, a les zones que suposadament estan espiritualitzades. Això, ens diu Sontag, és perquè metafòricament els pulmons sempre han representat les ales de l'ànima, són el que fa que l'ànima suri i no s'enfonsi en l'oceà de les baixes passions de la vida.

Així, fer lírica de la tuberculosi, propiciar-li morts decoratives, va ser tasca dels romàntics. La manera de sentimentalitzar la mort és el mateix que ja estava present en els textos clàssics, tant en la Iliada i en l'Odissea com en la Bíblia: al malaltia com a càstig sobrenatural, com una cosa irreparable. Destí fatal que, en si mateix, ja és de per si mateix una altra metàfora. ⁶⁰

⁶⁰ La enfermedad como metáfora en Susan Sontag (y 2) - Zenda. (2021). Retrieved 12 December 2021, from <https://www.zendalibros.com/la-enfermedad-como-metáfora-en-susan-sontag-y-2/>

5.1.5.2 EL SEGLE XX:

El model de dona de la 'Belle Epoque' estava marcat per la silueta en S, deguda a la cotilla, que provocava una cintura petita, aplanava l'abdomen, empenyia els pits cap amunt i destacava els malucs. Els cartells publicitaris van ser els encarregats de fomentar aquest estereotip, encara que només les classes altes poguessin seguir la moda. En aquesta època va sorgir la idea de dona fatal, personificació de la seducció, encarnada, sobretot, per l'actriu Theda Bara, primera femme fatale del cinema mut de Hollywood. Amb l'arribada de la Primera Guerra Mundial, s'incorporen prenguis més còmodes i fins i tot amb un cert caràcter masculí. S'oblida en gran manera l'atenció al cos i s'assumeix cert caràcter androgín. ⁶¹

1920: Els Felços anys 20

La denominació felços anys vin correspon al període de prosperitat econòmica que va experimentar Occident, especialment Alemanya, Austràlia, el Canadà, França, els Estats Units i el Regne Unit, en els anys 1920 com a part del període expansiu d'un cicle econòmic. ⁶²

El concepte de bellesa femenina va evolucionat molt des dels inicis del segle XX. Els cànons que abans eren promoguts per les pintures i escultures, van ser reemplaçats per cartells publicitaris, fotografies, estrelles de cinema, de televisió i models que van anar canviant l'ideal de bellesa femení.

Al 1920 arriba un nou sentit de la llibertat, en els quals la percepció de bellesa canvia radicalment. La dona fatal cau en desgràcia i arriba una dona de cabell curt (el tall bob), amb silueta aplanada, en la qual s'oculten els pits i la cintura, com si fos una eterna adolescent. S'aprecien les dones primes i, amb la incorporació de la dona a l'esport, del cos curvilini es passa a apreciar el físic atlètic.

⁶¹ Así han cambiado los cánones de belleza en el último siglo. (2021). Retrieved 13 December 2021, from <https://www.elcomercio.es/moda/gente/estilo-belleza-cambio-201402131809.html>

⁶² Felices años veinte - Wikipedia, la enciclopedia libre. (2021). Retrieved 13 December 2021, from https://es.wikipedia.org/wiki/Felices_a%C3%B1os_veinte

Fins i tot es posa de moda el bronzejat, abans signe de treballar en el camp i que ara denota bona salut. Icones d'aquesta època són dones com Louise Brooks (Imatge 44) o Clara Bow (Imatge 45), arquetips de 'flappers', joves transgressores que ja no portaven cotilla, lluïen els cabells curts, escoltaven jazz, ballaven, bevien alcohol, fumaven i usaven molt de maquillatge. Una altra de les dones que va destacar en aquesta dècada i també en les següents va ser la gran dissenyadora Coco Chanel.

Flapper és un anglicisme que s'utilitzava en els anys 1920 per a referir-se a un nou estil de vida de dones joves que usaven faldilles curtes, no portaven cotilla, lluïen un tall de cabell especial (denominat bob cut) i escoltaven música no convencional per a aquesta època (jazz), la qual també ballaven. Les flappers feien servir molt de maquillatge, bevien licors forts, fumaven, conduïen sovint a altes velocitats i tenien conductes similars a les d'un home. Aquestes dones significaven un desafiament a què en aquell temps era considerat socialment correcte.

Imatge 44: Louise Brooks

Imatge 45: Clara Bow

El cas de les noies del radi

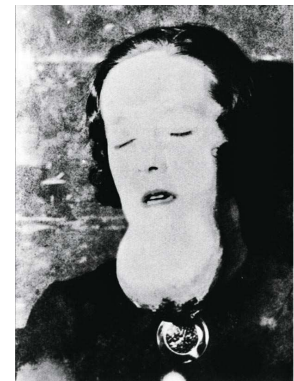
Les noies del radi (en anglès: Radium Girls) va ser el nom atorgat a un grup de treballadores que van sofrir enverinament per radiació en recobrir les esferes dels rellotges que fabricaven amb una pintura basada en el radi utilitzada a la fàbrica United States Radium Corporation en Orange, Nova Jersey, l'any 1917.

Les joves, a les quals se'ls havia dit que la pintura era inofensiva i desconegedores del risc que corrien, tenien com a costum xuclar les truges dels pinzells que usaven per a afinar-los i així pintar amb major precisió, a més a part d'això també se solien pintar les ungles o les dents a manera de petita broma per a posteriorment apagar la llum i deixar sorpresa a la gent amb la luminescència que emanava de les seves boques.

La malaltia per radiació

Més tard, moltes de les dones van començar a patir d'anèmia, fracturis òssies i necrosi de la mandíbula. Es creu que les màquines de raigs X utilitzades pels investigadors mèdics van poder agreujar la malaltia d'alguns dels treballadors en havent-les sotmès a una radiació addicional. La United States Radium Corporation i altres companyies d'esferes de rellotges rebutjaren que els treballadors afectats estigueren patint per l'exposició al radi. Durant un temps metges, dentistes i

investigadors compliren amb la petició de les empreses de no divulgar les seves dades. A instància de les empreses, els morts dels treballadors van ser atribuïdes pels professionals mèdics a altres causes. La sífilis, una coneguda malaltia de transmissió sexual, se cita sovint en un intent de tacar la reputació de les dones.

Anys 1930

Després del 'crack' del 29, la imatge andrògina dels anys 20 queda desfasada i torna el sensual, el femení i les dones senten la necessitat de potenciar la seva figura. Grans estrelles de Hollywood com la sensual Jean Harlow i Mae West o la 'divina' Greta Gràcia, es converteixen en icona d'estil, així com la 'femme fatale' .

L'expressió i el concepte sobre què és una femme fatale reuneix una sèrie d'idees que defineixen la feminitat des d'una òptica sensual, astuta i hàbil, que no sofreix de culpes morals alhora travessar la línia entre el bé i el mal.

Marlene Dietrich.

Els cabells rossos platí, el rostre pàl·lid, les celles esculpides i els llavis, sempre vermells, es converteixen en el cim de la moda.

La dona en aquesta època havia de ser prima, femenina, amb aspecte atlètic. Lluir la pell bronzejada era una premissa.

El maquillatge recarregat era considerat vulgar , era el moment de destacar-se individualment i per a això s'usaven productes considerats indispensables com el perfilador de celles, ombres en colors daurat, platejat, marró, verd, blau i violeta, pestanyes postisses, coloret, i labial carmí. L'any 1938, Max Factor llança al mercat la base de maquillatge la qual moltes dones van aconseguir amb cura per a aconseguir l'aparença de les estrelles del cinema.

El cabell s'emportava amb un llarg mitjà, pentinat amb ones des del front. El ros era el color de moda com lluien les actrius de Hollywood. La dona del carrer intentava aconseguir aquest ideal, la qual cosa era molt positiu per a les empreses de

cosmètics que no van dubtar a llançar al mercat cremes antiarrugues per a mantenir la pell en perfectes condicions.

Encara que se li donava molta importància a la personalitat i el natural, el poble prenia les pel·lícules com a models a continuar intentant copiar l'estil d'aquestes dones.⁶³

Dones més influents: Greta Gràcia, Mae West, Marlene Dietrich i Jean Harlow.

Mae West

Jean Harlow

Anys 1940

La Segona Guerra Mundial va marcar com cap altre esdeveniment la dècada de 1940 i el segle en general.

En aquesta època, l'estil de dona que s'imposa és provocatiu i sensual. Les revistes s'omplen de noies amb cabell ondulat, cintura estreta, malucs i imponent bust. Es consolida el regnat de les 'pin-ups', que s'havia iniciat al final de la dècada anterior i d'aquest estil femení.

⁶³ La Belleza de las décadas 1930-1940. (2021). Retrieved 13 December 2021, from <http://www.femeninas.com/moda-decadas-1930-1940/>

Una pin-up és una fotografia o un altre tipus d'il·lustració d'una persona (si la model era una dona se li anomenava pin-up girl) en actitud suggeridora o simplement somrient, saludant o mirant a la càmera fotogràfica que sol figurar en les portades de revistes, comic-books o calendaris, etc.

Les models de pin-up eren diversos models glamour, models de moda o actrius. Els pin-ups estan destinats a la presentació informal, és a dir, a ser "pinned-up" sobre una paret, que és la base de l'etimologia de la frase. Aquestes imatges es basaven en una representació semi-nude o nua de dones, i per aquest motiu el pin-up va ser considerat tabú a principis del segle XX.⁶⁴

La gran icona de l'època va ser Rita Hayworth, sobrenomenada 'la deessa de l'amor' i que en 'Gilda' va aixecar passions. També comença a despuntar Ava Gardner, considerada 'l'animal més bell del món'. S'iniciarà el moment daurat de Hollywood i les seves dives.

⁶⁴Pin-up - Wikipedia, la enciclopedia libre. (2021). Retrieved 13 December 2021, from <https://es.wikipedia.org/wiki/Pin-up>

Rita Hayworth

Ava Gardner

Betty Grable

Anys 1950

La dona amb corbes és el gran ideal de la dècada. Les noies desitgen tenir un bust prominent, una cintura petita, malucs arrodonits i cames llargues i tonificades. El cinema es converteix en inspiració de milions de joves que intenten imitar a Marilyn Monroe i es tenyeixen de ros plati.

A partir dels anys 50, Hollywood comença a adquirir importància en el món del cinema gràcies a la popularitat de les seves pel·lícules. Aquest fet va fer que l'impuls de les models creixés dins de l'opinió pública. L'actriu Marilyn Monroe ha estat considerada històricament una icona, a pesar que durant aquest període no tenia la mateixa fama que en l'actualitat, ja que "representava la vulgaritat".

Les opcions de moda de la dona van tenir una expansió que va comportar al màxim aprofitament dels productes de bellesa i maquillatge, arribant fins i tot a no sortir de casa sense ells per a donar una aparença perfecta.

La representació de l'ideal de bellesa com la mitjana que presentaven les dones d'aquesta època s'anava perdent gradualment. Cada vegada més dones, considerades icones, s'anaven allunyant del que es podia veure al carrer. Altres dones es converteixen en inspiració, com Elisabeth Taylor.

Marilyn Monroe

Elisabeth Taylor.

A Europa triomfa la sensual Brigitte Bardot, desitjada pels homes i imitada per les dones. Avui dia el seu pentinat cardatge continua servint d'inspiració. I a Espanya, Carmen Sevilla o Sara Montiel es converteixen també en grans mites i arquetips de la bellesa.

Brigitte Bardot

Sara Montiel

Carmen Sevilla.

Anys 1960

En els anys 60 es produeix una revolució estètica que va de la mà del malestar de la joventut i del feminisme. L'ideal de dona torna, en certa manera, a la imatge dels anys 20. Les noies volen un cos prim i suau, cames llargues, cabells curts, ulls amb pestanyes postisses i delineador s'imposen. Mary Quant porta la minifaldilla i arriben com a prototip femení models com Twiggy o actrius com Audrey Hepburn.

Twiggy

Audrey Hepburn

No obstant això, alhora que les joves volen semblar-se a Audrey, els homes somien amb dones amb corbes i Sofia Loren, Ursula Andress (gràcies al seu biquini i el seu paper en James Bond) o Raquel Welch es converteixen en mites eròtics de la dècada.

Raquel Welch

Sofía Loren

Ursula Andress

Anys 1970

La revolució social i sexual que es va iniciar en els anys 60 continua en els 70, una dècada marcada pel culte al cos. Les dones es desmelenan, es cardan el pèl, deixen a un costat el sostenidor i el bronzejat s'imposa. Les celles es dibuixen naturalment i els ulls es ressalten amb ombres acolorides. Dones com Farrah Fawcett, un dels 'Àngels de Charlie', es converteixen en la icona de bellesa, també la italiana Ornella Mutti o Silvia Kristell, en la seva encarnació d'Emmanuelle. En la moda regnen el 'hippie' i el 'folk', els vaquers de campana i també apareix la moda 'funk' i tribus urbanes com els 'punks' o els 'rockers'.

Farrah Fawcett,

Ornella Mutti

Silvia Kristell.

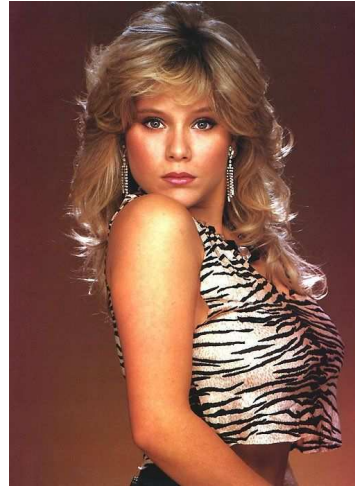
Anys 1980

En els anys 80 arriba l'època dels excessos i l'excentricitat, de cabells lleonins, amb moldeador i cardatges, de la música disco, del 'punk'... La moda es caracteritza per espatlles XXL amb muscleres; talons alts o cintures fines. Diverses estètiques s'uneixen i es contraposen. Madonna es converteix en una icona imitada per milions de joves a tot el món. Els llavis van del vermell al negre i altres dones també es converteixen en model ideal, des de la bellesa clàssica de Brooke Shields, encimbellada per la pel·lícula 'El llac blau' o anuncis de Calvin Klein, a cantants que van destacar, més que per la seva veu, pel seu bust, com Sabrina o Samantha Fox. És l'inici del 'boom' de les operacions d'augment de pit.

La fi de la dècada suposa l'inici de l'era de les supermodelos. Jerry Hall va ser una de les precursors d'aquesta en els anys 80.

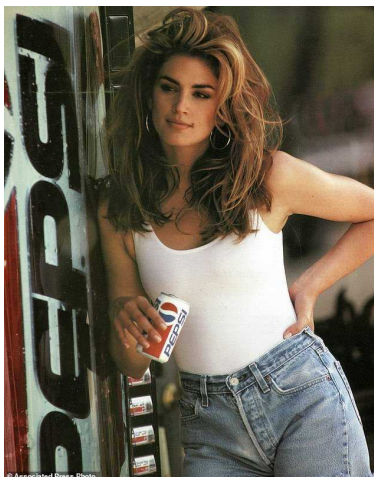
Brooke Shields,

Samantha Fox

Anys 1990

Arriba el moment de les grans models, un llistat ampli que inclou a dones com Cindy Crawford; Claudia Schiffer; Ela doble McPherson, sobrenomenada 'El Cos'; Naomi Campbell; Christy Turlington o Confronta Evangelista, a la qual després van succeir unes altres, com Eva Herzigova, que es va fer famosa com a imatge de la campanya de Wonderbra. S'imposen dones atlètiques amb cossos prims, però no massa i, encara que també despunta Kate Moss, elles són les reines indiscutibles.

Cindy Crawford,

Eva Herzigova

No són les úniques que triomfen. Actrius com Sharon Stone, Kim Basinger o Pamela Anderson es converteixen també en dones de pòster, imitades i admirades. Unes altres, com Jennifer Aniston, guanyen enters al final de la dècada. La seva tallada de cabells en la sèrie 'Friends' va ser un dels més demanats en les perruqueries de tot el món durant anys.⁶⁵

Jennifer Aniston,

Kim Basinger

Pamela Anderson

⁶⁵ Así han cambiado los cánones de belleza en el último siglo. (2021). Retrieved 13 December 2021, from <https://www.elcomercio.es/moda/gente/estilo-belleza-cambio-201402131809.html?ref=https%3A%2F%2Fwww.elcomercio.es%2Fmoda%2Fgente%2Festilo-belleza-cambio-201402131809.html>

5.1.5.3 EL SEGLE XXI:

El segle XXI es caracteritza per l'avanç i expansió de la digitalització i el control de la informació a nivell global. També a aquesta època se'l coneix com l'era de la informació (qui la controla i qui accedeix a ella tindrà les millors oportunitats). L'era industrial i l'era espacial es caracteritza per models lineals poc canviants. Les anomenades xarxes socials reflecteixen l'intercanviat món d'informació, connectivitat a baix cost. Aquest progrés ja s'havia iniciat a partir dels anys setanta del segle XX amb la tercera revolució industrial. No obstant això, al començament del segle XXI, la digitalització va experimentar un enorme canvi que va donar lloc a nous dispositius d'emmagatzematge de dades (memòries flaix) i una major intensitat en l'expansió de la telefonia mòbil (iniciada en els anys 1980 del segle XX a Europa i els Estats Units).

Amb l'inici del tercer mil·lenni, la bellesa es converteix en sinònim de primesa, sovint insana. Moltes dones aspiren a ser cada vegada més primes. El culte al cos patològic, fins i tot cisellat a cop de bisturí, caracteritza aquest inici de segle.

Kate Moss es torna en una autèntica musa i inspiració. Cara Delevingne és considerada ara la seva successora. Actrius com Keira Knightley o Natalie Portman també presumeixen de primesa i d'un cos absent de corbes.

Cara Delevingne,

Kate Moss

Keira Knightley.

No obstant això, enfront d'aquesta tendència, apareix també una altra que reivindica les corbes i dones com Jennifer Lopez, Beyonce o Scarlett Johansson també se situen com a exemple a seguir.

Scarlett Johansson

Beyonce

Kim Kardashian

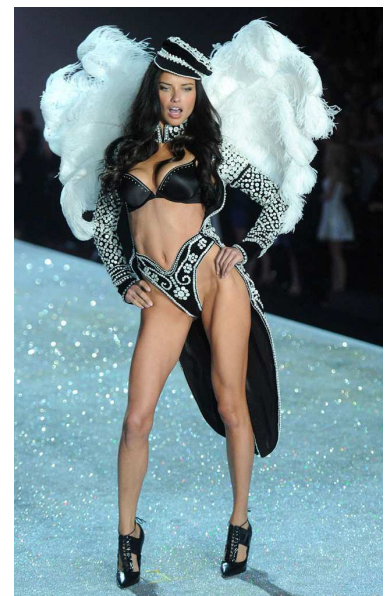
Models com Heidi Klum o Gisele Bundchen també marquen aquesta època i altres més joves, com Adriana Lima o Miranda Kerr les segueixen.

Gisele Bundchen,

Heidi Klum

Adriana Lima.

6. ANÀLISIS DEL PROCÉS D'EVOLUCIÓ DELS CÀNONS DE BELLESA FEMENINS

Des de les escultures de marbre clàssiques fins a la primesa de les passarel·les dels anys noranta, els ideals de bellesa han canviat constantment al llarg de la història. En l'actualitat, la diversitat és cànnon, però la bellesa segueix establerta en uns estàndards opressius per a moltes persones. A més, les dietes, l'exercici o la cirurgia estètica no sempre garanteixen aconseguir els seus objectius. Ens dirigim cap a un ideal de bellesa més inclusiu o estem perpetuant uns estàndards inassolibles? (Imatge 46, 47 i 48)

Una simple paraula negativa sobre el nostre físic és capaç de subjugar-nos davant un ideal de bellesa inaccessible i imposat. Lluny de romandre immutable al llarg dels segles, aquest cànnon ha anat canviant amb l'evolució dels costums socials. En l'actualitat, l'ideal sembla tenir diferents rostres, i els estàndards de bellesa són més diversos i representatius que en el passat. No obstant això, els llistons es mantenen i exclouen a tot aquell que no aconsegueix aconseguir-los. Les nostres societats es modelen i s'ajusten a ells.

Un atractiu en constant metamorfosi

La definició de "bellesa" és tan diversa com el mateix ésser humà, però l'obsessió per aconseguir-la s'ha mantingut constant al llarg dels segles. Una de les representacions corporals més antigues són les anteriorment anomenades venus paleolítiques, figures femenines amb cos voluptuós, entre les quals destaca la famosa Venus de Willendorf (Imatge 1) , datada al voltant del 25.000 a. C. Malgrat que no existeix un consens sobre la seva funció, algunes hipòtesis vinculen aquestes representacions amb la fertilitat i amb un model de bellesa llavors inassolible per la limitada disponibilitat d'aliment.

Amb tot, les corbes no van deixar de ser atractives després del Paleolític. L'escultura grega clàssica (Imatge 10) , per exemple, demostra una obsessió per l'harmonia corporal forjada a través de tractats com El cànon, de l'escultor Policlet i exemplificada en escultures com la Venus de Milo malgrat que els atributs físics d'aquestes representacions no eren tan desproporcionats com les seves anàlogues paleolítiques, mantenen una complexió atlètica i més voluminosa que la dels estàndards actuals. Aquest ideal es va mantenir amb el pas dels segles i s'ha manifestat en múltiples cultures, com demostren exemples com Les tres gràcies de Rubens (Imatge 30) , les dones japoneses de l'obra de Utamaro, les escultures de l'art dogón malià.

La primacia de les corbes com a estàndard de bellesa comença a canviar en el segle XIX amb la creixent popularitat de les dones fràgils, pàl·lides, esveltes', gairebé anorèxiques", sotmeses sota una societat patriarcal que les relegava a l'ombra dels seus marits. El seu protagonisme comença a esvaïr-se a la fi de segle degut a l'aparició d'un ideal de dona "alta, atlètica i patrícia", i amb els malucs amples. La societat estatunidenca va deixar d'encimbellar els cossos lànguids i va imposar les corbes com a norma d'atractiu en una època amb major poder femení. Aquests nous ideals portaven imprès una proclama feminista i també va donar per primera vegada als Estats Units l'hegemonia sobre els estàndards de bellesa, reemplaçant a Europa; un símbol dels nous temps, tant socials com geopolítics.

Els orígens del cànon actual- influències de la moda i les xarxes socials

Gràcies als avanços de la dècada anterior, en els setanta la moda va començar a tornar-se més representativa: Vogue, probablement la revista de bellesa més influent del món.

L'arribada de les supermodels en els noranta va inaugurar una nova era en la qual les maniquins acaparaven focus i fama mundial, encara que de les sis més famoses de l'època, totes eren blanques menys la britànica Naomi Campbell. Paral·lelament, es va normalitzar la primesa extrema a través de l'esborronador ideal heroin chic, un estil androgin, escanyolit i ojeroso, "una oda al consum de narcòtics", el major exponent dels quals va ser l'antimodel britànica Kate Moss.

Sens dubte, la romantització de la flacura va estar relacionada amb l'auge de l'anorèxia nerviosa, sumat a una publicitat agressiva obsessionada amb la pèrdua de pes. Es van estendre els articles sobre dieta i control de pes en les revistes de bellesa, i la televisió va generalitzar la denigració de dones amb sobrepès, caracteritzant-les com a "poc intel·ligents, llaminereres i incapaces d'establir relacions romàntiques". La societat estatunidenca sofria un constant bombardeig d'estigmatització corporal i l'ideal de bellesa acceptava cada vegada menys xifres en la bàscula.

Només amb l'arribada del nou mil·lenni els cànons es van ampliar per a acceptar progressivament una major diversitat. En 1997, la model sudanesa Alek Wek va fer història en representar en la portada de la revista *Ela* doble "tot allò que no era una noia de portada". Amb l'auge d'internet i de les xarxes socials, van guanyar popularitat models més reals i diverses, erosionant així el tradicional monopoli de la indústria cinematogràfica i publicitària en la definició de bellesa. No obstant això, la primesa extrema continuava acaparant tant les passarel·les com la majoria de les portades. En paraules de Kirstie Clements, editora cap de *Vogue* Austràlia de 1999 a 2012, "com més treballava amb models, més aparent es feia la privació de menjar. (...) Hem rebut d'Europa vestits d'alta costura tan petits que semblen vestits de bateig".

La model Alek Wek en la portada de la revista *Ela* doble en 1997. Font: *Ela* doble

Així, la concepció de la bellesa actual sembla més heterogènia que en el passat. La model de talles grans Ashley Graham i Winnie Harlow, que sofreix vitíligo, abanderaren una bellesa inclusiva i més representativa impensable en altres èpoques. Marques com Aerie ja han rebutjat les alteracions digitals dels seus models i plataformes com Instagram han ajudat, en part, a promoure una imatge corporal més constructiva i positiva. Fins a la desfilada anual de la marca de llenceria femenina Victoria Secret, màxim exemple de la objectivització de la dona, ha estat cancel·lat després d'anys de crítiques constants. Es dirigeix la societat occidental cap a un ideal de bellesa més inclusiu?

Un futur atractiu

Malgrat l'aparent democratització dels estàndards de bellesa, la realitat està lluny de la utopia. S'ha culpats a les xarxes socials de la preocupació dels seus usuaris respecte a la seva aparença física, i existeixen recerques que demostren que trenta minuts diaris en Instagram poden tenir un impacte negatiu en la visió sobre el mateix cos, la qual cosa pot conduir a la depressió i trastorns de la conducta alimentària. A més, encara existeixen nombrosos tabús físics, inclosa la censura social al borboll corporal femení, especialment el facial. Cada vegada més dones s'oposen a aquest cànon, però encara queda un llarg camí per a normalitzar estils o decisions sobre l'estètica personal que estan fora de l'ideal de bellesa establert.

Al mateix temps, el monopoli de la flaqueza ha quedat liquidada gràcies, en bona part, a Kim Kardashian i a la resta de la seva família, famoses pel reality televisiu que protagonitzen, *Keeping Up with the Kardashians*. El clan Kardashian ha retornat les corbes a l'ideal de bellesa amb el seu estil *slim thick*, de cos prim però amb pronunciades corbes. Malgrat l'aparent millora, el prototip Kardashian tampoc resulta un estàndard constructiu: el seu model corpulent, tan opressiu com la primesa, depèn de la cirurgia estètica.

És cert que l'ideal de bellesa s'ha tornat més divers, però encara resulta inassolible per a la majoria de dones, almenys sense l'ajuda d'un bisturí o una xeringa. Com ironitzava la humorista Tina Fey, "ara s'espera que qualsevol noia tingui ulls blaus caucàsics, gruixuts llavis llatins, clàssic nas de botó, pell asiàtica depilada i amb bronzejat californià, els glutis de saló de ball jamaicà, els braços de Michelle Obama i pits de nina".

La normalització de la cirurgia estètica per part de referents com les germanes Kardashian té profundes conseqüències socials. Aquest procediment té un clar biaix de gènere, ja que les dones se sotmeten al 87,4% de les operacions a escala mundial, segons una enquesta de la Societat Internacional de la Cirurgia Estètica (ISAPS, per les sigles en anglès); als Estats Units, la Societat Estatunidenca de

Cirurgians Plàstics eleva la xifra al 92%. Així, la cirurgia estètica pot ser considerada com una eina més de subjugació patriarcal en nom d'un ideal de bellesa.

Per si no fos prou, les intervencions de cirurgia estètica no deixen d'augmentar: en 2018 els procediments es van incrementar en un 5,4%. Sempre segons dades d'ISAPS, els Estats Units és, amb diferència, el país que lidera la llista amb més de 4.360.000 pràctiques en aquest any, seguit des de lluny pel Brasil amb 2.270.000. A més, els EUA reuneix el nombre més gran de cirurgians plàstics, i és allí on es realitzen més operacions no quirúrgiques com la injecció de bòtox o àcid hialurònic, tan característiques del clan Kardashian. Encara que qualsevol persona pot convertir-se en qui desitgi a cop de talonari, la bellesa sembla compartir un mateix rostre, "la cara d'Instagram", com la va batejar l'escriptora Jia Tolentino. Un ideal tan asfixiant i inassolible com els anteriors.

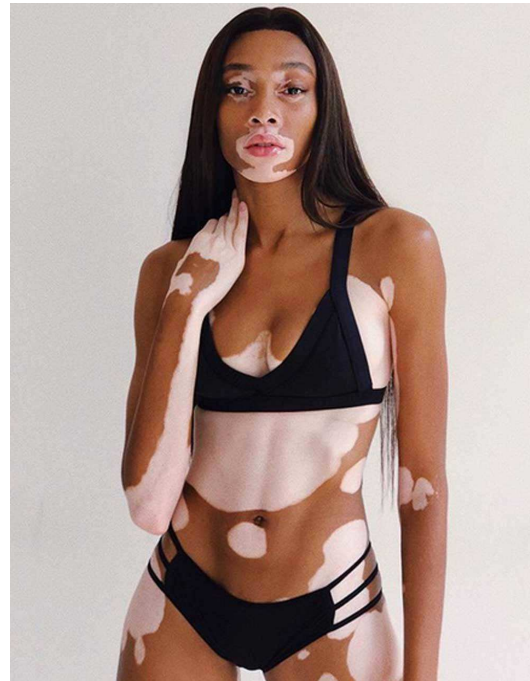
Mentre les operacions no quirúrgiques van augmentar en un 10,4% en 2018, les quirúrgiques es van reduir en un 0,6%. Font: ISAPS.

Els ideals de bellesa, són més diversos que mai, gràcies a la labor de nombroses activistes que han reivindicat que l'atractiu és intrínsec als seus cossos. A més, les xarxes socials han ajudat a democratitzar els cànons, i les marques i la publicitat no han tingut més remei que sumar-se a aquesta demanda global a favor de la representativitat. No obstant això, la mera existència d'ins dels estàndards de bellesa resulta excloent i fins a opressora per a moltes persones. No importa que es veneri la primesa malaltissa de Kate Moss o les corbes artificials de Kim Kardashian si ambdues constitueixen una font d'ansietat per a innumbrables dones. Potser el futur ofereix un món sense ideals de bellesa. O no. Potser algun dia algú proclama: "La bellesa ha mort. Llarga vida a la bellesa".⁶⁶

⁶⁶ La opresión del ideal de belleza, de Venus a las Kardashian. (2021). Retrieved 13 December 2021, from <https://elordenmundial.com/opresion-ideal-de-belleza/>

Imatge 46: Ashley graham
Model coneguda com a la icona dels cossos reals, convertin-se en una de les models curvy més cobejades.

Imatge 47: Winnie Harlow
Model altament cobejada, representant una icona de la reivindicació de tot tipus de pell. Winnie és una representant de la condició de vitiligen, una malaltia que altera la pigmentació de la pell.

Imatge 48: Gigi Hadid
Representa l'antítesi de les models anteriors, ja que es tracta de la model més famosa de l'actualitat. Gigi presenta els atributs acceptats per les imposicions dels ideals de bellesa actual

7. CONSEQÜÈNCIES PSICOLÒGIQUES DERIVADES DE LA IMPOSICIÓ DELS CÀNONS DE BELLESA FEMENINS

Conseqüències sobre l'autoestima

En l'actualitat, la societat occidental i els mitjans de comunicació de massa s'han encarregat de donar-li un sentit vanitós i de valoració exagerada a la bellesa física, i han generat que aquesta sigui un valor social agregat, deixant a un costat les característiques inherents a la personalitat.

Han convertit a l'home i a la dona en objecte de profit comercial i practicants d'un consum cultural, que els ha portat a adoptar comportament en el qual hi ha una exacerbada preocupació per cuidar, nodrir i mantenir la forma física dels seus cossos.

Per mitjà d'aquest estil de vida, les persones tracten de complir amb totes les exigències imposades per la moda, que d'una certa manera, generen preocupació a les persones sense distinció d'edat, estrat social o gènere, i que d'alguna manera s'ha convertit en un requisit indispensable per a poder formar part d'uns certs grups de persones.

Les dones són les més afectades, per ser les més bombardejades per la publicitat que promou una imatge molt prima de la dona, amb un rostre perfecte i una joventut eterna. No obstant això, en els últims anys, l'home també ve rebent aquest tipus de pressió social, en tractar d'aconseguir els cànons de bellesa imposats per la societat de ser fortes, dinàmics, musculosos, alts i macos.

La cerca desesperada per aconseguir la bellesa física de moda ha portat al fet que tant homes com dones, desafiïn el seu cos i el sotmetin a innumbrables transformacions: l'ús de maquillatge, la reconstrucció estètica per mitjà de la cirurgia plàstica, l'ús del farciment, faixes, la pràctica obsessiva de la dieta que estigui de

moda, bòtox, massatges reductors, entrenaments en gimnasos, pastilles que suprimeixen l'apetit, entre d'altres.

Tot això crea conductes obsessives que posen en risc la salut tant física com mental. Aquestes afecten l'autoestima, desencadenant trastorns de la imatge corporal. L'anorèxia i la bulímia són els trastorns més coneguts i es caracteritzen per un temor a veure's gras. En els últims anys, s'ha identificat la presència d'un trastorn denominat vigorèxia que és freqüent en homes. Aquest es caracteritza per la preocupació per augmentar de pes, mitjançant el desenvolupament de la musculatura, al contrari dels esmentats anteriorment. Tots aquests trastorns porten conseqüències severes per a la salut, i fins i tot, com que no son atesos a temps, podrien causar la mort.

Per tal de prevenir aquests trastorns s'aconsella mantenir una alimentació equilibrada i variada, activitat física i recreació. Em d'entendre que cada persona té una contextura corporal diferent per genètica. Entendre que els mitjans utilitzen com a imatges a models, esportistes i actors, que s'allunyen del comú de la població i són patrons poc saludables. A més, és important mantenir un pes adequat i acte valorar-nos positivament, per a no caure en una visió errada de la nostra imatge corporal i afectar la nostra salut. Tenir present sempre, que tots els cossos són diferents, i que hem d'acceptar-nos tal com som.

Per últim hem de tenir consciència que la bellesa depèn de la mirada de l'observador i que per a estar bé, només hem de sentir-nos bé amb nosaltres mateixos.⁶⁷

Cóm influeixen els cànons de bellesa als adolescents?

La preocupació per l'aspecte físic és una tendència en creixement constant. Cada vegada ens preocupem més per com ens veiem i això s'accentua particularment en els joves. Els cànons de bellesa en els adolescents poden condicionar en gran manera els seus hàbits, comportaments i relacions amb els altres.

⁶⁷ Los Estándares de Belleza y la Salud Mental. (2021). Retrieved 14 December 2021, from <https://www.antaressyb.com/blog/detalle?cpv=177>

No hi ha res de dolent a cuidar la nostra aparença i a tractar de veure'ns bé, especialment si això ens fa sentir feliços, plens i conformes amb nosaltres mateixos. No obstant això, hi ha una prima línia entre aquesta preferència i esforçar-nos en excés per complir amb les exigències de la moda. De cap manera la manera de vestir-se, l'alçada o el pes poden convertir-se en motiu de discriminació negativa i positiva.

Una qualitat dels cànons de bellesa és que depenen fortament de l'espai i el temps en el qual es construeixen. Per a exemplificar, podem assenyalar que el que es considera "bell" avui no és el mateix que fa quatre-cents anys. De la mateixa manera, la cultura asiàtica contemporània no té els mateixos paràmetres que la nord-americana, a pesar que conviuen temporalment.

Aplicats al cos humà, els cànons de bellesa fan referència a l'acostament a la idea de "cos perfecte". Es jutja el color de pell, d'ulls, l'alçada, el pes, la textura física i la prominència dels atributs de cada gènere.

Hi ha riscos molt importants relacionats als cànons de bellesa en els adolescents. Moltes vegades, la intenció d'encaixar i de ser acceptat i reconegut en determinat grup social es converteixen en una pressió molt forta.

A més, el preocupant és que és una tendència que creix. Un estudi recentment realitzat per Dove indica que el 36% de les dones d'entre 11 i 20 anys ja senten complexos cap al seu cos i s'avergonyeixen d'algunes zones.

En la societat de consum actual, les empreses de cosmètics, roba i altres productes contribueixen a la formació d'aquesta "necessitat" d'ajustar-se a un estereotip, fins i tot des d'una edat molt primerenca. Les xarxes socials també aporten el seu granet de sorra.

Aquesta preocupació desmesurada pot conduir a una sèrie d'afectacions psicològiques. En aquest àmbit en té molt a veure la pèrdua d'autoestima, el no sentir-se conforme amb el mateix cos genera desconfiança i rebuig. És important treballar aquest problema des del psicològic per a prevenir que l'adolescent caigui

en una depressió només pel fet de no "complir" amb els models de bellesa establerts.⁶⁸

8. LA PREOCUPACIÓ PER LA BELLESA AUGMENTA ENTRE LES DONES MÉS JOVES

La preocupació per la imatge cada vegada afecta a més dones i a edats més primerenques. Complir els cànons de bellesa que imposen les grans indústries condiona el desenvolupament de complexos cap al mateix cos que poden evolucionar a autèntiques patologies d'inseguretad. Avui dia, el 36% de les dones admet que comença a sentir vergonya sobre algun aspecte del seu físic entre els 11 i els 20 anys, segons apunta un estudi realitzat per la marca Dove. Davant aquesta realitat, la signatura de cosmètics ha decidit emprendre un projecte social que serveixi per a millorar i reforçar l'autoestima de les dones quan encara són joves.

Sota el nom de 'Projecte Dove per a l'Autoestima' es desenvolupa una iniciativa orientada a noies d'entre 11 i 13 anys basada en tallers de confiança corporal i autoestima. Aquest programa s'està presentant en diversos centres educatius i en cadascun de les trobades es convida als estudiants de tots dos gèneres a reflexionar sobre els estereotips que imperen en el context actual. Amb això, es pretén conscienciar als joves que les etiquetes són una invenció social que afecten la percepció d'un mateix, que provoquen perdre l'autoestima i que poden comportar a malalties greus, com ho són els trastorns alimentosos.

El nombre de casos d'aquestes patologies no ha deixat de créixer en els últims anys. El món de la moda s'ha fet eco d'aquesta realitat i cada vegada posa més l'accent a canviar la imatge dels seus models. Així ho han demostrat diverses signatures, algunes apostant per promoure la imatge de dones reals sobre la passarel·la i altres fixant nous prototips de bellesa en les seves campanyes. Unes altres, no obstant això, continuen exemplificant que l'extrema primesa continua sent el perfil de bellesa ideal, tal com va fer Giorgio Arman en la desfilada de la seva col·lecció primavera-estiu 2015 a Milà.

Amb aquesta iniciativa, la marca reforça una mica més la seva apologia per la bellesa real, tal com porta fent des de fa anys en totes les seves campanyes.

⁶⁸ Cómo influyen los cánones de belleza en los adolescentes. (2021). Retrieved 14 December 2021, from <https://eresmama.com/como-influyen-los-canones-de-belleza-en-los-adolescentes/>

L'objectiu final és aconseguir potenciar l'autoconfiança en la societat i l'acceptació de l'individu tal com és. "Creiem que és important arribar als joves d'avui, ajudant-los a reflexionar sobre l'aspecte físic i els estereotips perquè construeixin una relació positiva amb el seu cos", ha explicat María Meonidou, portaveu de la signatura a Espanya i responsable de la iniciativa.⁶⁹

9. LA INDÚSTRIA DE LA BELLESA - EL NEGOCI DELS IDEALS ESTÈTICS

Qüestionar l'interès del negoci de la cosmètica i de les operacions estètiques, per tal que prevalgui el criteri de valoració de bellesa de les dones fictícies que s'allunya de la naturalitat humana.

El psiquiatra Luis Rojas Marcos no dubta a assenyalar que el prototip de bellesa de la dona prima, causant dels trastorns d'anorèxia i bulímia, està promogut per la indústria de la bellesa, que genera milions d'euros i que està controlada per homes. L'obsessió per la imatge, continua el psiquiatre, ha anat impedit en molts casos que la dona pugui desenvolupar-se socialment i cultural, de manera que és la moda el que provoca la tirania de la bellesa a la qual està sotmesa, sobretot, la dona.^[13] En aquest mateix article, se'ns assegura que els canons de bellesa han estat gairebé sempre imposats pels homes, els quals han tendit a lloar més l'aspecte físic que la capacitat intel·lectual, fet que ha portat a una *tirania de la moda*, la dictadura de la bellesa, com proposa aquest article, la qual ha produït un índex elevat de persones insatisfetes amb el seu físic.⁷⁰

Els inicis de l'ús cosmètic va arribar en la segona part del segle XIX, amb la Revolució Industrial i els grans avanços en Química. Amb preus molt més baixos i ingredients menys perillosos per a la salut, els cosmètics van començar a guanyar

⁶⁹ Secciones, Minuto, Internacional, Política, Sociedad, & Deportes et al. (2021). La preocupación por la belleza aumenta entre las mujeres más jóvenes. Retrieved 14 December 2021, from <https://www.lavanguardia.com/de-moda/belleza/20141103/54418865031/preocupacion-canones-belleza-afecta-mujeres-jovenes.html>

⁷⁰ Belleza - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure. (2021). Retrieved 14 December 2021, from https://ca.wikipedia.org/wiki/Belleza#cite_note-rojas-13

rellevància. Alguns dels més famosos van ser la barra de llavis (que simbolitza la salut i la riquesa), la pols facial de zinc (molt més segur que les anteriors pólvores a base de plom i coure) i l'ombra d'ulls.

El punt d'inflexió en la història de la indústria cosmètica es va produir en 1920, quan els productes cosmètics van començar a comercialitzar-se en massa i la indústria es va convertir en econòmicament viable. La gent cada vegada volia més cosmètics, en part gràcies a la influència de les estrelles de cinema, que els usaven per a sortir perfectes en les seves pel·lícules.

Després de la Segona Guerra Mundial, la indústria cosmètica va experimentar el seu segon renaixement. Avui dia, la indústria dels cosmètics és una empresa multimilionària que s'estén a través de tot el món, trobant sempre noves formes per a sostenir i assegurar el seu creixement.

Ja a la fi del segle XIX, en els periòdics estatunidencs es feia publicitat d'unes llaunes de pastilles. Aquestes pastilles en principi, si s'ingerien, asseguraven la desaparició de pigues, grans i defectes facials en general, no obstant això, aquestes llaunes de pastilles el que contenien era arsènic.

Així i tot i sabent ja en l'època Victoriana que l'arsènic era verinós, algunes dones pensaven que una miqueta no els faria mal.

D'aquesta manera va ser com es va interioritzar l'expressió "per lluir s'ha de patir".

10. MARC PRÀCTIC

10.1 SONDEIG

Sondeig a través d'un qüestionari realitzat a una mostra d'individus

Objectius

L'objectiu principal és 'investigar la influència de les imposicions dels ideals de bellesa femenins sobre la societat des d'una perspectiva actual, basant-me el mètode quantitatiu en format d'enquesta, dirigida al meu entorn social.

L'enquesta com a finalitat conèixer l'impacte dels canons estètics sobre la societat i com aquests segueixen influenciant el comportament de les dones i la visió dels homes al respecte.

L'enquesta és totalment anònima i poden participar tant homes com dones, ja que d'aquesta manera puc aconseguir conèixer l'opinió pública sobre el tema.

Aquesta enquesta està dividida en dues parts: la primera part consta de dues preguntes dirigides a conèixer les característiques principals de les persones entrevistades, com pot ser l'edat i el gènere. La segona part està formada per 18 preguntes orientades tant al públic femení com masculí, encara que hi ha algunes preguntes específiques per cada gènere. Les preguntes realitzades consisteixen en demostrar el coneixement dels enquestats sobre els ideals de bellesa femenins, que mitjançant la meua enquesta tinguin accés a nous terminis com és el de "violències estètiques", a més de poder conèixer l'opinió popular sobre aquest tema que pot generar controvèrsia.

L'enquesta s'ha realitzat a 160 persones de les quals un 82,5 % eren dones, per tant, els resultats són més aviat orientatius. No obstant, més que els percentatges, allò que importa és veure que hi ha un conflicte entre el concepte de bellesa i la seva influència en el món femení i sobre la perspectiva masculina.

Els objectius generals establerts de l'enquesta són:

- Conèixer quina idea relaciona la societat amb el concepte de ideal de bellesa femení.
- Saber quin nivell de coneixement previ tenen els enquestats entorn les violències estètiques i amb quins conceptes ho relacionen.
- Accedir a informació sobre l'afectació psicològica que poden comportar els ideals de bellesa
- L'expressió per lluir s'ha de patir ha sigut molt escoltada per les dones, el percentatge disminuirà en participar també els homes?
- També tinc l'objectiu de conèixer fins a quin grau les dones estan disposades a patir físicament per tal de seguir un cànon estètic, a més de saber que en pensen els homes sobre que són capaços de fer les dones entorn aquest tema
- A través d'una pregunta de resposta oberta puc accedir a conèixer quins són els procediments estètics més dolorosos a partir de l'experiència de les dones homes enquestats, encara que alguns han expressat que mai s'han sotmès a cap classe de procediment dolorós per l'estil. Així identificar els canvis que la dona estaria disposada a seguir per a modificar el seu aspecte físic
- Conèixer la perspectiva d'aquest extracte de la societat sobre les modes i productes estètics perjudicials.
- Copsar l'actitud i l'opinió pública respecte el paper dels mitjans de comunicació i la seva influència a l'hora de establir un ideal de bellesa, mitjançant 4 preguntes.
- Saber com pot arribar a influenciar les ideologies religioses o familiars a l'aspecte estètic d'una persona, sobretot orientat a les dones que es puguin sentir reprimides per aquests aspectes.
- Realitzar una pregunta entorn l'afectació psicològica de les imposicions dels ideals estètic, per tal de conèixer l'experiència personal de les dones i la perspectiva dels homes.
- Per finalitzar, realitzo una sèrie de preguntes per tal de conèixer l'opinió dels enquestats i el seu coneixement sobre la perspectiva històrica dels ideals de

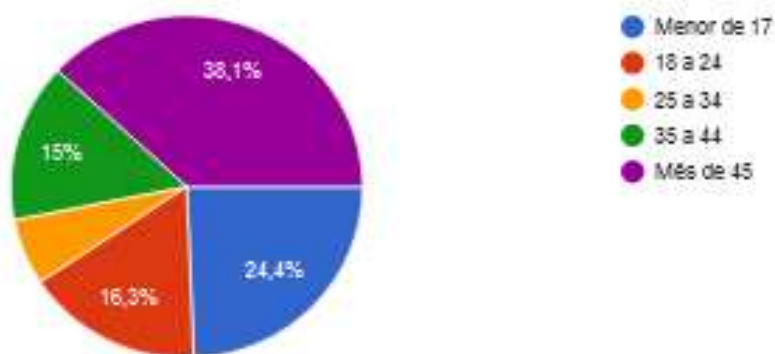
bellesa. D'aquesta manera el públic expressa si pensa que han patit més les dones o els homes.

- Per concloure amb l'enquesta, una pregunta per saber si l'enquesta ha tingut un impacte sobre el públic i si aquest ha adquirit nous coneixements gràcies a la missió divulgativa de l'enquesta.

Resultats de l'enquesta realitzada

En quina franja d'edat et situes?

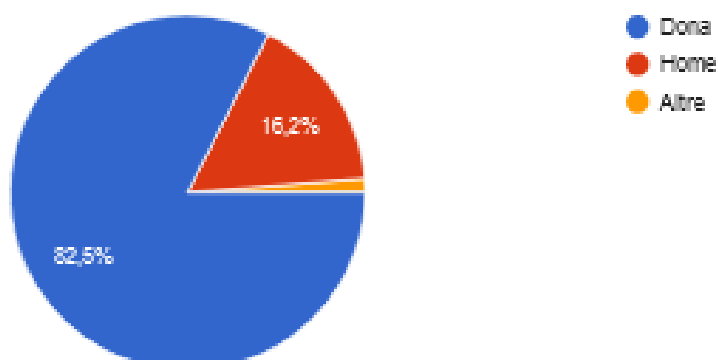
160 respuestas

En l'enquesta realitzada a 160 persones del meu entorn, en la seva majoria superen els 45 anys representant un 38,1% del total, seguits pels menors de 17 anys amb un 24,4 %. També estan representats la resta de franges d'edat: de 18 a 24 amb un 16,3%, de 25 a 34 amb un 6,2% i de 35 a 44 amb un 15%. Aquests resultats són positius, ja que d'aquesta manera l'enquesta recull informació desde la perspectiva de totes les franges d'edat, sobre tot dels més joves en contrast amb els més grans.

Amb quin gènere t'identifiques?

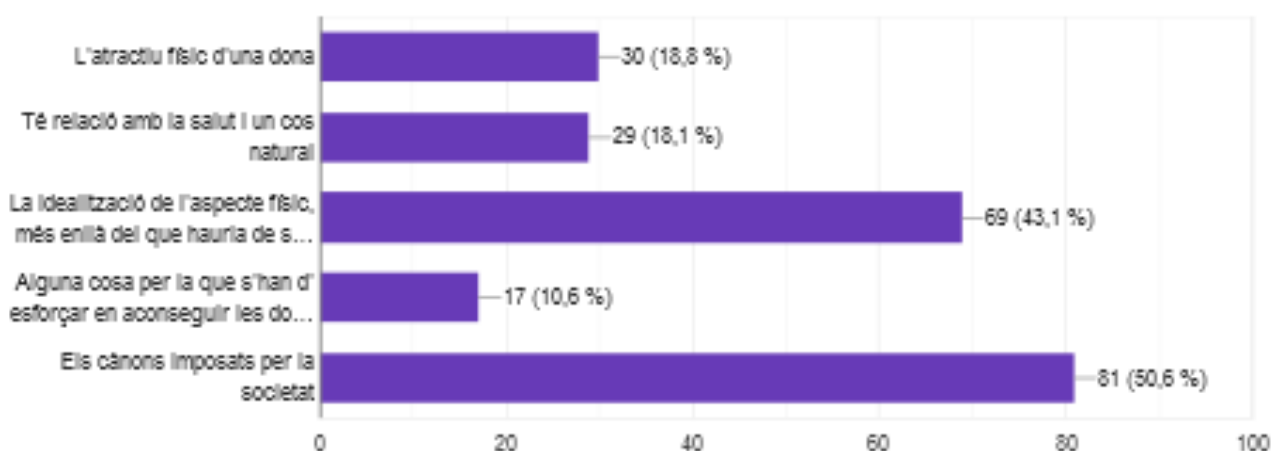
160 respuestas

En relació amb el gènere amb el què s'identifiquen els enquestats, hi predomina el femení amb un 82,5%, en contrast amb el 16,2% de representació masculina i només un 1,3% d'aquelles persones que no es sentin identificades amb cap dels anteriors. Aquest resultat ens dóna a entendre que durant l'enquesta l'opinió que prevaldrà serà la femenina, el que suposa un benefici en quant a la informació a partir de l'experiència personal que ens proporcionarà els resultats de l'enquesta en relació als cànons estètics femenins.

Què penses que és l'ideal de bellesa femení?

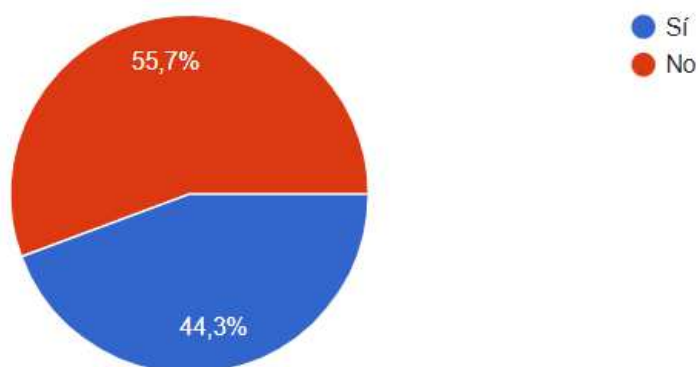
160 respuestas

Entorn la definició de l'ideal de bellesa femení, no hi ha una resposta única, els enquestats havien d'escollir aquelles amb que identifiquessin en major mesura el que els transmet ell terme. En primer lloc, la majoria d'enquestats coincideixen en un 50,6% en determinar que representen "Els cànons imposats per la societat". Un 43,1% n'opinen que fa referència a "La idealització de l'aspecte físic, més enllà del que hauria de ser pròpiament natural". Amb un 18,8% i 18,1% pensen que té relació amb "L'atractiu físic d'una dona" i que "Té relació amb la salut i un cos natural" respectivament. Per últim, un 10,6% pensen que els ideals de bellesa femenins són "Alguna cosa per la que s'han d'esforçar en aconseguir les dones".

Coneixies el concepte de "violència estètica"?

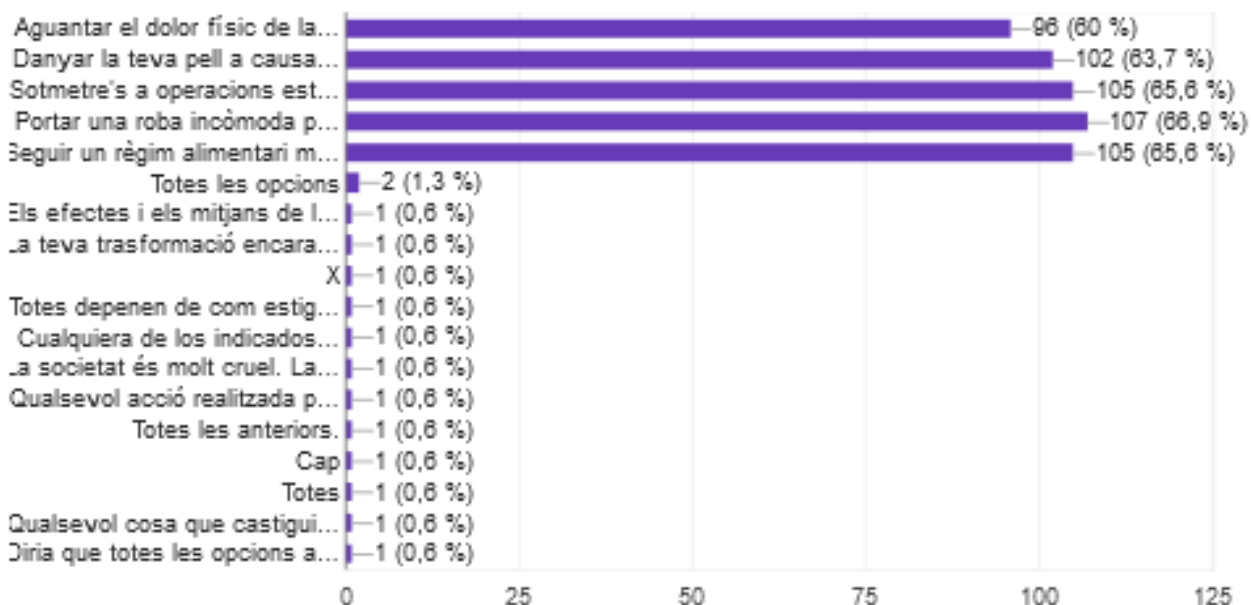
167 respuestas

Amb aquesta pregunta de l'enquesta queda palès que més de la meitat dels enquestats no en tenien un coneixement previ sobre el terme "violència estètica", representant un 55,7% del total. D'altra banda, un 44,3% ja coneixien, havien sentit parlar o pot ser intuen el significat de la paraula.

Quines de les següents opcions penses que pot ser considerada una "violència estètica"?

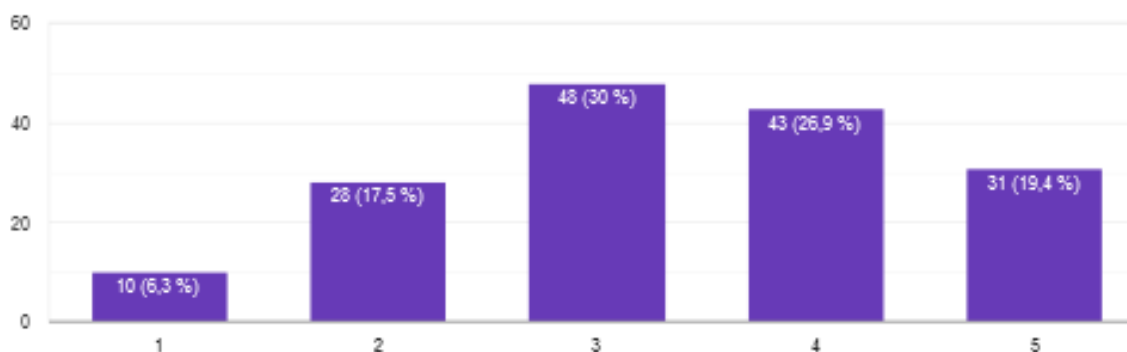
160 respuestas

En relació amb la definició de violència estètica hi ha diversitat d'opinions, ja que es tracta d'un terme poc conegut, encara que els enquestats demostren una correcta relació de conceptes. Amb un 66,9 % predomina l'opinió que la violència estètica fa referència amb "Portar una roba incòmoda per tal d'ajustar-se a la moda (roba ajustada, sabates de taló...)". Amb un 65,6% pensen que vol dir "Sotmetre's a operacions estètiques" i "Seguir un règim alimentari molt estricte". En menor mesura les persones que pensen que té relació amb "Danyar la teva pell a causa d'una reiterada utilització de productes cosmètics, decolorants, cremes depilatòries..." representen un 63,7%. També hi ha un 60% dels enquestats que opinen que té a veure amb "Aguantar el dolor físic de la depilació per tal d'aconseguir el resultat desitjat". Per últim, hi ha persones que han mencionat que aquest concepte no fa referència a cap de les opcions anteriors, qualsevol dels anteriors, qualsevol cosa que "castigui" el cos tant per dins com per fora o haver d'utilitzar determinada roba de manera imposada segons la teva feina, per mencionar algun dels exemples.

Has tingut mai certa insatisfacció amb la teva imatge? Puntua en quina mesura (sent el 5 la màxima insatisfacció)

160 respuestas

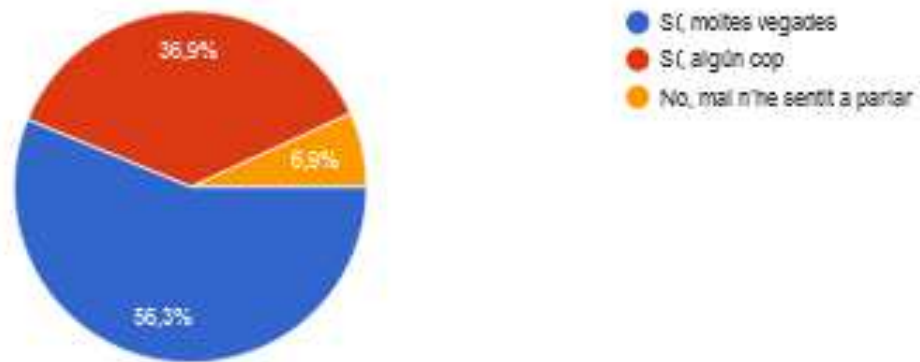

Aquesta pregunta estava relacionada amb l'afectació psicològica de les imposicions dels ideals estètics a l'actualitat, havent d'expressar el grau d'insatisfacció que han arribat a sentir amb el seu cos. La majoria, amb un 30%, expresa haver sentit certa inatisfacció assenyalant el nivell número 3 de l'escala sobre de 5. En segon joc, un 26,9% ha indicat sentir un alt grau d'insatisfacció amb la seva imatge, assenyalant el gra 4/5. Un 19,4% ha confessat haver sentit el màxim grau d'insatisfacció indicant el 5, el que suposa una dada força preocupant. Per últim amb un 17,5% i un 6,3% es

troben aquelles persones que expressent haver sentit un mínim grau d'insatisfacció entorn la seva imatge, assenyalant els graus 2/5 i 1/5 respectivament.

Algun cop t'han dit l'expressió : "Per lluir s'ha de patir" ?

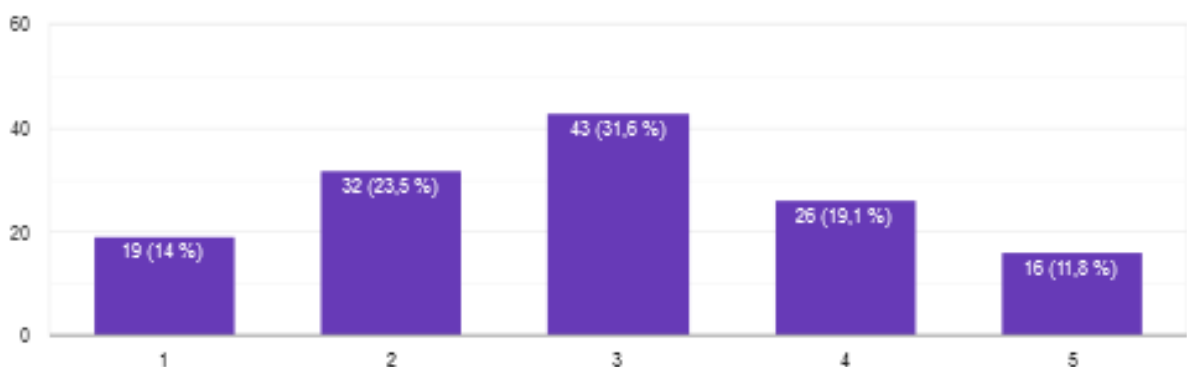
160 respuestas

Aquesta dita popular és molt comuna entorn el món de la bellesa, ja que expressa la imposició a soportar el dolor físic per tal d'aconseguir l'ideal estètic establert per la societat. Un 56,3% de les persones enquestades han indicat "Sí, moltes vegades", fent referència a les vegades que els han dit aquesta expressió. En segon terme, el 36,9% representa aquelles persones que han respost "Sí, algún cop". Per últim, un 6,9% indica "No, mai n'he sentit parlar", ja que mai li han dit l'expressió.

En el cas que t'identifiquis com a dona: Fins a quin nivell has estat disposada a patir per tal d'aconseguir l'estètica desitjada?

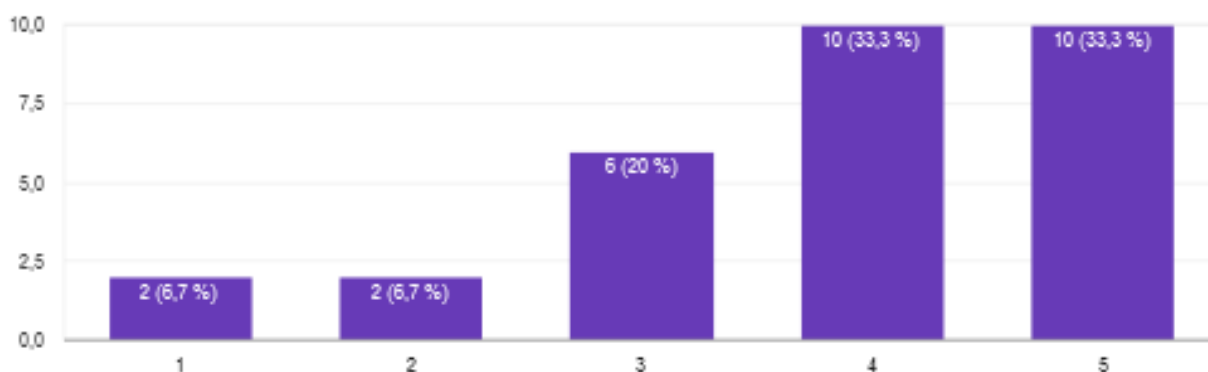
136 respuestas

Les persones que s'identifiquen com a dones expressen amb aquesta pregunta estar disposades a patir per tal d'aconseguir l'estètica desitjada. Amb un 31,6% es representen a aquelles dones que ho farien en una escala de magnitud 3/5, seguides per: 2/5 amb un 23,5%, 4/5 amb un 19,1%, 1/5 amb un 14% i 5/5 amb un 11,8%. Representant així que les dones de l'actualitat no estarien disposades a patir en un alt grau per tal d'assolir els ideals de bellesa, en contrast amb l'antiguitat. Encara que tot i així expressen estar disposades a patir dolor per assolir aquest objectiu.

En el cas que t'identifiquis com a home: Fins a quin nivell creus que les dones estarien disposades a patir per tal d'aconseguir l'estètica desitjada?

30 respuestas

Pel contrari, les persones que s'identifiquen com a homes expressen que les dones estarien altament disposades a patir dolor físic per tal d'assolir l'estètica desitjada. Amb uns valors de: 5/5 amb un 33,3%, 4/5 amb un 33,3%, 3/5 amb un 20% i 2/5 i 1/5 amb un 6,7% totes dues opcions. Aquests resultats demostren l'elevada conscienciació dels homes entorn el patiment que suposen els procediments estètics als que es sotmeten les dones.

Quin procediment estètic que hagi experimentat consideres més dolorós o perjudicial? Per què?

106 respuestas

Depilació
Cap
Depilació
Dietes
la depilació
La depilació, perquè fa molt de mal als pèls
La depilació amb cera i amb làser
La depilació amb cera.

Fent referència a aquesta pregunta de resposta oberta entorn als procediments estètics experimentats pels enquestats que hagin sigut més dolorosos o perjudicials, troben gran varietat de respostes de les que hem seleccionat les més adients:

- Depilació làser i amb cera
- Dieta
- Productes farmacèutics per a l'acné (els quals em van deixar la cara amb més vermells i molta més sensibilitat)
- Renovar roba per poder anar una mica a la moda. Perdua de temps, de diners, malbararament de recursos, consum constant, generadors de desigualtats,...
- Grassofòbia, perquè és una de les branques on es sustenta la violència estètica. Si ets dona i grassa, no tens cabuda en la societat. La qual et fa arribar a través de diversos canals, missatges que no ets vàlida com a dona
- Abdominoplastia. El cos mai més torna a ser el mateix per falta de sensibilitat
- Aprimar-se, per l'efecte rebot
- Làser als llavis genitals
- Ortodòncia. Molt dolorós, llarg i molest
- canviar per encaixar a la societat
- La depilació làser perquè pot provocar càncer. El maquillatge perquè és nociu per la pell.
- Portar tacons. Sento molt dolor als peus i a l'esquena.
- Estètica. Productes utilitzats per persones poc professional. Sense formació adequada
- Mesoteràpia per cremar el greix

Creus que en l'actualitat segueixen existint modes perilloses i cosmètics perjudicials per a la salut?

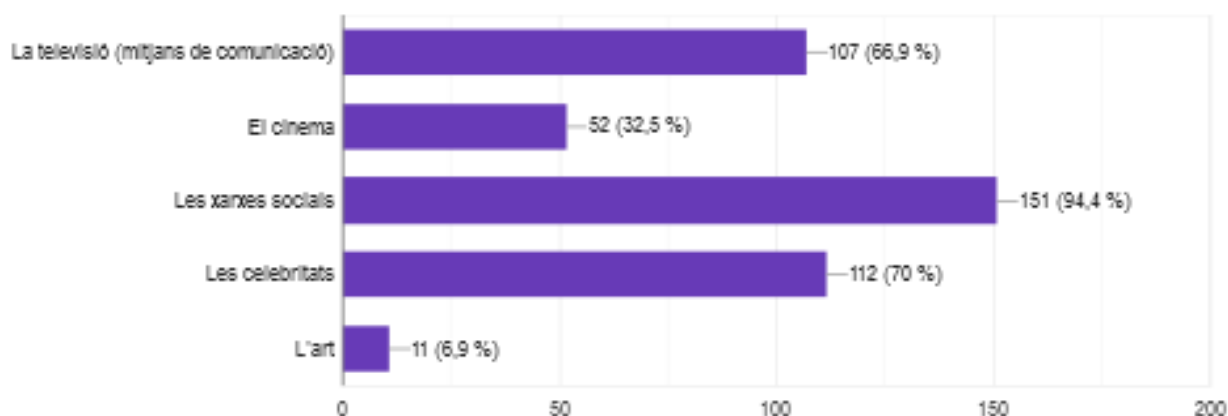
160 respuestas

Entorn les modes perilloses i els cosmètics perjudicials per a la salut, un 68,1% n'opina que "Encara existeixen alguns determinats productes perjudicials". Un 23,1% ha indicat l'opció: "Sí, de fet alguns m'han arribat a afectar i he deixat d'utilitzar-los". En una menor proporció amb un 6%, els enquestats han seleccionat la segona opció: "Sí, encara que si alguns m'han afectat no he deixat d'utilitzar-los". Per últim, amb una representació mínima amb un 2,4% han expressat "Ja no existeixen, a l'actualitat cap provoca efectes perjudicials per la salut a mitjà o llarg termini". El que demostra que segueix havent una inconformitat amb la qualitat i seguretat dels productes cosmètics actuals, sobre tot en relació amb a falta de d'informació.

Quins mitjans consideres que poden tenir una major influència sobre els ideals de bellesa femenins de l'actualitat?

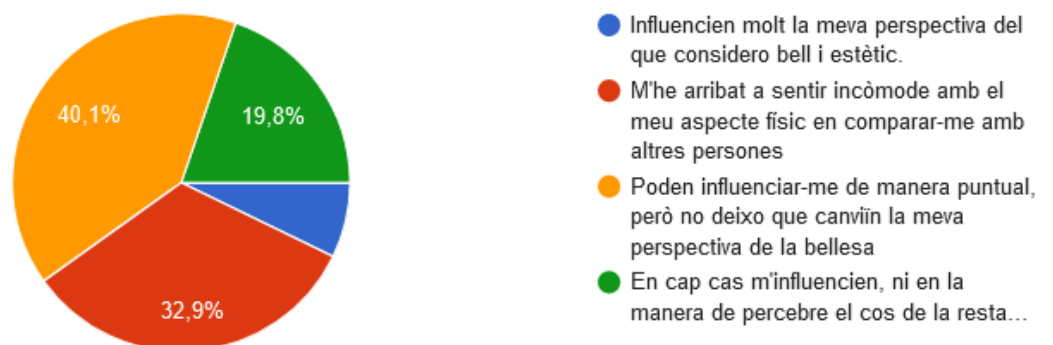
160 respuestas

L'objectiu d'aquesta pregunta és conèixer quins mitjans influencien en major mesura els ideals de bellesa femenins de l'actualitat. La majoria ha seleccionat l'opció de les xarxes socials, representant un 94,4%. Un 66,9% dels enquestats han coincidit en seleccionar l'opció de la televisió, fent referència als mitjans de comunicació. La tercera opció més seleccionada és l'opció de les celebritats, amb un 70%. El cinema representa un 32,5%. Per últim, la influència de l'art representa un 6,9%, a diferència de a l'antiguitat.

Cóm creus que et poden arribar a influenciar els cànons estètics reflectits a les xarxes socials?

167 respuestas

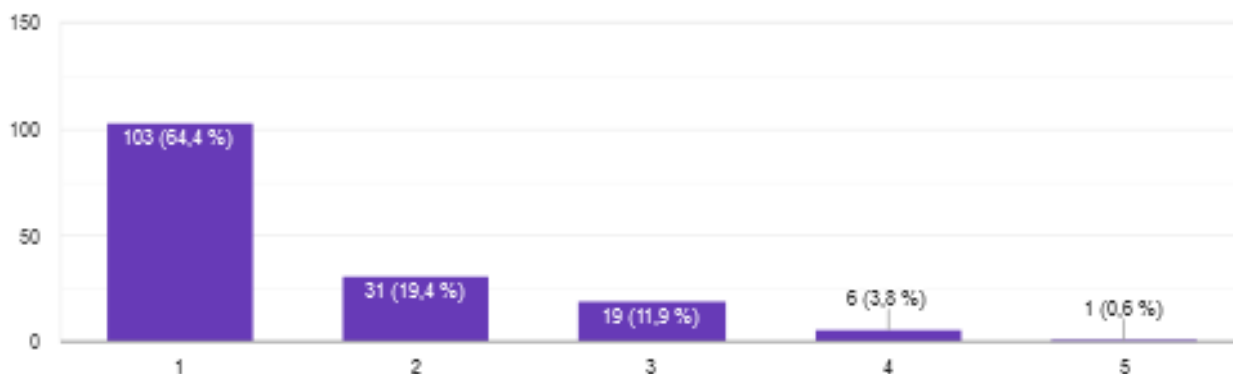

Les xarxes socials suposen una gran influència sobre la vida de les persones, entorn aquest tema, exposen imatges que representen l'ideal estètic femení i aquest fet pot suposar un impacte sobre l'autoestima sobre el concepte de bellesa. Un 40,1% dels enquestats han seleccionat l'opció: "Poden influenciar-me de manera puntual, però no deixo que canviïn la meua perspectiva de la bellesa", la qual cosa reflecteix l'influència de les xarxes socials però també la possibilitat de mantenir-te fidel als teus criteris. La segona opció més seleccionada és amb un 32,9%: "M'he arribat a sentir incòmode amb el meu aspecte físic en comparar-me amb altres persones". Amb un 19,8%, la tercera opció més escollida pels enquestats és: "En cap cas m'influencien, ni en la manera de percebre el cos de la resta..." Per últim les

persones que han escollit la darrera opció: "Influencien molt la meva perspectiva del que considero bell i estètic" representen un 7,2%.

En quina mesura segueixes els consells dels "influencers" entorn la moda i els ideals estètics?

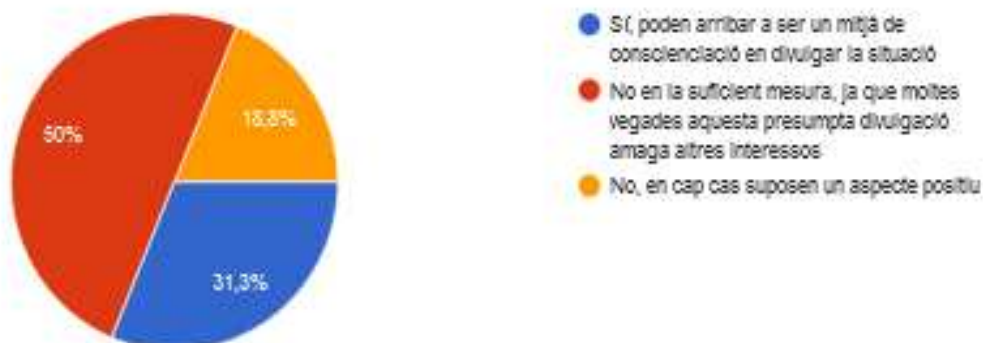
160 respuestas

Aquesta pregunta té relació amb l'anterior, però permet percebre en una escala de l'1 al 5 fins a quin punt ens deixem influenciar pels "influencers", i per tant per les xarxes socials. L'opció més seleccionada és la magnitud 1/5, ja que un 64,4% consideren deixar-se influenciar molt poc en relació a la moda i els ideals estètics. En segon lloc, amb un 19,4% l'opció més votada és la magnitud 2/5, considerant poca també aquesta influència. A partir de la magnitud 3/5 els enquestats reconeixen sentir-se influenciats d'alguna manera pels "influencers". En menor proporció, amb un 3,8% a la magnitud 4/5 i un 0.6% a la magnitud 5/5, expressen deixar-se influenciar per les xarxes socials i per l'opinió d'aquestes persones ne relació a la moda i els ideals estètics.

Creus que les xarxes socials aporten algun aspecte positiu entorn als cànons de bellesa?

160 respuestas

Aquesta pregunta exposa la possibilitat que les xarxes socials puguin aportar algun aspecte positiu entorn les imposicions estètiques, una possibilitat que pot ser poca gent s'havia plantejant amb anterioritat. A partir d'aquesta pregunta, amb un 50%, predomina l'opció: "No en la suficient mesura, ja que moltes vegades aquesta presumpta divulgació amaga altres interessos". El 31,3% de les persones han seleccionat la primera opció: "Sí, poden arribar a ser un mitjà de conscienciació en divulgar la situació". Per últim, les persones que opinen que "No, en cap cas suposen un aspecte positiu" representen el 18,8% del total.

T'ha influenciat la teva família o religió a l'hora de vestir o seguir una estètica determinada?

160 respuestas

En relació amb la influència que pot exercir la família o la religió sobre una persona en la seva imatge personal, un 36% expressa que "Mai m'han influenciat, ni m'he sentit cohibit", també amb aquest percentatge expressen que " Quasi mai, només en casos puntuals". El 21,9% dels enquestats han seleccionat la segona opció: "Sí, algun cop n'opinen negativament em suggereixen que em canviï de roba". Per últim, un 4,2% ha expressat que "Sí, he de procurar anar amb compte amb el que ha de ser el correcte". Els resultats són variats, però percentualment predomina l'opinió d'escollir lliurement sense senti-se massa influenciats.

Alguna dona del teu entorn o tú mateixa has patit problemes psicològics derivats de les imposicions dels cànons de bellesa?

160 respuestas

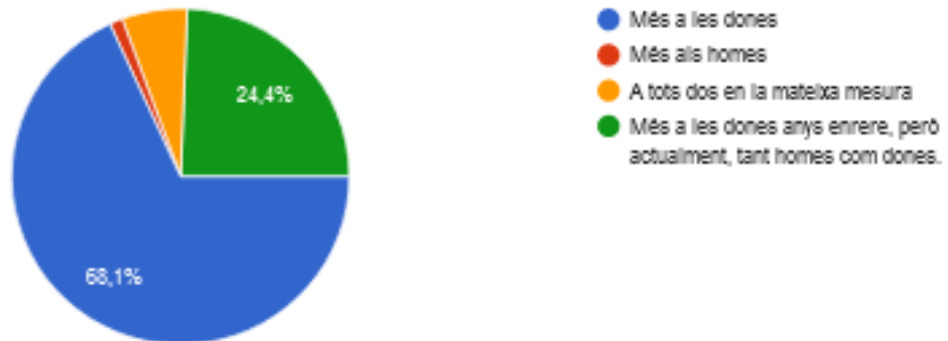

L'objectiu d'aquesta pregunta era conèixer la situació actual de les dones entorn els problemes psicològics derivats de les imposicions dels cànons de bellesa femenins, desde la pròpia experiència d'aquestes o desde la perspectiva de persones del nostre entorn. Els resultats han demostrat que un 32,5% no s'ha trobat mai amb cap situació d'aquests tipus, el que no vol dir que no es presenti la situació, encara que si més no pot resultar positiu en no presentar-se tants casos.

En segon lloc, un 30,6% de les persones enquestades coneixen a algú que ha patit aquesta situació, com és el cas d'una amistat propera. Aquelles dones que han patit de manera personal el problema representen un 20,6% del total, el que és significatiu. Un 14,4% de les persones enquestades expressen que hi ha algú de la seva família que ha patit un problema psicològic derivat d'aquestes inaccesibles imposicions. Per últim, amb un percentatge menor, es troben aquelles persones que tenen coneguts que ho han patit, que ho van patir a l'adolescència però actualment ja ho han superat i per últim, fins i tot, persones que ho han patit personalment i a més també ho pateixen familiars i amics del seu entorn.

A quin gènere creus ha afectat més les imposicions dels ideals de bellesa al llarg de l'història i actualment?

160 respuestas

Gràcies a aquesta reunta ha pogut accedir a l'opinió i a la perspectiva històrica de les persones del meu entorn. Aquestes en la seva majoria, representant un 68,1% reconeixen que les imposicions dels ideals de bellesa han afectat més a les dones al tant al llarg de l'història com actualment. D'altra banda, amb un 24,4%, es representa el percentatge de persones que opinen que van afectar més a les dones anys enrere, però actualment, tant homes com dones per igual. Per últim, un 6% opina que tant homes com dones han patit en la mateixa mesura, tenint en compte la perspectiva històrica i l'època actual. A més, un 1,5% expressa que les imposicions del ideals de bellesa afecten més als homes. Aquestes últimes opinions, poden reflexar el desconeixement entorn el transcurs de les imposicions de bellesa durant la història.

Argumenta la teva resposta

74 respuestas

Tant homes com dones busquen la millora física, ja sigui de cara (mitjançant cosmètics o operacions per exemple) o de cos (en cas d'aquest últim, utilitzant la dieta o el gimnàs, com a principal terme, tot i que també es recorre operacions)

Tenint en compte tota la prespectiva històrica, les dones han patit més les imposicions estètiques per part de la societat, ja que també juga un paper important el patriacat

Les imposicions condicionen la identitat i generen competitivitat. Es produeix una paradoxa per la que tothom, seguint els mateixos criterir, vol ser més autèntic que la resta.

Les modes han influït molt en Els canons de bellesa I aquestes sempre han estat creades per homes que no tenien ni idea del cos femeni.

En alguns casos s'ens ha considerat com a un objecte decoratiu

Malgrat que a les dones és més forta la pressió els homes també estan rebent moltes pressions per modificar el seu cos , depilació, musculatura etc... gràcies per la informació!

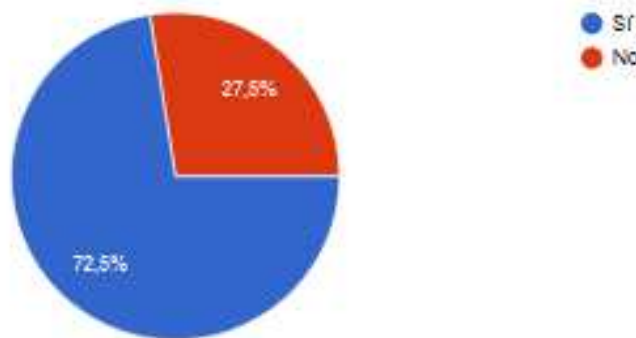
Fent referència a aquesta pregunta de resposta oberta on podien argumentar la seva resposta a la pregunta anterior sobre a quin gènere han afectat més les imposicions dels cànons de bellesa, troben gran varietat de respostes de les que hem seleccionat les més adients:

- Tant homes com dones busquen la millora física, ja sigui de cara (mitjançant cosmètics o operacions per exemple) o de cos (en cas d'aquest últim, utilitzant la dieta o el gimnàs, com a principal terme, tot i que també es recorre operacions)
- Tenint en compte tota la prespectiva històrica, les dones han patit més les imposicions estètiques per part de la societat, ja que també juga un paper important el patriarcat.
- Les imposicions condicionen la identitat i generen competitivitat. Es produeix una paradoxa per la que tothom, seguint els mateixos criteris, vol ser més autèntic que la resta.
- Considero que la posició d'inferioritat que hem tingut i tenim les dones ens ha fet objecte del desig sexual de l'home heterosexual i se'ns ha "cosificat" / considerat objecte de plaer
- Avui en dia, amb les xarxes socials els homes també han caigut amb el parany estètic com objectiu per triomfar a la vida
- L'imposició de determinats cànons de bellesa segueix sent aplastants per les dones: pes, silueta (mesures físiques), depilació, maquillatge, pentinats, robes incòmodes, i fins i tot la imposició de determinats comportaments.

- Encara hi ha moltíssimes noies que pateixen anorexia o bulimia.
- Els homes sempre tenen l'opció de depilar-se o no. Una dona amb les aixelles sense depilar atrau tot tipus de mirades i comentaris negatius en un vagó de metro o tren. I així podria seguir posant exemples...
- Mirar estadístiques relatives a operacions d'estètica i oferta estètica de dones en contrast amb els homes (maquillatjes, tractaments, roba...)
- Els homes han augmentat enormement el número de tractaments i d'intervencions quirúrgiques estètiques així com un culte al cos que fa que abusin de l'exercici físic i les dietes per obtenir un cos musculat, o bé, agafin la vía més ràpida i abusin dels anabolitzants.
- Tot i que actualment els homes també estan sotmesos a molta pressió social en relació als ideals de bellesa, la dona és la que ho porta patint des de l'inici dels temps.

Consideres que després de l'enquesta en saps més sobre el concepte de violències estètiques i sobre el què suposen els ideals de bellesa per les dones?

160 respuestas

Per concloure, vaig realitzar aquesta pregunta per tal de conèixer si l'enquesta ha tingut un impacte positiu sobre el públic i si aquest ha adquirit nous coneixements gràcies a la missió divulgativa de l'enquesta. Basant-me en l'elevat percentatge de persones que han votat "Sí", representant un 72,5%, puc arribar a la conclusió que després de realitzar l'enquesta han analitzat el que suposen els ideals de bellesa per les dones i han pogut aprendre més sobre el concepte de violències estètiques, tant present durant la història i l'actualitat entorn la bellesa femenina.

11.CONCLUSIONS

Puc començar corroborant una de les hipòtesis plantejades inicialment, ja que considero que la mateixa definició de la paraula bellesa recau sobre la subjectivitat individual i és fruit de la influència dels estàndards socials. L'ideal de bellesa és una noció socialment construïda sense basar-se necessàriament en els estàndards proporcionats, sinó que cada vegada es tornen més inaccessibles en representar una imatge irreal com a model a imitar. Precisament, aquests ideals estan fortament arrelats a les creences heteronormatives i a les imposicions del patriarcat.

També corroboro, basant-me en la recerca realitzada, que els cànons de bellesa físics imposats a les dones poden perjudicar la seva salut, tal com hem vist de manera tan representativa en l'època victoriana. Aquesta època es pot identificar com l'apogeu de la violència estètica, portant al límit la integritat física de les dones a més d'agreujar la seva salut fins a arribar a la mort en els pitjors dels casos.

Podem afirmar que durant la història hi ha hagut diferents canals de transmissió i promoció dels cànons estètics femenins, i segons l'etapa històrica cadascun pren una importància diferent i promouen violències estètiques diferents. Gràcies a la recerca he arribat a la conclusió que en les primeres etapes de la història el canal de transmissió que prevalia eren les escultures, ja que representaven models a imitar i fins i tot es divinitzaven. Segons avança la història adquireixen molta rellevància les representacions pictòriques, arrelades fortament a les imposicions religioses de l'època i a través d'aquestes els cànons ideals influenciaven a la societat. Més endavant, amb l'aparició de la fotografia i més tard del cinema, les dones estaven envoltades d'imatges idealitzades de la figura femenina representada per celebritats i promoguda precisament per aquests canals. A partir d'aquest moment, també amb l'apogeu de la indústria de la moda i la cosmètica, transmissió dels ideals estètics i la necessitat d'assolir-los es van generalitzar. Actualment, els canals que més ens influencien són els mitjans de comunicació i les xarxes socials.

Va ser a partir del segle XIX quan la indústria de la bellesa (moda, cosmètica...) es va començar a beneficiar econòmicament de la influència dels ideals estètics

imperants sobre les dones, a més de promoure la utilització de productes perjudicials per a la salut, considerant-se violències estètiques.

En analitzar la situació d'evolució dels cànons estètics femenins em vaig plantejar el per què de l'acceleració de la mutació dels ideals estètics en el referent als últims segles en comparació amb la resta de la història. Amb relació a aquesta qüestió, la conclusió no és del tot aclaridora, però sí que he pogut analitzar que el motiu està fermament lligat al poder de transmissió dels mitjans de comunicació. Aquests constantment ens transmet diferents missatges de manera instantània, cosa que permet una ràpida adaptació als nous estils de bellesa. Es tracta d'una situació preocupant, sobretot en el referent a la salut física i psicològica de les dones. Gràcies al sondeig realitzat, m'he pogut adonar que actualment existeix un major nivell de conscienciació i compromís entorn el tema. Aquesta conscienciació no hauria estat possible sense l'acció d'aquelles persones que defensen la llibertat d'elecció per les dones.

És en aquest punt quan podem percebre l'afectació dels ideals de bellesa femenins sobre la salut física i psicològica de les dones en particular, tenint en compte tot el recorregut històric realitzat durant la investigació i fixant-nos encara en la situació actual, queda palès que les dones han sofert en major proporció les imposicions estètiques derivades de les imposicions del patriarcat.

12. BIBLIOGRAFÍA

23. Ribera Garretas, María-Milagros. (1996). *El cuerpo indispensable*. Horas y horas la editorial.

26. Lomba Fuentes, J., 2000. *El papel de la belleza en la tradición islámica*. Ediciones Complutense Universidad de Zaragoza.

30. Eco, U. and Lozano Miralles, H., 2012. *Arte y belleza en la estética medieval*. Barcelona: Random House Mondadori.

43. José Antonio Molet Sancho. *Dossier "Barroc i Rococó"*. Història de l'Art 2n Batxillerat. Institut Ins Vila-seca. Curs 2021-2022.

13. BIBLIOGRAFÍA WEB

1. Ca.wikipedia.org. 2021. *Bellesa - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure*. [online] Available at: <<https://ca.wikipedia.org/wiki/Bellesa>> [Accessed 23 August 2021].
2. Definiciona.com. 2021. *Significado y definición de belleza, etimología de belleza*. [online] Available at: <<https://definiciona.com/belleza/>> [Accessed 23 August 2021].
3. Es.wikipedia.org. 2021. *Ideal de belleza femenina - Wikipedia, la enciclopedia libre*. [online] Available at: <https://es.wikipedia.org/wiki/Ideal_de_belleza_femenina> [Accessed 26 August 2021].
4. Heraldo, E., 2021. *Belleza femenina, más allá de los prototipos*. [online] EL HERALDO. Available at: <<https://www.elheraldo.co/informes-comerciales/belleza-femenina-mas-alla-de-los-prototipos-605258>> [Accessed 26 August 2021].
5. Ca.wikipedia.org. 2021. *Bellesa - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure*. [online] Available at: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Bellesa#C%C3%A0non_de_bellesa> [Accessed 26 August 2021].
6. Es.wikipedia.org. 2021. *Ideal de belleza femenina - Wikipedia, la enciclopedia libre*. [online] Available at: <https://es.wikipedia.org/wiki/Ideal_de_belleza_femenina> [Accessed 26 August 2021].
7. Mujerdelmediterraneo.heroinas.net. 2021. *La violencia estética: otra forma de violencia contra la mujer*. [online] Available at: <<http://mujerdelmediterraneo.heroinas.net/2012/11/la-violencia-estetica-otra-forma-de.html>>

[Accessed 27 August 2021].

8. Cervantes, I., 2021. *CVC. Refranero Multilingüe. Ficha: Para presumir hay que sufrir.* [online] Cvc.cervantes.es. Available at: <<https://cvc.cervantes.es/lengua/refranero/ficha.aspx?Par=59280&Lng=0#:~:text=Se%20dice%20de%20modo%20muy,lo%20que%20se%20desea%20poseer.>> [Accessed 27 August 2021].
9. Es.slideshare.net. 2021. *Canon de belleza prehistórico, egipcio y del mundo clásico.* [online] Available at: <<https://es.slideshare.net/bibliofloriani/canon-de-belleza-prehistorico-egipcio-y-del-mundo-clasico>> [Accessed 29 August 2021].
10. Le Miau Noir. 2021. *Venus de Willendorf ¿De verdad es una Venus? Le Miau Noir.* [online] Available at: <<https://www.lemiaunoir.com/venus-de-willendorf-de-verdad-es-una-venus/>> [Accessed 30 August 2021].
11. Es.slideshare.net. 2021. *Canon de belleza prehistórico, egipcio y del mundo clásico.* [online] Available at: <<https://es.slideshare.net/bibliofloriani/canon-de-belleza-prehistorico-egipcio-y-del-mundo-clasico>> [Accessed 29 August 2021].
12. Ruiz, N., 2021. *La cultura egipcia: los cánones de belleza.* [online] Blog de DSIGNO. Available at: <<https://www.dsigno.es/blog/disenio-de-moda/cultura-egipcia-canones-de-belleza>> [Accessed 30 August 2021].
13. Belleza.ideal.es. 2021. *El canon de belleza griego y el actual | Belleza IDEAL.* [online] Available at: <<https://belleza.ideal.es/2019/11/el-canon-de-belleza-griego-y-el-actual/?ref=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>> [Accessed 31 August 2021].
14. Concepto de - Definición de. 2021. *¿Qué es Rectitud? » Su Definición y Significado [2021].* [online] Available at: <<https://conceptodefinicion.de/rectitud/>> [Accessed 12 October 2021]
15. Cosas de Belleza. 2021. *Cosas de Belleza » Cánones de belleza griega Cosas de Belleza.* [online] Available at: <<https://www.cosasdebelleza.com/canones-de-belleza-griega/>> [Accessed 31 August 2021].
16. recia, H. and Grecia", 1., 2021. *Historia del Maquillaje (II). La Antigua Grecia.* [online] My Celebrity Skin. Available at: <<http://www.mycelebrityskin.net/2011/02/historia-del-maquillaje-ii-la-antigua.html>> [Accessed 3 September 2021].
17. elperiodic.com. 2021. *Belleza a través de las edades: mujeres en la antigua roma - Columna de opinión Arte en la estética, por Julio Terrén.* [online] Available at: <<https://www.elperiodic.com/opinion/artestetica/belleza-traves-edades-mujeres-antigua-roma>

- _6101> [Accessed 2 September 2021].
18. historia.nationalgeographic.com.es. 2021. *Espejo de bronce*. [online] Available at: <https://historia.nationalgeographic.com.es/a/arte-maquillaje-antigua-roma_6851/4> [Accessed 12 October 2021].
 19. Caldaria Hoteles y Balnearios en Galicia. 2021. *Secretos de belleza en la Antigua Roma | Caldaria Hoteles y Balnearios en Galicia*. [online] Available at: <<https://www.caldaria.es/belleza-roma/>> [Accessed 2 September 2021].
 20. Es.wikipedia.org. 2021. *Edad Media - Wikipedia, la enciclopedia libre*. [online] Available at: <https://es.wikipedia.org/wiki/Edad_Media#Es_impropio_hablar_de_Edad_Media_en_otras_civilizaciones> [Accessed 28 September 2021].
 21. Media, C., 2021. *Cánones de belleza en la Edad Media*. [online] Eldiariodeanabolena.com. Available at: <<https://www.eldiariodeanabolena.com/2011/06/canones-de.html>> [Accessed 28 September 2021].
 22. D., S., G., A., D., S., B., M., D., S., G., A., B., M., B., M. and D., S., 2021. *triángulo magazine*. [online] triángulo magazine. Available at: <<https://triangulomag.wordpress.com/>> [Accessed 30 September 2021].
 - 23.
 24. Ruiz, N., 2021. *Edad Media y los cánones de belleza | Blog de DSIGNO*. [online] Blog de DSIGNO. Available at: <<https://www.dsigno.es/blog/disenio-de-moda/edad-media-canones-de-belleza>> [Accessed 28 September 2021].
 25. Janire Viguri. 2021. *Historia del maquillaje - Israel, Mesopotamia, Arabia y Asia - Janire Viguri*. [online] Available at: <<https://janireviguri.com/historia-del-maquillaje-israel-mesopotamia-arabia-y-asia/>> [Accessed 11 November 2021].
 - 26.
 27. Ibacache, V., 2021. *Feminismo y Corán: la lucha de las mujeres musulmanas*. [online] Política Crítica. Available at: <<https://politicacritica.com/2014/03/10/feminismo-y-coran-la-lucha-de-las-mujeres-musulmanas/>> [Accessed 11 November 2021].
 28. Caldaria Hoteles y Balnearios en Galicia. 2021. *La belleza en la Edad Media: de tez de porcelana a pelucas esculpidas | Caldaria Hoteles y Balnearios en Galicia*. [online] Available at: <<https://www.caldaria.es/belleza-edad-media/>> [Accessed 28 September 2021].
 29. Scribd. 2021. *Ensayo Arte Medieval | PDF | Edades medias | imperio Bizantino*. [online] Available at: <<https://es.scribd.com/document/535370701/Ensayo-arte-medieval>> [Accessed 17 November 2021].

- 30.
31. Diario16. 2021. *La mujer: su concepción y educación en la Edad Media - Diario16.* [online] Available at: <<https://diario16.com/la-mujer-concepcion-educacion-la-edad-media/>> [Accessed 18 November 2021].
32. Www2.ulpgc.es. 2021. *LA MUJER EN LA BAJA EDAD MEDIA.* [online] Available at: <<http://www2.ulpgc.es/hege/almacen/download/16/16613/mujerbaj.htm>> [Accessed 18 November 2021].
33. Es.wikipedia.org. 2021. *Renacimiento - Wikipedia, la enciclopedia libre.* [online] Available at: <<https://es.wikipedia.org/wiki/Renacimiento>> [Accessed 7 December 2021].
34. EL RENACIMIENTO. 2021. *El canon de belleza.* [online] Available at: <<http://renacimientoitaliano.weebly.com/el-canon-de-belleza.html>> [Accessed 7 December 2021].
35. Marketing y Comunicación perfumería y cosmética. 2021. *Belleza y maquillaje en el Renacimiento.* [online] Available at: <<https://marketingcosmeticaperfumeria.wordpress.com/2013/03/12/belleza-y-maquillaje-en-el-renacimiento/>> [Accessed 7 December 2021].
36. 2021. [online] Available at: <<https://www.bezzia.com/arsenico-y-cal-viva-asi-se-depilaban-las-mujeres-del-renacimiento/>> [Accessed 7 December 2021].
37. Es.wikipedia.org. 2021. *Barroco - Wikipedia, la enciclopedia libre.* [online] Available at: <<https://es.wikipedia.org/wiki/Barroco>> [Accessed 8 December 2021].
38. Es.wikipedia.org. 2021. *Verdugado - Wikipedia, la enciclopedia libre.* [online] Available at: <<https://es.wikipedia.org/wiki/Verdugado>> [Accessed 9 December 2021].
39. Ca.wikipedia.org. 2021. *Rococó - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure.* [online] Available at: <<https://ca.wikipedia.org/wiki/Rococ%C3%B3>> [Accessed 9 December 2021].
40. Comignaghi, M., 2021. *Cosmética y peinados en el Rococó.* [online] Fido.palermo.edu. Available at: <https://fido.palermo.edu/servicios_dyc/publicacionesdc/vista/detalle_articulo.php?id_libro=37&id_articulo=9900> [Accessed 9 December 2021].
41. Es.wikipedia.org. 2021. *Marie-Louise-Élisabeth Vigée-Lebrun - Wikipedia, la enciclopedia libre.* [online] Available at: <https://es.wikipedia.org/wiki/Marie-Louise-%C3%89lisabeth_Vig%C3%A9e-Lebrun> [Accessed 9 December 2021].

42. Diposit.ub.edu. 2021. [online] Available at:
<http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/109427/1/TFG_Garc%C3%ADa_Val_Marta.pdf>
[Accessed 9 December 2021].
- 43.
44. Es.wikipedia.org. 2021. *Edad Contemporánea - Wikipedia, la enciclopedia libre*. [online] Available at:
<https://es.wikipedia.org/wiki/Edad_Contempor%C3%A1nea> [Accessed 11 December 2021].
45. Ca.wikipedia.org. 2021. *Romanticisme - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure*. [online] Available at: <<https://ca.wikipedia.org/wiki/Romanticisme>> [Accessed 11 December 2021].
46. Es.slideshare.net. 2021. *El Canon De Belleza*. [online] Available at:
<https://es.slideshare.net/balerna2009/el-canon-de-belleza?next_slideshow=1>
[Accessed 11 December 2021].
47. Es.wikipedia.org. 2021. *Época victoriana - Wikipedia, la enciclopedia libre*. [online] Available at: <https://es.wikipedia.org/wiki/%C3%89poca_victoriana>
[Accessed 11 December 2021].
48. victoriana, L., 2021. *La belleza durante la época victoriana*. [online] My Celebrity Skin. Available at:
<<http://www.mycelebrityskin.net/2014/10/la-belleza-durante-la-epoca-victoriana.html>>
[Accessed 11 December 2021].
49. Ca.wikipedia.org. 2021. *Cotilla - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure*. [online] Available at: <<https://ca.wikipedia.org/wiki/Cotilla>> [Accessed 12 December 2021].
50. victoriana, L., 2021. *La belleza durante la época victoriana*. [online] My Celebrity Skin. Available at:
<<http://www.mycelebrityskin.net/2014/10/la-belleza-durante-la-epoca-victoriana.html>>
[Accessed 11 December 2021].
51. Aran Maza. 2021. *Belleza victoriana | Productos y tendencias de belleza | Aran Maza*. [online] Available at:
<<https://www.aranmaza.com/epoca-victoriana/belleza-victoriana-productos-y-tendencias/>>
[Accessed 11 December 2021].
52. Cite This For Me. 2021. *Save Time and Improve your Marks with CiteThisForMe, The No. 1 Citation Tool*. [online] Available at:
<<https://www.citethisforme.com/cite/website>> [Accessed 11 December 2021].
53. Principal and Pond's, 2021. *Nuestra historia*. [online] ponds. Available at: <<https://www.ponds.com/us/es/acerca-de-ponds/nuestra-historia.html>>
[Accessed 11 December 2021].
54. Villegas, F., 2021. *La cosmética victoriana - Un maquillaje que dañaba la salud*. [online] Galakia. Available at:
<<https://galakia.com/cosmetica-victoriana-cosmetica-danina/>> [Accessed 12 December 2021].

2021]

55. Nast, C. (2021). 'Depilación (definitiva)': el ensayo que destapa la (violenta) historia de la cruzada contra el vello corporal femenino. Retrieved 13 December 2021, from <https://www.vogue.es/living/articulos/depilacion-definitiva-libro-maria-barba-melusina-historia-feminismo/40415>
56. Prerafaelisme - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure. (2021). Retrieved 12 December 2021, from <https://ca.wikipedia.org/wiki/Prerafaelisme>
57. La mujer prerrafaelita. (2021). Retrieved 12 December 2021, from <https://wsimag.com/es/arte/20623-la-mujer-prerrafaelita>
58. Ofelia y los prerrafaelitas | Le Miau Noir Revista Cultural. (2021). Retrieved 12 December 2021, from <https://www.lemiaunoir.com/ofelia-los-prerrafaelitas/>
59. Por qué ya no es romántico morir de tuberculosis. (2021). Retrieved 12 December 2021, from <https://theconversation.com/por-que-ya-no-es-romantico-morir-de-tuberculosis-151033>
60. La enfermedad como metáfora en Susan Sontag (y 2) - Zenda. (2021). Retrieved 12 December 2021, from <https://www.zendalibros.com/la-enfermedad-como-metafora-en-susan-sontag-y-2/>
61. Así han cambiado los cánones de belleza en el último siglo. (2021). Retrieved 13 December 2021, from <https://www.elcomercio.es/moda/gente/estilo-belleza-cambio-201402131809.html>
62. Felices años veinte - Wikipedia, la enciclopedia libre. (2021). Retrieved 13 December 2021, from https://es.wikipedia.org/wiki/Felices_a%C3%B1os_veinte
63. La Belleza de las décadas 1930-1940. (2021). Retrieved 13 December 2021, from <http://www.femeninas.com/moda-decadas-1930-1940/>
64. Pin-up - Wikipedia, la enciclopedia libre. (2021). Retrieved 13 December 2021, from <https://es.wikipedia.org/wiki/Pin-up>
65. Así han cambiado los cánones de belleza en el último siglo. (2021). Retrieved 13 December 2021, from <https://www.elcomercio.es/moda/gente/estilo-belleza-cambio-201402131809.html?ref=https%3A%2F%2Fwww.elcomercio.es%2Fmoda%2Fgente%2Festilo-belleza-cambio-201402131809>

.html

66. La opresión del ideal de belleza, de Venus a las Kardashian. (2021). Retrieved 13 December 2021, from <https://elordenmundial.com/opresion-ideal-de-belleza/>
67. Los Estandares de Belleza y la Salud Mental. (2021). Retrieved 14 December 2021, from <https://www.antaressyb.com/blog/detalle?cpv=177>
68. Cómo influyen los cánones de belleza en los adolescentes. (2021). Retrieved 14 December 2021, from <https://eresmama.com/como-influyen-los-canones-de-belleza-en-los-adolescentes/>
69. Secciones, Minuto, Internacional, Política, Sociedad, & Deportes et al. (2021). La preocupación por la belleza aumenta entre las mujeres más jóvenes. Retrieved 14 December 2021, from <https://www.lavanguardia.com/de-moda/belleza/20141103/54418865031/preocupacion-canon-es-belleza-afecta-mujeres-jovenes.html>
70. Bellesa - Viquipèdia, l'enciclopèdia lliure. (2021). Retrieved 14 December 2021, from https://ca.wikipedia.org/wiki/Bellesa#cite_note-rojas-13